

ఈ నాటకమును గుఱించి కొందఱు తమతమయభిప్రాయముల దయచేసిరి. వానిలోఁ గొన్నింటి నీ క్రిందఁబొందు పఱచుచుంటిని.

1. మదరాసు ప్రసిడెన్సీకాలేజీలోఁ దెలుఁగు పండితులును, శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణమంతయుఁ దెనిఁగించి యాంధ్రవాల్మీకి నా బ్రశస్తి వడసినవారును, నగు బ్రహ్మశ్రీ, వావిలికొలను సుబ్బారావు పంతులుగా రీ క్రింది విధమున వ్రాయుచున్నారు.

శ్రీమద్భులును, సీతారామశాస్త్రులవారు రచించిన కృష్ణాకుమా నాటకము నంతయుఁ జదివిచూచితిని. కథ ప్రసిద్ధ చరిత్ర మగుటచే నే జెప్పవలసినదేమియు లేదు. కవిత్వము మిక్కిలి సరసముగను మనో హరముగను నున్నదనుట నిర్వివాదాంశము. వర్ణనలు సముచితము గను హృదయంగమముగను నున్నవి. రసము పోషింపఁబడి యున్నది యింతయేల యిదియు తమ నాటకములలోఁ జేర్చుచు నని తిట్టిన భాషాజ్ఞానములేక కుక్షింభరత్వకారణముచే మాత్రమే సమూహ నాశనముచేయ నుద్దేశించి పాటుపడుచున్న భాషాదూషకులచే నీ డలు పడుచున్నను నిక్క మైనభాషాభిమానముగల యిట్టి పండితుల పురోభాగుల దూషణముల సరకుగొనక స్వాభిమానము నిట్టికా రూపముగా లోకమున వెల్లడింపఁజేయుటచే భాషావిద్వేషులు మ యాంధ్రభాషకుఁ గల్పింప నుద్దేశించిన స్థితి యింకను రాలేదని నా సంతసించుచు నిట్టివారికి లోకోపకృతికి భాషోపకృతికినిగాఁ బెక్కుగ్ర థములు రచించు శక్తితో నాయువు భగవంతుఁ డొసంగుఁ గాక య భగవంతుని వేడుచున్నాడ.

ఇట్లు,

నా నా నా

౧౨౨.

౨౩౩౩౩౩

ఓం

శ్రీగురుభ్యో నమః.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

శ్రీమద్బొబ్బిలి పురవాసియగు
నట్టావధాని, బులుసు - సీతారామశాస్త్రిచే

విరచితము.

804.832
SEE - L

౧౨౩౦

చెన్నపురి:

వావిళ్ల-రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే

బ్రకటితము.

THE PROGRESSIVE PRESS,—MADRAS.

చదువరులారా ! ఈకృష్ణాకుమారినాటకము (James Todd) దొరగారిచే నాంగ్లేయభాషలో వ్రాయఁబడిన రాజస్థానకథావర్ణిలోని చరిత్రము నాధారముగాఁ జేసికొని వ్రాయఁబడినది. ఇందలి కథా నాయికయగు కృష్ణాకుమారి పందొమ్మిదవశతాబ్ది పూర్వార్థములో మీవారు దేశమునకు రాణా (రాజు) యగుభీమసింగుని కుమారిత. ఈమె యుత్తరహిందూస్థానములోని రాజపుత్రకులమునకు వన్నె దెచ్చిన “ అహల్యాబాయి, తారాబాయి, లక్ష్మీబాయి ” మున్నగువారిలో మిన్నయనుట కావంతయును సందియం పడ నవసర ముండఁబోదు.

—◆◆◆ చరిత్రలోనికథాసంగ్రహము. ◆◆◆—

పందొమ్మిదవశతాబ్దియారంభములో ఢిల్లీచక్రవర్తియగు నె రంగజేబు మృతి నొందుటయు; నాయనకుమాళ్ళు:—

శా. హుక్కాత్రొగుచు రాత్రియుంబవలు రాజ్యోద్యోగముల్ మానికై
పెక్కింపందగువస్తువుల్ మెసవుచున్ హేలావి నొదమ్ముగా
నక్కుల్ సక్కునితక్కులాఁడులకునై యర్పించి తా మెవ్వరో
లెక్కింపక మతిలేనియావనవిభుల్ సేవింపఁగా యోగ్యులే !”

(పండితరాజనాటకము)

అనుపద్యమునకు లక్ష్యముగా మద్యపానాదివ్యసనపరంపరకు లోనయి రాజ్యపాలనముసంగతియే మఱచిరి. వారియశక్తతచే రాజ్యమంతయు సంతదశకు వచ్చినది. అక్కాలమున స్వదేశ రాజుల కైకమత్యములేమింజేసి యన్యోన్యమును బోరాటములు సంభవించు చు, నవి దేశక్షోభమునకుఁ గారణమయినవి. అట్టిసమయమున మహా

రాష్ట్రాలు ప్రబలి పీలయినంతవఱకు దేశముల నాక్రమింపసాగిరి. అప్పుడు మనకథానాయికకు జనకుఁడగు రాణా భీమసింగు రాజపుత్రస్థానములోఁ జేరినమీవారు రాజ్యము నేలుచుండెను. ఆయన బాల్యమునుండియు దుర్వ్యసనపరాయణుఁడు. భోగలంపఁటుఁడు. అసమర్థులలో మొదటివాఁడు. కావుననే రాజ్యపరిపాలనకుఁ దగినశక్తి లేని తనకుమారునకు రాజ్య మీయక రాణాతల్లి తానే యేలుచుఁ దనమంత్రికుటుంబముల కన్యోన్యమును గయ్యము గలిగించి తన్నూలమున దేశమునకు మఱింతసంక్షోభమును గలిగించినది. అమాయికుఁ డగుభీమసింగు తుదకెట్లనో రాజ్యము నెండి ప్రకృతసంక్షోభమును నివారింపఁజాలక తుట్టతుదకు మహారాష్ట్రుల సాయముగోరి తన్నూలమున రాజ్యమునంతయు దీనావస్థపాలు చేసెను.

ఈవిధముగా దేశము మహారాష్ట్ర లాక్రమించుకొనియుండఁగా నంతట హోలార్కారు, సింధ్యాయుఁ బోరాడి జయముల వడు సతఁడు మీవారు రాజ్యమును స్వతంత్ర రాజ్యముగా నెంచి కప్పముఁ బుచ్చుకొనుచుండెను. ఒకప్పుడు రాజ్యము హోలార్కారునకును, మఱొకప్పుడు సింధ్యాకును నధీనము కావలసినచ్చుచుండెను. ఇట్లగుటచే పీరిరువురకును గట్టుకప్పములచేఁ గోశాగారము శుద్ధశూన్యదశకువచ్చినది. పయిని రాజ్యము ఋణగ్రస్తమాయెను. తుట్టతుదకు పీరిరువురిలో సింధ్యా విజయలక్ష్మిని గొనుటచే మీవారు రాజ్య హోతనియధీనములోనే యుండెను.

ఇది యిట్లుండఁగా మహారాష్ట్రప్రభువగు చాలతరావు సింధ్యా మనకథానాయిక యగు కృష్ణాకుమారియొక్క సౌందర్యాదులను విని తన కాసుందరిని పెండ్లిచేసికొనుట కిమ్మని కోరి యామె తండ్రి యగుభీమసింగుచే నిరాకరింపఁబడి యప్పుడు జాడూరు రాజధానిగాఁగలమారువారు దేశమునకు రాణా యగుమానసింగుతో నెయ్యమున కియ్యకొని, యతనియభీష్టమును నెఱవేర్పఁదలంచి

“ నాకియ్యకపోయినను మానసింగునకైనను గృష్ణాకుమారి నిచ్చి పెండ్లి చేయవలసిన”దని మరల నామెతండ్రిని గోరి యంగును నిరాకృతుడై, యంతట జయపూరురాజధానిగాఁ గలయంబకు దేశమున కధిపతి యగుజగత్సింగురాణాకుఁ గృష్ణనిచ్చి వివాహము సేయుటకు వాగ్దాన మగుటయు విని యమితముగఁ గోపించెను.

అట్లు కోపపిశాచికావిష్టహృదయుఁడయి మిత్త్రులతోడను, సైన్యముతోడను వచ్చి యుదయపురపుఁగోటను ముట్టడివై చి ఫిరంగులఁ బ్రేలింప మొదలిడెను.

అంత భీరు వగుభీమసింగు మఱింతభయావిష్టహృదయుఁడయి కింకర్తవ్యతావిమూఢుడై తాను జేసినవాగ్దానమును దప్పి రాజ్యము కాపాడుకొనుటకై మానసింగునకే తనబాలిక నియ్య నియ్యకొనెను.

ఆసంగతీయంతయు విని కలుషితస్వాంతుడై జగత్సింగు మానసింగున కొక దాయాదుఁ డుంటను దెలిసికొని వానిని బ్రోత్సాహపఱిచెను. అట్లు పురికొలుపఁబడినదాయాదునికి మానసింగుయొక్క సైన్యములోనుండి సగముసైన్యము సాయపడినది. అంతట జగత్సింగుగూడఁ దనసైన్యముతోఁ దోడువచ్చి మానసింగుపై దాడి వెడలించెను. అంతట నుభయులకును ఘోరయుద్ధము జరిగినది. ఆయుద్ధములో మానసింగు సైన్యసమేతముగా నోటుచెంది పాటి యాయవమానమును సహింపఁజాలక, పొడిచికొని చచ్చుటకు సన్నద్ధుఁడయ్యు; నతనిమిత్తునిచే నోదార్పఁబడి మెట్టకేలకుఁ గోటకుఁ జేరి మరలఁ దనసైన్యమును బలపఱుచుకొన మొదలిడెను.

అంతట నుపేక్షావశంనదుడై యున్నజగత్సింగు జాగరూకుడై మానసింగుకోటను ముట్టడింప నారంభించెను. కాని తన సైన్యమున కాహారోపయోగ మగుపదార్థములు చాలమిచేతను,

మఱికొన్ని కారణములచేతను మానసింగునిదాయాదునకును దనకును సంతఃకలహములు పుట్టఁగా; నాదాయాదునిపై న్యము జగత్సింగుపై న్యమును హైన్యము నొందించిగది.

అప్పుడు జగత్సింగు చేయునదిలేక దాయాదుని సేనాధిపతులకు వలసినట్లు లంచము లిచ్చికొని తుదకుఁ దా నెక్కివచ్చిన పట్టపు టేనుఁగు మొదలగుయుద్ధోపకరణములను గూడ రణభూమిలో విడిచి ప్రాణములు పిడికిడిలో నుంచికొని యెట్లో కోటకుఁ జేరెను.

అట్టిసమయమున మానసింగు కొంచెము నెమ్మదిపడి మరల హైన్యమును గూర్చికొని సింధ్యాసేనాధిపతి యగునమీరుఖానుని వలనఁ గొన్ని కపటోపాయములు పన్నించి తనదాయాదుని జంపించి నిష్కంటకముగా రాజ్య మేలుకొనుచు, నీయమీరుఖానునే కృష్ణాకుమారీపరిణయమునకు రాయబారినిగా నామె తండ్రియగు భీమసింగునెద్దకుఁ బంపెను.

అట్లు రాయబార మంపఁబడిన ఖానుఁ డుదయపురము ప్రవేశించి “తనప్రభు వగుసింధ్యాకుఁ గుమారి నీయకపోయెనే” యనుకోపమున నాపెను జంపింప నెంచి, భీమసింగునకు సమ్మికమంత్రి యగు నజితసింగునకు లంచ మిచ్చి యతనిని బ్రోత్సహపఱచెను.

అంత భీమసింగు కుటిలుఁ డగుమంత్రియొక్క యాలోచనము విని వానియనుమతి సంగీకరించి కూతుం జంపుట కెన్నేని ప్రయత్నము లాచరించెను. అట్టియెడఁ గష్టాకుమారి యించుకేనియుఁ జలింపక తనదేశమునకు రాజ్యమునకును దట్టస్థించిన దుస్థితి కెంతయు వగచి తదుద్ధరణతత్పరయై తనమరణమునకై వగచుతల్లిదండ్రుల కనేకవిధములుగ నీతులు గఱపి వారినోదార్చి తనధైర్యమును విడవక ప్రజలందఱును సుఖముగ నుండురుగాక యని వారిచ్చినవిషముం గ్రోలి రాజకులమున కేవిధమయిన యాటంకమును

లేకుండునట్లులు చేసి, నశ్వర మగుభౌతికశరీరమును విడిచి శాశ్వత మగుకీర్తిశరీరమును గైకొన్న దని చదువరులహృదయములు నీరగు లాగున నీచరిత్రములో ముగింపఁబడినది.

అట్టి వీరవనితచరిత్ర ప్రతిమనుజునకును బలింపఁదగినది యను నభిప్రాయముచే నాటకరూపముగా వ్రాయఁబూనిననేను కథానాయిక మృతినొందె ననివ్రాయుట యమంగళముగా నెంచి యట్లువ్రాయక, “యామె సాహసాదిధైర్యగుణంబుల కొక్కింతయు లోటురాకుండునట్లులను, మఱియు నామె విషముద్రావి మృతినొందె ననివ్రాసిన చరిత్ర లేఖకులమాట యసత్యముగాకుండునట్లులను, దోషరహిత మగునట్లు, మనకథానాయికతండ్రి యగుభీమసింగుని మేనల్లుడే“యామె విషముద్రావి మృతిం జెందె”ననిప్రతీతి వ్యాపింపజేసి తాను బెండ్లియాడినట్లును మాన్చి చదువరులహృదయముల కెంతయు సంతత మగు నని వ్రాసితిని.

ఈనాటకమునం దచ్చటచ్చటను బాత్రోచితమగు భాష వాడఁబడినది. అదియుఁ జదువరులహృదయముల కానందము గల్గించు నని నమ్ముచున్నాఁడను. నాటకోచితముగఁ గొన్ని బాత్రములును నామములును గల్పితము లని యెఱుఁగందగును.

ఈనాటకమునఁ బ్రథమాంకములో నాకాలపుదేశస్థితియు, భీమసింగుని యమాయికతయు, నతనిమేనల్లుని ధైర్యసాహసాదులు, గురుభక్తియు, సౌమ్యసింగునిసౌమ్యతయుఁ దెలుపఁబడినవి.

రెండవయంకమున సింధియాప్రాబల్యము, జాహ్నురురాణాయగుమానసింగునకు సింధియాకును గలిగిన సఖ్యాదులు, కృష్ణాకు మారిచిత్రపటమును జూచి సింధ్యావలచుటయు మొదలగునవి యభివర్ణింపఁబడినవి.

మూడవయంకములో భీమసింగువిలాపము, సింధ్యాకును భీమసింగునకును జరిగిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములును, యథోచితముగ వర్ణింపఁబడినవి.

నాలవయాంకమున లంచముగొని భీమసింగునిమంత్రి కృష్ణాకుమారిని జూపి రాజ్యము నుద్ధరించుకొనుటయే ముఖ్యకర్తవ్యమని భీమసింగునకు హితము నుపదేశించి యెట్లో యొప్పించుట, మహాదుఃఖము !

పంచమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారిం జంపుటకై పోయిన భైరవసింగు తనసవతి యన్నయగుభీమసింగునికూఁతు రగుకృష్ణాకుమారియొక్క గుణసంపత్తికెంతయు నలరి తావచ్చిన పని సేయ నోపక పరవశుడై కత్తిగూడ నచటనే పాటవైచి సాష్టాంగ మర్పించి బైటికిఁ బోవుటయు, గృష్ణాకుమారికిని జెలులకును భైరవసింగునకును జరిగినసంభాషణాదికము చనునరులకు హృదయంగమ మగు నట్లు వ్రాయఁబడినది.

షష్ఠాంకమున విషమును ద్రావించి కృష్ణాకుమారిని విధి లేక చంపించుటకు సిద్ధపడిన తలిదండ్రులకును, గృష్ణకును, యామెచెలి కత్తెలకును జరిగిన యన్యోన్యప్రీతినూచక మయినసంభాషణయు, విషావోద్రేక మగుసంభాషణయు, మంత్రియొక్కకాపట్యము, ప్రభాసింగునిబలగర్వము, కృష్ణాకుమారి “విషముద్రావి మృతి నొందిన” నని ప్రతీతిని బుట్టించి యామెమేనత్తకొడుకుఁ దాను దీసికొనిపోవుట, తాను జేసినఘోరకృత్యమునకు వెంటనే తగినఫలమును మంత్రి పొందుట మొదలగునంశములు యథోచితముగా నుదాహృతము లయినవి.

సప్తమాంకమునఁ గృష్ణాకుమారివివాహము, ప్రభాసింగునకును, గృష్ణాకుమారికిని గలయన్యోన్యానురాగము మొదలగు వానితో నాతిశృంగారముగా నాటకము ముగింపఁబడినది.

విన్నపము:—

నా కిదియే ప్రథమప్రయత్న మగుటచే నిందెన్నేని లోపము లుండకపోవు. అయినను బ్రకృతకాలపువారు వ్రాయునాటకములకు వలెనే దీనికిని గదానాయిక యొక్క గుణాదులచే నయినను గౌరవము గలుగకపో దని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్టి నానాటకమును సావధానముగా విని నూటపది యాఁజుయాప్యములుఁ గూడఁ బారితోషికముగా దయచేయుటయే కాక యచిరకాలముననే ముద్రింపించి, నా కుచితముగ దయచేసిన బ్రహ్మశ్రీ నావిశ్వ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

కాని మహాశయులారా !

సీ. బొబ్బిలినుండి గొఁబ్బునఁ జెన్న పురికి రప్పించి నాఁ డలర మెప్పించినాఁడు
రప్పించియుం దనఁగొప్పతనం బెల్లఁ, జూపినాఁ డనురక్తి • నూపినాఁడు
నూమకకృష్ణాకుమారిని ముద్రించి, యిచ్చినాఁ డుచితార్థ • మిచ్చినాఁడు
అలహాదిశ్చంద్రు నాఁయావేదముల మించి, యాడినాఁ డింక మాఁరాడినాఁడు
గీ. కాఁడు ; నావిశ్వ సత్కులకలశేవారి, రాశిరాకాసుధాకరఁరవ్యమూర్తి
వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, వివేకధాత్రి, చెలఁగుచుండుతఁ బుడమి జేఁజేలువాఁడ.

మఱియు నీనాటకము ముద్రించునపుడు నా కనేకవిధములుగాఁ దోడ్పడినవారును, కలకత్తారాజకీయసంస్కృతవిద్యాలయాధ్యక్షులచేఁ గావ్యతీర్థ - పురాణతీర్థాదిబిరుదముల నందినవారును నగుబ్రహ్మశ్రీ శతావధాని పురాణం-సూర్యనారాయణ తీర్థులవారికి నాకృతజ్ఞతాసూచకవందనము లర్పించుచు వారునానాటకమును గూర్చి యిచ్చిన యభిప్రాయమును నీక్రిందం బొందుపఱకించి యింత తో విగమించుచున్నాఁడను.

2-7-13 }
మద్రాసు }

ఇట్లు
గ్రంథకర్త,
బులుసు-సీతారామశాస్త్రి,
బొబ్బిలి.

బ్రహ్మశ్రీ బులుసు - సీతారామశాస్త్రి కవిగారిసన్నిధికి:—

అయ్యా! మీచే రచింపబడిన “కృష్ణాకుమారి”నాటకమును జదివితని. మీరు పీఠికలో వ్రాసినప్రకారముగా దేశచరిత్రను దెలుపుకథ యగుటం జేసి పాఠకులకు హృదయరంజకముగా నుండు ననుటకు సందియములేదు. మఱియుఁ జరిత్రలోని యమంగళసూచక మగుకథను మీరు చక్కఁగా మార్చితిరి. మీరు పీఠికలో “నాకిదియే ప్రథమప్రయత్నము” అని వ్రాసితిరి. అది యెంతవఱకు సత్యమో? మీహృదయమునకే తెలియవలయును, కాని, మీరీనాటకమునం దుపయోగించిన కవితాశైలినిబట్టి మీకిది ప్రథమప్రయత్నమని నేను నమ్మఁజాలను. అట్లేని నానాటికి మీకవితానుందరి మఱిత సర్వాంగసుందరియై యందఱ హృదయముల నింక నలరింపఁగలదు.

ఇట్లు విధేయుఁడు,
పురాణం - సూర్యనారాయణతీర్థులు.

ఈ నాటకము వలయువారు బ్రహ్మశ్రీ వాఙ్మల-రామస్వామి శాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారికి వ్రాసియైనను, లేక తెన్నేటి సూర్యనారాయణపాతులు, హైస్కూలు రైటర్, బొబ్బిలి, విశాఖపట్నంజిల్లా, అని వ్రాసియైనను బడయఁగలరు.

ఈనాటకమునందలిపాత్రలు.

ప్రథమాంకము.

1. భీమసింగు—కృష్ణాకుమారిశంక్రతి
2. సౌమ్యసింగు—భీమసింగుబావ
3. ప్రతీహరి—ద్వారపాలకుడు.
4. ప్రభాసింగు—రాజుమేనల్లుడు.
(సరదార్లు దొంగలుమొదలగువారు)

ద్వితీయాంకము.

1. సింధ్యా—మహారాష్ట్రప్రభువు.
2. మంత్రి.
3. ప్రతీహరి.
4. కలచలభట్టు—జాడూరుపండితుడు.
5. దీర్ఘజంఘి—ఉదయపురపుభటుడు.

తృతీయాంకము.

1. భీమసింగు.
2. అజితసింగు—మంత్రి.
3. సౌమ్యసింగు.
4. భటుడు—సింధ్యాప్రేషితుడు.
5. బ్రతీహరి.
6. భూసుడు—జాడూరురాయబారి.

చతుర్థాంకము.

1. పేరన్న
 2. జాంబన్నావధాని
- మివారుదేశీయులు

3. భీమసింగు.

4. అజితసింగు.

పంచమాంకము.

1. శైరవసింగు—రాజుసవతితమ్ముడు.
 2. కృష్ణాకుమారి—కథానాయిక.
 3. భాసురాంగి
 4. కనకాంగి
- } చెలికత్తెలు.

షష్ఠాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
4. ప్రభాదేవి—కృష్ణతల్లి.
5. భీమసింగు.
6. అజితసింగు.
7. కుటిలక—అంతఃపురపరిచారిక.
8. ప్రభాసింగు.
9. సౌమ్యసింగు.

సప్తమాంకము.

1. కృష్ణాకుమారి.
2. భాసురాంగి.
3. కనకాంగి.
5. ప్రభాసింగు.

మ. స్థిరమై సుస్థిరమై సమస్తనిగమారచింత్యంబు నై చిత్తుఖా
కరమై సంకరమై గుణత్రయగతారకారోచిహోద్యోగమై
చరమై గోచరమై బుధావళిశుకీరసంస్తూయమానంబు నై
షరమై యొప్పి వెలుంగునాహరిహరకృబహ్మంబునేఁగొల్పెదన్

ఓం.

శ్రీగురుభ్యాం నమః.

కృష్ణాకుమారి నాటకము.

నా ౦ ది.

శా. శ్రీకృష్ణుండు సుధాకరాయతముఖీ శ చిత్తానుసారంబుగా
నాకాలంబున జూద మాడుతఱిఁ గృష్ణా! కావవే? ప్రోవవే?
యోకంసాంతక! యంచుఁగూయిడఁగనో! హో! యక్షయంబంచుఁ
దా, నాకాతీతఫలం బొసంగునలకృష్ణాపాలుఁ డేలుక మిమున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి, తెరవంక జూచి)

సూ—అలంకరించుకొనుట యైనచో నటి! ఇట కొకసారి రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్త్రా! నమస్కారము.—

సూ—సౌభాగ్యవతీ భవ.

నటి—నాథా! నాచేయుపను లుండెనేని నాజ్ఞ యొసంగుదరుగాక.

సూ—ఆర్యా! సకలకలాకోవిదులును, దిగంతవిశ్రాంతయశస్కులును, అశేషభాషా
భూషితహృదయులును, నవరసభరితాంతరంగులును, నాగరికాగ్రేసరులును,
నగునీసభాజను లయత్నముగ లభ్యు లయిరి గావున; వీరలకడ నెద్దియేని
రూపకం బొకండు ప్రదర్శింప నుత్సాహివై పిలిచినాడను. కావున వీరల
హృదయముల రజింప నెట్లు తోడ్పడెదో గదా!

నటి—ఆర్యపుత్త్రా! మింటికి నిచ్చెన దార్చులాగున మీ కేల యీపిచ్చితనము? ఈ
బుధజనాగ్రగణ్యులహృదయము లెచ్చట? మనము రంజింపఁజేయు టె
చ్చట? అట్టిరూపకముగూడ నున్నట్లు గాన్పింపదే?

సూ—అయ్యో! వెంగలీ! జగజ్జేగీయమానప్రశాపులై, బ్రహ్మాండకటాహోతిక్రాంత
సాహసయశస్కులై, మానాభిమానములవిషయమై యెరులు దమ్ము బ్రాంతి

గఁజెప్పకొనులాగునఁ బెక్కుసంగరములఁ బగలుమద ముఁగించి, ప్రజాపాల
నై కధురీణులై జగంబంతయు యశస్సొంద్రంబుగఁ జేసి, యాయుధై కజీవసు
లగుటను దుచ్చక శేబరములపై నాసలం గోసి, కోటిజన్మములకైన నార్జింప
నలవి కానియశోభను లగుటచే వీరస్వర్గములఁ నాటఁగొని, కీర్తిశేషులై
యలరు నాయుదయపురరాజుల నెఱుంగకుంటివా?

నటి—అట్టిజగద్విఖ్యాతుల నెఱుంగనివార లుందురా? ఔ; నెఱుఁగుదు; నైనను?

సూ—అట్టికులమునకు వన్నె దెచ్చినకన్న కృష్ణాకుమారి. తత్కులాలంకారభూత
ద్వైనయామెసాహసభైర్యాదు లననుమేయము లగుటయు నెవ్వరెఱుంగనివి?
ఆనాటక మాడిన నేరిమనంబుల కానందము గాకుండు?

న—అవును; బాగుగ నే యున్నది; గాని యానాటక మాడ మనశ్చక్తిఁ జూచికొన
వలదా?

సూ—ఆర్యా! అట్టివీరవనితాగ్రణియొక్క నాటక మాడమనము; నదివ్రాయ నా
కవియు “జనానందము గాకుండునా” యని జంక నేలా?

గీ. శారదామలచంద్రికాశ్చంద్రికతన

యామినియుఁ, గుముదినియుఁ జూరమ్మతిశయిల్లుఁ

గాని, భూమిని నానిశాశ్చకాంతునకును

గాంతి నివి, చేయు ననుమాట శ కలదె చెప్పుమ ?

ఆరీతి నామానవతీనుణియొక్క చరితమే సభానురంజకమును, మనప్రయోగ
విజ్ఞానవిజ్ఞానమును, కవి చాతుర్యాతిశయవిస్తారయితృకమునుగూడ నయ్యెడిది;
సంకోచింపనేలా?

న—ఆర్యపుత్రా! అటులే; కాని నా శేమియు సెల వొనంగరేలా?

సూ—సుందరీ! సభాసదుల నానందపఱుచుటకంటె సెలవున శే మున్నది?

న—అట్లైన నెద్దానిఁగఱించి గానము సేయుదు?

సూ—అచిరప్రవృత్తమై సకలజనానందకరమై యలరువసంతముకన్న నేమున్నది?

న—చిత్త మటులే. (అని గానము సేయును.)

కవిరాజవిరాజితము.—

తఱు చగుపూవులరతావులు గల్గి లతావలయమ్ము సరదావృతభం
భరనినదమ్ము లరపారము కాఁగ, సపాకమహిరుహాశభాసురప

క్షీరుతము లొప్పగఁగ్రీర్ణ మరాళసఖీవలయమ్ములొగింగలుగఁ
సరసరసాలవిర శాలకిసాలర సాదరకోకిల ర సంకులమై.

మ త్తకోకిల. పల్ల ఖాంగుళులంజెలింపుచుఁ బాదపద్మము లూపుచు
మల్లికారదనాభదీపితమందహాసము లొల్క సం
పుల్లపుష్పవిభూషణాలివిరభూషితుం డయి వింతగాఁ
జల్లగాలులరూపుఁ దాల్చి వశసంతుఁ డంతట గంతెడిన్.

సూ—నెబాస్! చెలీ! నీగానప్రభావమున సభాసదులు బొమ్మలవలె నిశ్చేష్టులైరి;
గావున మనము ప్రదర్శింపబోవునాటక మేదియో మొదట నొడివి
కృతయత్ను రాలవు కమ్ము.

న—“ఆశ్చర్యమై ర్యాలంకారిణి యగుకృష్ణాపూరితచరిత మాడుద”మని మొదట నే
‘నెడివియుంటిరే యిట నెద రేలా?

సూ—వా! చెలీ! బాగుగ జ్ఞప్తి కొల్పితివి; నీగానమేకదా నన్నఁగూడ నిట్లు
విస్మృతునిగఁ జేసినది?

న—కాని; నాథా! ఈకృతికర్త యెవఁడై యుండునో తెలిసినదికాదు.

సూ—అయ్యో! ఆయన నీ కెఱుకపడలేదా? వినుము వినఁదగినదే యడిగితివి.

ఉ. ఎవ్వరు యూగజాలము లరనేకము లీభువిలోన నింపిరో
యెవ్వరు వేదబోధ లయి ర యేపును గాంచెవిరించిరీతి, నిం
కెవ్వరు కర్మరాశి వెలరయించిరో శాస్త్రముఁ జూపి, జన్న మిం
కెవ్వరు లేక చేయుటకు ర నెవ్వరుఁ జాలరో; యాకులీనుఁడీ.

న—ఆర్యపుత్రా! అట్టిపవిత్ర మగువంశ మెయ్యదియై యుండనూపు? వినఁ గుతూ
హలము పెచ్చగుచున్నది.

సూ—అట్టిలోకైకవిఖ్యాతి గలకులము ‘బులుసు’కుల, మని చెప్పనేలా? ఈయన పేరు
సీతారామకవి యనియెదరు. మఱియు నిక్కపిని మిక్కిలి గారవించి, యీ
నాటకమును ముద్రించినమహనీయునైన నెఱుఁగుదువా!

న—ఎవఁ డామహితగుణసాంద్రుఁడు? నే వినలేజే?

సూ—అట్లైన వినుము.

సీ. భాషాసతికిఁ బెంపుర పరఁగించె నెవ్వఁడు
 ధనముచే గ్రంథశోధనముచేతఁ
 జరకీర్తికామినిం ర జేపట్టె నెవ్వఁడు
 వరతచే సత్సుధీవరతచేతఁ
 బటుదానధీమదార్భటిఁ జెందె నెవ్వఁడు
 తంపుచేతను దెగు ర దెంపుచేత
 సకలరాణ్యండలీ ర సమ్మాన్యఁ డెవ్వఁడు
 కలితసుధీకలారకలదచేత

గీ. వాఁడు వావిల్లలసదన్వరవాయత్యోయ
 నిధిసుధాకరుఁ డాశాంతశీతకీర్తి
 విద్రుమోష్ఠీమనోధీశ ర వేంకటేశ్వ
 రాభిధుం డెన్న సాధారణాభిధుండె ?

న—అర్యపుత్రా! ఈమహనీయుఁడు రాజరాజ్యాంగాదిచిహ్నములు బిరుదములు
 మున్నగునవి లేకయే యెంతకొనియాడబడుచున్నాఁడు ?

సూ—ప్రేయసీ !

గీ. అగసముత్తుంగశృంగసింహాసనంబు
 నందు నిండోలగం బుండురనంత, నింక
 భీమసింగంబు నాఁ బేరుపెట్టుకొనినఁ
 దాదృశుం డెట్లు ? చకితమృగీదృగాఢ్య !

మన కీతడవేలా ? అదె యుదపురాధిశ్వరుఁ డగుభీమసింగు నిండోలగం బుండి,
 భటుని బిలువ నటు మోము సారించుచున్నవాఁడా. కావున మన మిక్కఁ బోవు
 దము రమ్మ.

ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.

ఇ ది ప్ర స్తా వ న.

సా

—ఈసంగతికూడ జనసామాన్యముగ నేయున్నది. పైసంగతి తేనికడ నే నడుగు
వాడ; గావునఁ బోదము రమ్మ. (ఇరువురును రాజుకడకుఁ బోవుదురు.)

భీ—(సౌమ్యసింగుంజూచి) బావా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు ; ఇంతజాగు చేసితి
రేలా?

సా—(ఆసనముపైఁ గూర్చుండి తనలో) ఈరాజున కేమిచేతకా కన్నను ;
గూర్చుండు మనుట, తినుమనుటమాత్రము తెలియంబడె (క్రాశముగా) బావా!
రాజ్య మెటఁజూచినను మహాసంక్షోభముతోఁ గూడుకొని యున్నది, అస్థితి
వర్జింప నా కింతయు శక్యంబు కాదు.

భీ—బావా! ఉపద్రవము లెవ్వియేనిఁ బాటిల్లెనా యేమి ?

సా—క్రొత్తగా జరిగిన వేవియు లేవు, అయినను వానిలో నిది క్రొత్త ; అనఁగా
వానియొక్క పరిణామరూపమే.

భీ—బావా! ఏమియో కదా ! విన మనము త త్తరింపుచున్నది.

సా—“ఏమియో,, యన నేల? ఆమహారాష్ట్రానములు, మ్లేచ్ఛులుగూడ రేయింబవళ్లు
దేశములం బరిభ్రమింపుచు, నూళ్లను, బల్లెలను, గొల్ల వెట్టుచుఁ జిత్రవధలు
గావింపుచుండిరి.

భీ—మన కెవ్వియు సంప్రాప్తములు కాలేదుకదా?

సా—ఈచెప్పిన వన్నియు మనకే, మనపట్టనముననే.

భీ—ఏనూయుపద్రవము?

సా—ఓయీ! లక్ష్మోజీ! మొన్నటిరేయి నాదోఁపిడికాండ్రు వైశ్యోత్తమునియిలు
సాచ్చిన పై వృత్తాంతము నీ కెఱుక వడెనేనిఁ జెప్పుము.

ప్ర—బాబూ! దురాత్తు లట్లా వైశ్యునియిలు సాచ్చి, యాదంపతులను లేపి, యెలుఁ
గెత్తినఁ గుతారంబులఁ గంతనిలుంతనము సేయువారల మని యదల్చి, నీయా
స్తి నూనెదవా? నిర్మూలింతుమా? యని యడిగిరి.

సా—ఔను ; ద్రవ్యప్రధానుల కితనితో నిమిత్తమే ముండు? ఇట్లన నాపిటికిబం
టేమి చేసినాఁడు?

ప్ర—“నేఁ గేకలువేయ, నాయాస్తి సంతయుఁ గొనుండు చంపకుఁడు” అని బీగ
ములు పాఠవైచినాఁడు.

సా—ఆహా ! కాపాడుతేఁడు లేకయే కదా! ప్రజలు పలుబాముల కాస్పద మగు
చుండిరి? పిమ్మట?

ప్ర—అట నామ్రుచ్చులు బంగారు, వెండి, నాణెము లాదిగాఁ గలసర్వస్వ మపహరించి, “అయినేప్రాణములు దక్కినఁజాలు” నని బీగములఁదఱాలునఁబాటవైచుటంబట్టి, “నిర్లక్ష్యముగా బీగములు పాటవైచినాఁ,, డనియు, దీనిచే నెచట నో యింకను ద్రవ్యము నిక్షేపించినాఁ” డనియు, దురభిప్రాయులై “యింక నీయాస్తి నెచట నిక్షేపించితివో చెప్పెదవా? ఇదే నీకూతుల లాగున నీకుత్తుకఁ గూడ నిర్మూలించుమా?” యని తక్షణము మంచముపైఁ బండుకొని యుండుపసికూనలకుత్తుకలు దంపతులు పాదములపైఁ బడినను జరాలున నాకటకుఁగరవాలమునఁ గంతమ్ముల నులుమాడిరి.

సౌ—హా! మహారాష్ట్రాధములారా! హా! మ్లేచ్ఛాధములారా! ఎంతసాప మొడిఁ గట్టుకొంటిరిరా! తరునాత నేమి జరిగినది?

ప్ర—పిమ్మట నేలం బొటలునావై శ్యదంపతుల నాదురాత్తులు తమకటకుఁబాదములం దన్ని “ఓరీ! వైశ్యాధమా! చెప్పవుగా! చెప్పవుగా!” యంచుఁబల్కి యా యనభార్యకడ నున్న చంటికూనను బలిమిని లాగికొని వారలకుఁ జూపుచుఁ గట్టెడుట గచ్చుపై గభాలునఁ గొట్టి కాలితో నలిపివైచిరి. మఱియు,

సౌ—(అనునంతఁ జెవులుమూసికొని) చాలును, మఱి చెప్పవలదు, వినఁదరము కాకున్నది. ఛీ! భూణహత్యాపణాయణులారా! ఛీ! హతాశులారా! మీశేమికూడినదోరీ! స్త్రీహత్య యనక, శిశుహత్య, యనక బ్రహ్మహత్యను స్మరింపక, ఆస్తుల నొప్పగించి మేఁకలవలె నున్నను గాతన్య మొంద నవి హృదయములా? పాపాణములా? హా! ఏశేశ్వరా! ఏనాడైన మేవాడరాణావారు నీయెడఁ గృతఘ్నులైరా? తాము ప్రజాసౌఖ్యకరము లగుకార్యముల నాచరింపుచు, నీరాజ్యభారమంతయు నీయందే యుంచి, తావకపదకమలనుసంధానితమనస్కులై యుండ, నట్టివారికి నసమర్థతఁ గూర్చి, సకలజనపీడాకారణుడవై యుంట ధర్మమా? (అని నిట్టూర్పు నిగుడించి,) ఓయీ! ఇట్లు ప్రతిదినమ్మును వారు పెచ్చురేఁగుట వింటయే కాని, యీరీతిఘోరకృత్యముల నాచరించుట వినలేదుసుమా! ఎంతఘోర! మెంతఘోరము! ఇంకఁ బొమ్మ నీపనిఁ జూచుకొన్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించును)

భీ—బావా! ఈదౌర్జన్య ముణగి స్వాస్థ్య మెట్లబ్బు?

సౌ—బావా! కర్మపరిపాకము గాక నీబాము లెట్లు పోవు?

భీ — బావా! నీవలన నను స్తధర్మములు విని, బాల్యమున నభ్యసించబడినదుర్వ్యసనముల నన్నిటినిఁ బరిత్యజించుట మీ రెఱుంగనిది కాదుగదా? నే బాల్యమున నుంట మాతల్లి గా నీ రాజ్యమునంతయు నిట్లు దుష్టితులపాలు నేయుటయుఁ జెప్పనేలా? కావున మన మీయెడఁ జేయందగుకృత్యమును, బ్రస్తుతపుదేశ సమాచారమును దేటపఱిచెదరుగాక.

సో — బావా ! మీతల్లిగారివలననే మనరాజ్యమున కింతచేటుమూడె ననుటకు సందియములేదు. ఏలయన.

ఉ. చా వనుమాట నెంచక విశ్రశాలబలంబునఁ బోరుచుండుచగదావతులన్, యశమ్మునఁగనందమతుల్యులఁ జేయనెంచి, “సూక్తావతు” లెంతయున్ రణమృదమ్మున ము నిపులక్ జయింపరే? యేవము! వారలెద్దఱకునీయమ యాల మదేల కొల్పెనే?

కాన నారీతి రణరంగవీరులై ప్రఖ్యాతి గనినకుటుంబము గావునఁ జందావతుమంత్రికుటుంబమువారు పరాక్రమలవదుర్విదగ్ధులైన నౌదురుగాక, అట్టియెడ నాయమకు స్వాభ్యుచ్చయకాంతయే యున్నయెడల వారలపూర్వపురుషులకు రాణావిషయమై గలభక్తివిశ్వాసములతోఁ గూడినచరితములఁ జెప్పియో, యుండెమఱికొన్ని హితవులఁ గఱపియో, యేలాగుననైన మంచితోవ ద్రొక్కునటులఁ జేయవలయును గాని, యిట్లామంత్రికుటుంబములవారికి నంతఃకలహములఁ బెంచుట పాడియా? దానిచేతనేకదా! మనకోట కింతచేటు మూడినది. ఏరాజ్యమునందైన మంత్రులు కలహించుకొని యితరేతరసంవర్ధితక్రోధాగ్నిప్రచండులై యసిధారలరక్తధార లాలుకనాధిపత్యమును వీరంత మొంద వారు, వారంత మొంద వీరును, గొనుట గంటివా? ఎందైనను వింటివా? విత్తమదచిత్తులు గాక యీమాత్రమైనను జూచికొనవలదా?

భీ — బావా! ఆయమయట్లు తగులఁబెట్టినది. నే నేమి నేయుదును?

సో — కాని బావా!

ఉ. ఆయమ కేమి యాడుది, సకమంచితశక్తిని శత్రుకోటిపై డాయరె సింగులెల్ల? రకకటా! యిక వారలశక్తిఁ గాంచి నీవేయవనీశ! పోరఁ దగవే? మగవవాడవు గావె? యింతకున్ బోయినసద్యశోరమను న బొందొడఁ గూర్పగ శక్య మేరికిన్?

భీ—బావా! సుగుణప్రభావ! ప్రజలెల్లరకు శత్రుసంకట మధిక మాటచే స్వామి భక్తి యేరియందును నంకురింపదాయె. నే నేమి చేయుదు?

శా—రాజా! ప్రజలకు శత్రుసంకట మనుకొంటివా యేమి? అది యట్లుండనిమ్ము, ఆసంకటముల మించినసంకటము మనలవలననే కలుగుచున్నది. ఎట్లనః—

చ. ఇరువురుమంత్రు లిష్ట పొగకెక్కి జయమ్మునుబొందువారుసం బరమున “మాదిరాజ్యముసురమా”యని పట్టి పలార్చియెల్లరకొ గరువము దాల్చి, డండన రక్తకమ్ముగఁ జేయుచు నంతకారికిం కరు లయి లేనిపోని వనశ్రఘా! గనఁగాఁ గొనరే? కరమ్ములన్.

ఈవిధమునఁ గప్పములఁ గొనుచు, సమ స్తరాక్షసకృత్యములఁ జల్పునీచుంత్రు లకంపె శత్రులు నేతె యుందురే?

ఉ. మత్తగజద్వయం బిల సరమానముగా బవరం బొనర్చి మేల్ బిత్తరిలేడిపిండును జరలింపక చంపెడురీతి సిప్పు డీ మత్తులు పోరు పోరియు సరమాయికులై యలరారుచుండునీ పత్తనరాష్ట్రవాసులను శ బాధలపాలుగఁ జేయుచుండరే?

భీ—బావా! అట్టికార్యము గలవా రాటనే కదా! యే మనుటకును భీతి యగుచున్నది.

గీ. చండతరకోపవేగ వేరదండయుగము
పోరుచుండంగ దండకుఁ శ బోదుమేని,
గండు మీఠినబలితంపుఁ శ దుండమునకుఁ
జిక్కఁజేసియు నేలకుఁ శ ద్రొక్కకున్నె?

శా—ఓయీ! బావా! భీరుస్వభావా!

ఉ. ఇంతటిమేటివై యలరు శ తెంతయు నే నిఁ కెఱుంగువాఁడ ర వ్వంతయు శక్తి యున్న నిటుశలందువె? “నీయెడ లేదు తప్పు, గా కెంతయు శత్రురాడ్చుదురీత్యులు నీప్రపితామహుల్, యశో దంతురితప్రభావులు, నురదారులు నై యలరార నంటిఁగా,

కాని, యోయీ! బావా!

చ. చిమిడిన దంత యిప్పు; డిక్కఁగ జేసెడి దేమియు లేదు, నీదురా
జ్యమునకు సౌఖ్య మీపయిని నై నను గల్గఁబోదు సుమ్ము;నీ
కమలుఁ డొకండు లేఁడు; గనునంతటిశక్తియు లేదు నీయెడన్;
భ్రమలిక మాను, మంత్రులిటుర పట్టము నేలుటయు న్నె చెప్పుమా?

భీ—ఔ, సంతయు నిజంబు. నే నేమి చేయుదు? సాధ్య మైనంతవఱకు యత్నిం
చెద.

సౌ—రాజా! మనరాజ్యమునఁ బ్రతిదినమును జరుగునక్రమములన్నియు వినియేయుం
టివికదా! ఆప్రజలబాము లాయీశ్వరుఁ డెఱుంగుఁ గాని చెప్పనేరకఁ దర
మాను? ఇంక మనదేశపుస్థితి వినుము.

భీ—ఔను; మనవారలయంతఃకలహములనుండియే కదా యింత యనాడికి వచ్చు
చున్నది. సెలవిండు.

సౌ—ఔరంగజేబు చచ్చుట వానికొమరు లగుష్టేచ్చులు రాజ్యముఁ జెంది, మద్యపా
నాయత్తిచిత్తులై తమకును రాజ్యమునకును నాశముఁ దెచ్చుకొనుచుండిరి.
వారలదురవస్థలకుఁగూడ రాజ్యము మంత్రులయధీన మాటయే ముఖ్యశాస్త్ర
తువుగ నెఱుంగుము.

భీ—మనకుఁ బ్రశ్నక్షమే. పైని?

సౌ—శా. నష్టప్రజ్ఞుల వారిఁ గాంచి మది నానందంబుతోడన్ మహా
రాష్ట్రుల్ బీరముతోడఁ బోరుచు, నపారంబా మదోద్రేకసం
తుష్టిఁ దేశము పంచికొంచు, మదిలో నదుర్దర్పముంజెందుచున్
గప్టావిష్టను జేయుచుండిరి భువిన్ గామప్రకర్షాత్తులై.

భీ—ఆష్టేచ్చులకుఁ గావలసినదే! పిమ్మట?

సౌ—నీ. తల లెత్తి నీకు లురద్ధతశక్తి రాజ్యంబు
గొంచె ము దంద స్థాపించలేదె?
నొకమూల నాంగ్లేయు న్ లొకటను బ్రాన్సునా
రైలపుతోడుత నాక్రమించలేదె?
దక్షిణాశాగతోద్బంధమహారాష్ట్రు
లడలంగఁజించి చెంతడాడలేదె?

ఐకమత్యవిహీనురై రాజులు తటఁ
బాడిగా దనకఁ బోరరాడలేదె ?

గీ. కార్యకారణములు నుంత ర గానకుండి
కయ్యమే యంచు నెప్పుడుఁ ర గాలు త్రవ్వి
యెంతయును భూమి ర క్తభూమిష్ఠఁ జేయ
నికనుగనఁ దేట పడును గారటకముమాట.

భీ—అహా!! దేశమంతకు నెంతటిదురవస్థ యబ్బినది ?

సా—ఇట్లు మితిలేని సంగరములు జరుగుచుండ దేశదేశమునకు క్షణక్షణమున కొక్కొక్క
క్కడఁ దౌటయు, నీక్రొత్తతొండ్రవలనఁ గలుగు ప్రజాసౌఖ్యములును, జెప్ప
నేలా ? దీనికిఁ దోడు వినుడు.

భీ—వినుచునే యుంటి సెలవిండు.

సా—నీ, కాబూలు పారసీకముల మ్రేచ్చులు దాము
దండు వెడలి భూమి ర నిడుకొనుట
పచ్చిమాంసము ర కల్లు విచ్చలవిడిఁ గ్రోలి
చెఱఁ బట్టియును స్త్రీల ర నులుముచుంట
మత్తులై కుత్తుకల్ ర దుత్తునియలఁ జేసి
మెల్లమెల్లన నూళ్లఁ ర గొల్లఁగొనుట
దేవళంబులఁ గడర తేర్చి యందుల నుండు
విత్తంబుఁగొని బిట్టరవీగుచుంట

గీ. దేశమంతయు నాశనరదేవతకును
బట్టమునుఁ గట్టు టదియు నూరకొట్టునేల ?
యందఱకు మిక్కుటంబుగా ర ననుభవించు
చుంటిమే గద ! నేనిక ర నంట యేల ?

భీ—నిజమే మనమును, బ్రజలు, ననుభవించుచునే యుంటిమి.

సా—బావా! ఇట్లు దుర్వారవైరివారపరవేష్టితులై,

చ. మెలకువ లేక యిండ్లను నిరమిలితల్తోచనులై పరుండఁ గా
నలుదెసలందు బీగము లనంతముగా బిగియించి చి చ్చిడన్

మలమలమాఁడురీతి రిపురమండలదావపరీతులై మహా
కులతను బొందుచుండి రనుకో! మనభారతవాసులెల్లరున్.

భీ—అ ట్లనుటకు నిస్సంశయము. పాప ! మట్లనే మాఁడుచుండిరి.

సా—బావా ! ఈకష్టములన్నియు మనవి సగము, మిగిలిన లోకమంతటిది సగముగ నెఱుంగుము. ఏలయన ; నీరాజ్యము నుద్ధరింతురేమో యని యామరాటుల సాహాయ్యముఁ గోరితివి; అదియే కొఱవితో, దల గోకికొనుట యైనది. ఆహా! పూర్వ మెవ్వరైన మనచిత్తూరుఁ దేఱిచూడనైరే ? ఉదయపురమును స్వతంత్రముగ స్వీకరించి, కష్టములఁ గట్టించుకొనిరే ? నేటికిఁ గదా యానరాధ ముల నీవు సాహాయ్యముఁగఁగోరుట నవియున్నియుఁ దటస్థ మైనవి.

భీ—బావా ! వీ రేమియో యుద్ధరింతు రనియే కోరితిఁగాని, యీరీతి ద్రోహు లాదు రని కలగంటినా?

సా—బావా ! దానికేమి; నిన్నుఁ బాడఁగాంచిన విచార మగుచున్న యది ఏలయన:—

ఉ. నేశ మ దిట్లు లుండఁ గడు ॥ దీనులు తాక రాప్రవాసులున్ ;
గోశములోన ద్రవ్య మొడఁగూర్చుట లే; దలకాలపాశసం
కాశులు నీదుమంత్రు; లవశకాశము లే దింక నెందుకైన; స
ర్వేశుఁడు నీపయిం గృప నిఁగి కెట్టులఁబూ నెను? చెప్పె లేముగా.

కానరాజా ! నిన్నును, నీప్రజల నెట్లు గాఁపాడు కొనెదవోగదా?

(తెరలోఁ గలకలము)

భీ—(విని) ప్రతీహరీ ! అదేమియో? తెలిసికొని తెమ్ము.

ప్ర—చిత్తము, దేవా ! (అని నిష్క్రమించి ప్రవేశించి) దేవా ! దేవరమేన యల్లుఁ
డు ప్రభాసింగుగారు దేశలములఁ గొల్లవెట్టుతుచ్చు లగుష్టేచ్ఛాదులకుఁ జిచ్చ
ఱపిడుగై చించిచెండాడి హత శేషు లగువారలఁ బట్టి బంధించి, పురజనులు
వెంబడింపఁ దా దేవరసన్నిధానమునకు వచ్చుచున్నారు.

భీ—(తెర్రరపాటుతో) సరదారు లెన్నరైనఁ దోడ్డెరా? ఆకుట్టఁ డొక్కఁ
డేనా ?

ప్ర—ఆయసహాయశూరునకు సరదారులు తోడ్కొటనే మఱింత విజయి యైనాఁడు.

భీ—బావా ! చూచితివా ? ఒకచెంపఁ బాటును, వేటొకచెంప నీరును, గలయీ

యన నెవనైన నియమించిరా యేమి? చదువు మాని యిట్టిసాహసమునకు దిగుటా?

ఉ. ఒక్కతె చెల్లె, లామె కితఁడొక్కఁ డెక్కుఁడు; తండ్రియీవిధిక్
బెక్కుగ ముచ్చలందునిమి కపేర్వడిచచ్చె; దదూర్ధ్వభాగమున్
ద్రొక్కఁగ సాగె నీతఁ; డలఁదోర్బల మబ్బునె? యబ్బుఁగాక; యీ
చక్కటి చూచితే, నయవిశారద! కుఱ్ఱలచేటుకే గదా?

సా—ఓయీ! బావా! ఇట్లనెదవేలా? నీమనంబున నిట్లుండరాదు. ఏలయన,

చ. మును మనసింగులెల్లరు సకమున్నతవిక్రములై పరాక్రమిం
చినతెఱఁ గీ వెఱుంగవె? విశ్చిత్రముగా మనరాజకాంత లిం
కను బవరం బొనర్చి మును క గాంచరె సద్యశ? మట్టిమేటులౌ
గొనబుకులానఁ బుట్టువుల క కున్ మఱి విక్రమ మీడఁబోవునే?

అయిన నిప్పటిమనస్థితినిబట్టి యనఁదగినదే? పూర్వమేయైన.—

క. పిన్నతనంబున నిట్టుల
నెన్నం దగుపనుల నెవ్వఁడేనియు సలుపన్
గ్రన్నన బిరుదంబుల నిడి
పన్నుగ నగ్రాసనాధిపత్యం బీదే?

(అంత యథోక్తముగఁ బ్రభాసింగు ప్రవేశించును)

సా—బావా! చూచితివా నీయల్లుని? (అని సంతోషముతో)

ఉ. అల్లదె! చూచితే కొలమునందఁ బునర్భవుఁడైన “బాప్పరా
వ” ల్లిటు శక్తిచేతఁ బరిపంథివిమర్దన మెంత చేసి, తా
నెల్లర కాదరాస్పద మరదే! యటు గానఁగవచ్చు, నీదు మే
నల్లుఁడు చూడు మీయెడ, నరరాధిప! యాతనిదైన వేసమున్.

సీ. జలుగుమోమునఁ జిఱిచెమ్మటల్ గ్రమ్మి, వి
జయలక్ష్మీగుట్టు తా క బయలుపఱుపఁ
బరిపంథిజనభయంకరుఁడు తా నై యొప్పుఁ
గేల వాలు మఱింత క డీలుపఱుప

డాకాల గండపెండ్రడరము లేకయె మ త
కరియాన మొక్కట ర మురుపు సూపఁ
బై నున్న హొంబట్టురవలెవాటు చిటునవ్వు
తతవిశ్శంఖులపెచిరత్రతను దెలుపఁ

గీ. జేతు లెత్తుచు జనులు జేర జే లొనర్పఁ
దేటగా నూఁగుమీసము ర గీటుకొనుచు
నచ్చె నదె! చూడు పెద్దలరనంటివాఁడు
విద్దెలకు తేఁడు చూపఱరముద్దులాఁడు.

(అంతః బ్రభాసింగు మొదలగువారు రాజునకు నమస్కరింతురు)

భీ—(ప్రభాసింగును గౌఁగిలించుకొని) బాబూ! ఎందు కిట్లేగితివోయీ! మనసరదా
రులనైన సరకుగొనక, కటికివృత్తిని జీవించునీమ్రేచ్చాధములను, మహా
రాష్ట్రాధములను నీవెఱుంగకుంటివా? నీ కాయుద్ధపుసంగతు లేమైనఁ దెలి
యునా? చదువు మాని సాహసమునకు దిగుట మంచి యకానటరా! తండ్రీ!
నీతండ్రీగారు కూడ నీవితముననే మేచ్చుల హతముచేసి హతముచేసి, తుదకు
వారిచేతనే హతు లాట యెఱుంగకుంటివోయీ! ఎంతపని చేసితివి? నిన్నెవ
రైన నిర్బంధపెట్టిరా యేమి?

ప్ర—(తనలో) ఏ మిదీ! ఈయన కింత పిటికిదయ్య మావేశ మైనది? (ప్రకాశము)
మామయ్యా! ఇట్లునుచుండిరేలా? హాసీ వచ్చు ననియే కదా?

ఉ. పుట్టినవార లేరు తలరపోయఁగ శాశ్వత్తులై ధరాతలిన్
గిట్టక యుందు? రెద్ది పరిరకించిన వెంటనె రాఁ దొడంగు? మీ
మట్టిదిచూడఁగాననుపరమాన మొ? తుచ్చ మొ? యెవ్వరేనియుం
బుట్టినయింటిపౌరపపురబోడిమిఁ గూడఁగఁ జేయఁ; జెప్పరే?

భీ—అయ్యో! వెంగలీ! “పుట్టినవారు గిట్టక తప్ప”రని కోరియగ్నిఁ జొట నీయ
కొందురా?

ప్రభా—అట్లైన మామయ్యా!

చ. అనుభవయోగ్య మైనసుఖ ర మందఁగ శక్తుఁడె? కష్ట మట్లనే
కొనఁగ నశక్తుఁ డయ్య! తనరకున్ మఱి యేరికి నైన భూమిలోఁ

బానరుపరాని దంచుఁ దలరపోసియు మిన్నకయుంట పాడియే ?
కనుక మహానుభావ ! ఘనకార్యముపట్లను జిత తేటికిన్.

ఇంతియ కాక, మామయ్యా ! మీకుఁ దెలిసినను బెద్దలమాట గావున నుడు
వుచుంటిని గాన తమించి యాలింపుఁడు.

ఉ. పౌరుష మన్నిటం గడుశూరభం బని పల్కుదు రద్ది లేక కా
వ్వుగుపజీవ మొందుటనుక బూజ్యుడె ? యెందుల నైననింక నా
పౌరుషశాలియై యలరురపావనిఁ జచ్చిన జీవి యందు రా
పౌరుషహీను నందురు “శరవం” బని చచ్చిన జీవముంజినన్.

భీ—అయ్యా ! పిచ్చివాఁడా ! విను మాసంగతి విశవపతిచెడ.

చ. వినయము పెద్దలందును, విరవేచన శాస్త్రముపట్ల, భక్తి యా
యనుపమశక్తిభాసురునిరయంద, సమత్వము ప్రాణికోటిపైఁ,
దనరి, సమస్తకార్యములఁ గ దాల్చిని జూచుచుఁ గీర్తిదంబులొ
— ఘనవనసత్రిసన్మరనిరకాయ మొనర్చిన జీవి చచ్చినన్.

ఇదియ పౌరుషము. ఇంతియకాక, మన్ను మిన్నుఁ గానక, స్వబలపరబల
సూన్యానాధికభావముల నెఱుంగక, భూనాభిమానహీను లగుమేచ్ఛాభమాదులపైకిఁ
బరువు లిడి, చదువు సంధ్యల నీటఁ గలపినంతనె పౌరుష మనుకొంటివా యేమి ?
ఇట్టితుచ్చులఁ బైకొన నేతిపోయె యోజింపుము ?

ప్ర—(తనలో) అన్నా ! ఈయనతో శుష్కవాదము తటస్థ మైనదే ! పెద్ద లగుట
నే మనుటకుఁ జంకగుచున్నది కావున నెట్టులనైనఁ బెద్దమాటలుమాని, ప్రస్తు
తోచితముగనే యుండము.

సా—(తనలో) ఏమీ ! ఈయనయవివేకము ? తా సంతసించిన సంతసించుఁ గాక,
లేకున్న మానుఁగాక. అంతియ కాని యిట్లుతూలనాడు ఔమిపాడిగనున్నది ?
(అని సెడువంబోయిసంశయముతో) మన కెందులకు ? ఆయనయే చెప్పఁగలఁడు.

(సరదారు లొండొరులం గూర్చి రహస్యముగా)

మొ. వాఁడు—ఓయీ ! ఈయన మనము చచ్చిన సరే యని పురిగొల్పుచు, దనవా
రేక్కెనఁ దోడు గాకుండ నెట్లు బోధించుచున్నాఁడో !

రెం. డు—అందులకే ! కొట యింత వృద్ధిలో నున్నది.

మూ. డు—ఏమిదీ యాయన యవివేకము? ఇచటనే యనవలెనా? మన కెంత సంతసము? ఆయన కెంత యానందము.

నా. డు—ఈయనమాటలకుఁ జిన్న పోయి యాపిల్లసింగ మేమియో యను నట్లున్నది; వినుండు. ఈతనిస్వభావ మెఱుంగమా యేమి?

ప్రభా—మామయ్యా! మీరు నెలవిచ్చినఘనవనసత్రసన్మతాదు లొనరించుట యెందు లకు? కీర్తి సంపాదించుటకేగదా?

భీ—అందులకే యని నెడువలేదా? కా కేమి?

ప్రభా—అవి యొనర్చినఁ గీర్తివంతు లె ట్లయ్యెదరు ? అవి జనోపయోగము లౌ టనేకదా?

భీ—కాక; స్వోపయోగార్థ మౌటనే యంటినా యేమి?

ప్రభా—పౌరుష మనఁ బురుషకారమా? వే తొకటియనా?

భీ—ఔఁగాక, ఏ మనియెదవు ?

ప్రభా—జనోపయోగము లగుకార్యములఁ జేయఁ గీర్తివిశిష్టు లౌట కేయాటంకమును లేదుకదా?

భీ—తనతలకుఁ దగినజనోపయోగము లగుకార్యముల నొనర్చిన నెటుల నాటంక ముండు ?

ప్రభా—మామయ్యా! బాగుగ నెడివితరికాని,

ఉ. ఏ నిది నేతు నీపగిది ర నిష్ఠు డటం చెద నిశ్చయించి తాఁ
బూనినఁ బూనుఁ గాక విధిరపూనిక లేక పొనర్చు పెట్లు? దాఁ
బూనిక గల్గి యున్న విధిరపూనికతోడన సేయ నేర్చెడిన్
గాన నొనర్పఁ బూన విధి ర కల్గిన నయ్యెడు, నుండె మానెడున్

అంతియకాని “తనతలకుఁ దగనిదిరా,, యని మిన్నకుండఁగలమా? కాని యా దీను లగుప్రజలబాధలఁ గన్నులారఁ గాంచుచు, నేకతినాత్ముఁడు మిన్నకుం డఁ గలఁడు? ఇంక వారిబాముల వాకొన నూకొనఁ గూడ సమర్థులు లే రన నెవ్వ రంగీకరింపరు?

చ. “కనులకు నిద్రరాదు; కడరగండ్లను గాంచఁగ జేఁడు లేడు; చే కొనిమముఁగాఁచు వారెవరొక్కో!” యనియెడ్చుచునుండుఁదిండిమా

తనువున నీరుగాఁ బరిణీతం బగు"నంచును నెంచుచుండు ; వా
కొన నికఁ జాల"శత్రువులకోల్తలవే"యని రాజచంద్రమా.

సౌ—(తనలో) వా ! కేసరికోరకమా ! వా ! వీరాశ్రేణరా ! ఏమియుక్తిగ భాషిం
చితివి. సెగాస్ చాలునరా ; తండ్రి చాలునరా ?

భీ—(విసువుతో) అబ్బా ! ఇప్పటికుత్తులతోనైన మాటలాడ లేమండీ !

సౌ—(మందహాసము నేయును)

ప్రభా—నే ని ప్లేటేగియు రెండుకారణముల వలనఁ బోవక తప్పినదికాదు.

సౌ—ఏ వానిర్బంధములు ?

ప్రభా—ఒకటి మాగురువులవలనను, రెండవది కృష్ణాకుమారివలనను.

భీ—వారివలన నీ కేల కలుగవలె ? వారా నీకు నియామకులు ?

ప్రభా—వారు నిమిత్తమాత్రులు గాని, మాగురువుగా రీదురాత్ములవలనఁ బడినబా
ములే నియోగించినవి.

భీ—ఆయననుగూడ బాధించిరా యేమి ?

ప్రభా—మనగురువు లని యూరకుండువా రనుకొంటిరా యేమి ?

భీ—అన్నా ! ఆయనను గూడ బాధించిరా ?

ప్రభా—మిక్కుటముగ ననుభవించినవారియం దాయనయే మొదటివాఁడు.

భీ—బాబూ ! ఈదురాత్ము లాయన నేమిచేసిరి !

ప్రభా—మామయ్యా ! చెప్ప నాతరము కాదు, వినుటకును జాలెడువా రుండు రన
రాదు. (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో ! నాకొక యిటకే వచ్చుచున్నాఁడు, పాప !
మాయనయాత్రముఁ జూచితిరా ? అదే చూడుఁడు.

ఉ. జందెము జాటుచోదనభుజం బెగఁజిమ్ముచు, బాజ్జ నూపుచున్
జిందఱవందలై చెమట ర్చిమ్ముచుఁ బాఱగనొక్కపర్వునన్
వింద మటంచు రా వెనుకరపిందెయు జాఱగ, వచ్చుచుండియే
తొందరతోడఁ గేల నెగఁద్రోయుచు నూర్పులు పుచ్చివచ్చెడిన్.

చూచితిరా ? ఆయన యెల్లరకు మిక్కుటముగాఁ గీడ్పడె ననుట కాతొంద
రయే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

(అంత యథోక్తముగ గురువు ప్రవేశించును)

(ఎల్లరు లేచి నమస్కరింతురు)

గు—రాజేంద్రా! ఈముచ్చలను బంధించినమేటి నాశ్శయ్యదేనా?

భీ—చిత్తము, తనతలకుఁ దగినపని యని యాలోచించినవాఁడు కాఁడు.

గు—(రాజువైపునుండి దృష్టినిమరలించి) నాయనా! కుమారా! ఇటురమ్ము.

(అంతఁ బ్రభాసింగు దరి చేరఁ గొనిలించి)

చ. గురునకు బాధ సేసి రనిరకూళలపైకి నొకింతయేని సం
గర మనుభీతి నీమదిని శ్ర గాంచకపోతివె? నీకు నిట్టియూ
దర మది గాంచ నెవ్వరి కశతంబునఁ గల్గెనె? వీరి నెట్టు లొ
క్కరుండవు గండడంచితవి? కాయము కోమల మయ్యబాలకా?

ప్రభా—గురువరా!

ఉ. ప్రాణము పోవనీ గురుపరారాధవ మెవ్వఁడు చూడనోపు? నే
కోణములోన సన్మతిని శ్ర గూర్చెడువారలు? మీవచఃపరి
త్రాణుడ నయ్య నే రిపుమరదం బణఁగించితి; నొక్కరుండనై;
ద్రోణుని బోలుమీకతనఁద్రుంచుటలక్ష్యమె? యీదురాత్ములన్.

కాని, గురూత్తమా? పరాధప్రతీకారములెన్ని చేసినను, బరాధవ మొండు
గల్గించితిమి కదా యను పరితాపమావరించి దేహమంతయుఁ గాల్చుచున్నది.

గు—కుమారా! నీ విందుల కెంతమాత్రమును జింతింపకుము.

ఉ. ఎంతటివారికైన బలురలెందటో గావఁగఁ జుట్టుముట్టినకొ
వంత విధాత యెంచిన లక్షణమును గాచుట సున్న నా కిదే
సంతస మీకుఁగోన్న తయశశంబును నిల్పితి వింక సన్యమా
చింతన; మానుమా? సుఖముఁ జెందుమ! దీవనతోడ బాలకా.

ప్రభా—గురువరా! అనుగ్రహింపఁబడితిని, మీవాక్యము లమోఘములు కదా!

సౌ—అచార్యా! మీ కేమె గ్గొనర్చి రీదురాత్ములు?

గు—అయ్యా! ఆబాధలన్నియుఁ దలఁచుకొనిన నాగుండె యిప్పటికిని నవియు
చున్నది.

సౌ—అట్లేని సంతేషముగ నెలవిండు.

గు—అయ్యా మొన్నటిరేయి రెండుయామములు గడచినతరువాత నీదుష్టులెల్ల
రేకమయి నాయిలు సొచ్చిరి; చొచ్చి మంచముపైఁ బండుకొనియుండు నా

వీపుపై నెవడో గభాలున నొక గ్రద్దగ్రద్దనాడు, నే నంత భయంపడి
“మైచ్చాధములు! మైచ్చాధములు! చచ్చితఁ జచ్చితఁ!,, నని కేక వేయ
నుంకించితిని గాని, యానరాధములు దొడలు బిగియ నెక్కుటచే నిప్పుయో
జనమైనది.

సా—హా! ఏమీ! వీరలస్వాతంత్ర్యము! పైని—

గు—అంత నొకడు నాఁఖి చేబూని, కూర్చుండఁబెట్టి, కత్తి గుళిపించుచుఁ దల
నొకమూల వెండ్రుక లెక్కివచ్చులాగున గుంజించి యూఁపియూఁపి, “కేక
వేయుదువుగా, కేక వేయుదువుగా?” యంచు గ్రడ్డెక్కువెట్టి చూచుచు,
గోడకుఁ దాకి తలవిచ్చునటుల మూతిపైఁ దన్ని నాడు.

సా—ఛీ! ఎంతపని చేసితిరోకీ!

గు—పైని వినుండు, అంత నాచెంత నుండువీగములు లాగికొని, యిలుసొచ్చి, యా
స్తీనంతయు కొల్లగొని యందొకఁడు నాజుట్టు చేబట్టి రోమకూపములవెం
బడి రక్తము స్రవించులాగున నూఁచియూఁచి, నట్టింటఁ గూర్చుండఁ బెట్టె.

ప్రభా—(కనులు జేవురించి తత్తరముతో) ఛీ! హతాశులారా! ఛీ! బ్రాహ్మణ
ద్రోహులారా! ఇదే మిమ్ములఁ గూడఁ గండకండలుగఁ జెండి కాకులకు
గ్రద్దలకు బలి యిచ్చువాడ. ఇదే గురుప్రీతి సేయువాడ. (అని కత్తిగుళి
పించుచుఁ బోవ)

సా—(నడుము గట్టిగఁ బట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీఘోరకృత్యమునకుఁ
దలపెట్టకుము, అందులకుఁ దగినవారందఁడనే యుండిరి, చెండినవట్టు చెండ
నే చెండితివి. చాలదా? (అని పో) ఆహా! ఏమీ! యీగురుభక్తి!
ఏమీ యీరోషము! చాలునురా బాబూ! చాలునురా! (ప్రకాశముగా)
బాబూ! గురువులమాట జవదాటకుము, పొమ్మ! కూర్చుండుము! (గురు
వువంకఁదిగి) ఆచార్యా! అంతతోవైన మిన్నకుండిరా? లేదా?

గు—చంపక మిన్నకుండిరి, కాని బాబూ! పైని వినుండు, న న్నట్లులాగికొనిపోవ
“నిర్దోషుల బాధింపకుండు, నా మొఱిలింపుడు, పాపమునకు వెఱపుడు,
అని పాదములపైఁ బడి యెంత పొరలినను దయావిహీనులై నాచుట్టును
మూఁగి యందొకఁడు

శా. “ఓరీ! ప్రేలరీ! నీతులా? యికను నీరవొప్పింపవా యాస్తి? యం
చేరీపిల్లలు? చూపుమీ! చనుము, నీరయిల్లా లదేది? యిదే

నోరున్ విప్పుమిఁకూతునంచు మఱియెరన్నో గెంటులంగెంటిన
న్నారీతి న్నడియింటఁ గొట్టెను బ్రకోరపాపూరితస్వాంతుడై.

మఱియుఁ దదితరు లగుదుర్తార్థులెల్లరును నాచుట్టుముట్టి యొక్కొక్కఁ
డొక్కొక్కవిధమున బాధించె; నదియుఁ గొంచెము వినుండు.

సీ. పొట్టపైఁ జేతితోఁ ర బాడిచి కుక్షింభరా!

యంచు భూమిని బొరలించె నొకఁడు

కన్ను గానక నాదుశజన్నిదంబుల వేడ్కఁ

దీసి వేతొకనికి ర వేసె నొకఁడు

గడ్డంబుగాఁ బిల్కఁ ర గట్టిన నీతండు

సాయబే యని కేలఁ ర జటచె నొకఁడు

మాంసం బెఱుంగకే ర మత్తుఁ డిట్టుల నుండె

నదియున్నఁ జెప్ప లే ర మనియె నొకఁడు

గీ. కుందవలె నుండెరా! యంచు ర గ్రుద్దె నొకఁడు

కండమెం డని నిండుగాఁ ర గటచె నొకఁడు

త్రోసి వీఁపున నాట్యంబు ర చేసె నొకఁడు

గడ్డమును గీటి మిడిగ్రుడ్లఁ ర గాంచె నొకఁడు.

భీ—భీ! వీరలఁ జూడరాదు. వీరేశ్వరస్వామి దగియుందుకో యట్ల తక్షణము కావిం
పుడు, పొండు.

సౌ—ఏదియో,, యన నేలా? కండకండలుగఁ జెండుటయే.

ప్రభా—(కోపావేశముతోఁ గత్తి త్రిప్పుచుఁ బోయి యిరువురగడ్డములఁ బట్టి

యాడ్చుచు) ఓరీ! మాంసాశనులారా! ఓరీ! కఱకుబానిసలారా!

చ. అతికరుణావిశాలు, నిగ్రమార్థవిచక్షణు, సర్వలోకసం

మతు, నతివృద్ధు, నాగురుని ర మత్తత బల్ పొగఁజెక్కి బాధలా

వితమునఁ జేసినా, రనుభవవింపఁగఁ జేసెదఁ దత్ఫలం బిదే

సత మను కొంటిరోరి! కడరసాఠినమస్కృతి సేయఁబాడియరా.

(అని కత్తియెత్తును)

గు—(తత్తరముతోఁ జేయి పట్టుకొని) నాయనా! కుమారా! నీ వీపట్టశాంతిం
పుము.

చ. రణమున డీకొనన్ రిపుల శ రాజులు త్రుంతురు కాని; యిట్లకా
రణముగఁద్రుంతు రయ్య! బనశరంబున కిష్టము లేనివారలన్ ?
గణనకు వత్తురా? బలుమనగండవు నీ కింక జెప్పనేల? త
క్షణమ దురాత్ములన్ విడు, మనకారణపాపము సెందనేటికిన్ ?

ప్రభా—గురువరా! ఇదె నమస్కారము, ఏది యె ట్లైన నీపట్ల నాయుద్యమము న
కంతరాయము గావింపకుడు.

సా—నాయనా! కుమార! గురువులమాట గూడ మీఱ నెంచితివా యేమి? ఈదు
రాత్ముల నెట్లైన హతమార్చక దప్పదుకదా? నీవే చంపవలెనా? చేజిక్కిన
వారలఁ జంపుటా పౌరుషము? గురువులనైన సరకుగొనక; వచ్చినకోప
మంతయుఁ గ్రమ్మరింప మంచియకానా? కావున నీ వింతతో విరమింపుము.

ప్రభా—(వారలగడ్డములు విడచి తనలో)

అన్నా! ఈయిరువురు రెండంకుశములవలెఁ దటస్థమైరే! పితృసమాను లగు
వీరలమాట నే నెట్లు జవదాటుదు? (ప్రకాశముగా) బాబయ్యా! నిజముగ గురు
వులయెడ నపరాధినే యగుదును, కాని మీవాక్యములచేఁ గృతార్థుఁడ నైతి. (అని
కేల్గొడ్చి).

స. గురునకు బాధ చేసి రనుకోపము దేహ మదెల్ల నిండి దు
ర్భర మయి యుంట నిష్ట గురుశ్రభావము, పెద్దల టన్నబత్తి, నే
నరయకయుంట, నిట్లవినశయంబునకుం గుఱియైతిఁగాన సా
దరమునఁ గాంచి నాయెడను శ దప్పల మన్నన చేసి పుచ్చరే?

సా—కుమారా! నీతుందుడుకింత మరల్ప నట్లంటిఁగాని, గురుప్రీతికై ప్రజాసౌ
ఖ్యార్థమై ప్రాణముల నాసింపక విజయివై యలరునీయెడ వోప మొందుం
డునా? అయినను గురువాక్యజనితామర్షవేశంబున తాత్రధర్తేతరముగ వీరల
వధించి యప్పాప మందుదేహి యనుభయమున నట్లనవలసె, నీకుమాత్రము
చెప్పవలెనా? ఇంతకు నీవు చెప్పిన ట్లకోపావేశ మట్లు ప్రేరణ చేసినది.

సా—కుమారా! ని న్నేవ రిట్లు పురికొల్పిరి? నేఁ జెప్పుట లేదే?

ప్రభా—గురూత్తమా ! మొన్నటిదినము నామేడపైఁ బాఠములఁ జదువుకొను
చుండఁ గృష్ణాకుమారి తనచెలి యగుభాసురాంగిచే నీపితముగ వ్రాసి లేఖ
నంపినది చూచుకొనుఁడు (అనిగురువున కందిచ్చును)

గు—అయ్యా ! చదువుఁడు (అనిసౌమ్యసింగున కిచ్చును)

సౌ—(లేఖ విప్పి చదువుట నభినయించును)

శా. బావా ! శాత్రువరాజదుర్గహనదాతవా ! మ్లేచ్ఛు లిప్పట్ల నే
లేవం గాంచిరొ చూచితే ? వెడగువారటిల్లంగనే చేయఁగా
లేవా ? లేన ధరాతలిం జనులఁ బాఠలింపంగ మార్గంబు ? లే
త్రోవం బోయిన మంచియో కనుట లేదో ? చూడఁగాఁబాడిగా

ఉ. బూటమున్ వహించి కడు శ బోటులజుట్టులఁబట్టియకార ! టా
టోటులు మస్తకంబులను శ డొల్లగ నేయుచు, బల్మిఁబట్టుచున్
నోట ని కుమ్ముచుండిరి విరనోదము లివ్వె యటంచు; నిండ్లలోఁ
బాటిలు విత్తజాతము నశవార్యత మ్రుచ్చిలి పొంగి రింగునన్.

ఉ. హీనులు, పాపకర్ములు విరహీనసదాచరణావిలాత్తులు
గాన నొకించుకైన ననురకంపను జేకొన రందుచే సురా
పానవిమత్తచిత్తు లగునపందలతో నని సేయ నెల్లరున్
మానుడు రందుకేగద ! యశనాడికి వచ్చెను రాష్ట్రమంతయున్.

ఉ. ఏలవృథాగసాయపడరే యని తండ్రి ప్రమత్తులౌ మరా
టీలను గోరఁగావలె? గరడిందివెసం జనుదెంచి గుంపులై
లిలను బెచ్చురేగి, రవన లీలను దోచిరి దేశమెల్ల; నీ
లీలను జేయుచుండిరి భర శ్రీ! యికవారలదోస మున్నదే?

ఉ. ఆయము తక్కి వారల సరహాయము గోరుట నాలుగైదుప
ర్యాయములేనిదోచుకొనిర రామెనుదేశము, రాజ్యమాముఖం
బాయెను, పీన్దుపెంట లయిర రామె బ్రజ; ల్గనునంతశక్తి లే
దాయెను నీదుమామ, కికర నాయననే యన నాయ మానటే?

సీ. హొలొక్కరు సింధ్యాయు శ సల్కతోఁ బోరాడి

తేని నే నని చెలరేఁగి రేఁగి

విజయ మందినవాఁడు శ విజ్ఞప్తేఁగుచు మన

వీటిపైఁ బడి తనశ్రధాటి సూపి

కప్పంబు ని మ్మని కసరి శ కోటను బేటఁ

గలపు సైపూసల శ నులిమి, బలిమిఁ

గొని యంతతోఁ దృప్తి శ గొనలేక, జని దేశ

మునఁ దమకౌర్యంబు శ ముంప నెంచి

గీ. బాలపాపలఁ బట్ట “నార బాబుకాన!

నన్ను వీడుము, చూడు నారయన్న కాన !,,

యంచుఁ దలిదండ్రులకుఁ బొంతఁ శ బొంచియున్నఁ

గనికరమ్మును గాంచిరే? శ కని కరమ్ము.

ఉ. వారలపోరులోఁ దుది నిరవారితుఁడై యలరారెఁ గాదె ! హో

లొక్కరు, మఱొక్కఁడొపదవిర గాంచి మఱేమిటి తిన్న పెట్టె? చి

త్తూరునుజెందఁజే! మనకుశ్రధూర్తులరాజ్యముఁజూడుఁడంచుఁదా

వారికులస్థులం దవిలి శ బాములసీమలు సూపుచుండరే?

ఉ. ఊరక యుండలేక మనశ్రయూరు స్వతంత్రపురాజ్య మంచు న

వ్వారు తదీయ సైన్యము లరవోర్యత నిచ్చట నిల్చి వారియా

హారపుఁగర్చు లీవిత మరహా! మననె త్తినె పుల్మలేదె ? యే

దారిని జూచికొన్నను మురదం బనుమాట యొకింత యన్నదే?

చ. మనగురు ధీరు నాయనుషమానగుణోత్తరు బల్మిఁ బట్టి యే

యనువున నీనరాధము లరనాదరణం బొనరించి తన్ని రో?

వినవుకదా ! యిఁకేటికి విరవేకము లావుచలంపుఁ బెంపు, పెం

పనయముఁ జెప్పఁగాఁ దగనిరయాగడముల్ పరఁగంజెలంగఁగన్.

చ. మనఘనపుణ్యకర్మలసమాత్రముచేతను గాదె యాన రా

శనులకుఁ జిక్కి తక్కె? ననిరశంబును గ్రుమ్మరి దేశమెల్ల నా

శనము నొనర్చ వారలపరశ మ్మయి మిన్నకయుండ, నంత నే
మనకటు మిన్నకుందురె? యశహా! నుఱుమాడరెయున్న వారలన్.

ఉ. కాన జనము సూపుటకుఁ శ్రగా నని సేయుదో? మిన్నకుందుదో?
మానముఁ బూని కేసరిసశమానముగా నిలువెల్లఁ జీల్చి సం
మానముఁ గాంచెదో? కట! యశమాంబుకవృత్తిని దాల్చెదో? యిదే
గా! నవకీర్తికై తటి జరగాన సుగానధురీణతం గనన్.

ఉ. పేరును బెంపు నెందుటకుఁ బెట్టినపేరుగదా కులంబు, నీ
కోరిక దీర యుద్ధ మిదిగోఁ గన సిద్ధము, శౌర్య మన్న నా
దారికి నాటపట్టవు గదా? జయ మొందుట సిద్ధ, మింక నీ
బీరము సూపుటాండెఁగడు శ్రవిశ్రుతకీర్తిని జెందు టుండెఁగా.

(కృష్ణాకుమారివాలు అని)

హా! తల్లీ! ఇట్టి శౌర్యజ్ఞైర్యాదిగుణములు గలనీవైన మాకులమున మొగపురు
గవై పుట్టరాదా? అట్లైన నీప్రజ లిట్టిబాధలు పడనొపుదురా? ఈయుదయపుర
మున కిట్టిదశ లబ్బునా? కుక్కకు నేయి యెట్లబ్బు?

గు—హా! పరమపావనీ! నీకు విదై గజపుకతంబున నాజన్మము కృతార్థత
వహించె.

ప్రభా—బాబయ్యా! ఇట్టివాక్కులు వినఁ బాషాణములైనఁ బరువు లిడకుండునా?
భీ—సర్వము వారియధీనమై యుండుపట్ల నెందుల కీపౌరుషము?

(తెరలో వైతాళికుఁడు)

చ. అదె! రవి పశ్చిమాదిగహారనాంతరసీమఁ జరింపఁజొచ్చె మే
లొదవ నతం డొనర్చుపనిశయోపిక వేగమ తీర్చి యాయెడన్
సాద నెకదానిఁ బెట్టుకొనిశాక్కుచు సోలుచు నెవ్వ రుందు; రీ
పదిలమ కొల్వు మాని నరరపాలక! యాహ్నికముం బొనర్పవే.

భీ—అచార్యా! సాయాహ్నికకృత్యముల నిర్వర్తించు కొందమా? (అని సరదారుల
వైపుఁ దిరిగి) ఈదురాత్ముల మంత్రికడకుఁ దీసికొనిపొందు.

(ఇట్లెల్లరు హజారము విడువ బైట)

సో—అచార్య! అదే! అంసుమాలిమందేహాసురకీలతాంగుం డై వారాశిం
జలకం బాడఁ బోవుతఱి నాచిక్కిమంతినీమణులెల్ల బద్ధానురాగలై శుక
పికబాలికాబాలకాకలస్వనములనెపంబున నుల్లసమాడుచుండెనో యనురీతి
హృదయోల్లాసమునకు హేతువులై యుండి.

సీ. చరమదిక్స్థి మిట్టరచన్నులఁ గప్పుహా
రంగుమీఱినచీరశరంగు లనఁగఁ

బచ్చవిల్లునిపైకి శ ఘాలాక్షుఁడినునట్టి
మింటి నంటినమేటిరమంట లనఁగ

బడబాగ్ని కడలిలోరపలి నుండి పై కేఁగి
కలియుగాంతమ? యంచుఁగఁగాంచె ననఁగ

సంజక్రొన్ననఁబోఁడి శ సంతసంబున నుండు
కెంపురాజిగితిన్నె శగుంపు లనఁగ

గీ. ద్విజభటారావకలకలోర ద్వేలదృప్య
దతనువిజయోత్సవారంభశమందు ముందు
పట్టుమేల్కట్టు సొంపునఁ శ గట్టి రనఁగ
సంజకెంజాయ లలరె దిశ్చక్రమందు.

గు—కాని యిటు చూచితిరా?

గీ. తపనుఁ డనుగుండు మిక్కిలి శ తప్తపఱిచి
యసితమేఘశాఘతూలంబునందు నుంచఁ
గ్రమమునను మండుకొనిపోవురకరణి ధరణి
సంతసం బొప్ప సంజకెంజాయ లలరె.

ప్రభా—గురువరా! ఈస్థితిని బాగుగ యోచింపఁ దగియున్నదినుండీ? అదే!

గీ. కాల మనియెడునొక్కకంఠసాలివాఁడు
సంజ యనుకన్నె దరి నుండి శ సరకులకును
వేయుబంగారు కరఁగి తాఁ శ బిదప నీటి
లోనకుం దీయురీతిని శ భానుఁ డొప్పె.

గు——నృపతివర్యా! అనుస్థానమునకు వెల వొసంగెదరుగాక.

భీ——చిత్తము; మీరేగవచ్చును, (అని) ప్రతీహరీ!

(అంత బ్రతీహరి ప్రవేశించి) దేవా! వేచియున్నాడ

భీ——భోజనాగారమునకుఁ ద్రోవ చూపుము.

ప్ర——చిత్తము, దేవా! ఇటుదయ నేయుఁ డిటు.

సౌ——బావా! నేఁ బోయి వచ్చెద.

భీ——మంచిది, రాత్రి మరలఁ గలిసెదముగాక. (అనిప్రభాసింగుచేయి పట్టుకొని)

బాబూ! భోజనమునకుఁ బోవుదము రమ్మ.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇ ది ప్ర థ మా ం క ము.

శ్రీ లక్ష్మి.

కృష్ణాకుమారి నాటకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము సింధ్యాదర్బారు.

[మంత్రిసమేతుడై సింధ్యా ప్రవేశించును]

సిం—(శీవితో)

ఉ. మానితదుర్మదాధ్యక్షిపురమండలకుంభికతోరకుంభహం
త్రీనిశితాసివల్లి కింకర దీప్రత కేమియు వెల్లి లేదుగా?
పూనికతోడ నింక మనశ్రపోలికిఁ బైఁ బడి రాఁ బ్రయాణమై
రేనియుఁ దెల్పు వారల నిరదే! తెగటార్చెద మంత్రిసత్తమా

మం—మహారాజా! అనన్యావాప్తపరాక్రమభూజా!

మ. పసులం బట్టి పలాన్పురీతి నతికోరపం బుప్పతిల్లంగ నా
రసపుత్రిప్రకరంబు నుగ్గడఁచి, తీర్వప్రపాభవం బొప్పువా
రసునిం జెండితి; వింక నీయెడను సంరంభంబుతోఁ బోరుమా
నిసియా లేడు, గనంగ రాజ్య మనఘోనిష్కంఠకంబయ్యెగా.

రాజోత్తమా! ఉదయపురమంతయు నిర్బాధకముగ స్వతంత్రము చేసికొని
పైన్యములచేతను, మంత్రులచేతను బంధించితిమికదా! ఇంక మారువారుసంస్థానాధి
పతి యగుమానసింగుగూడ మనల నెదిరింపజాలఁడు. అట్లు తలపెట్టుకొనఁడు. ఇంక
నాయంబరుసంస్థానాధిపతి యగుజగత్సింగుమాత్రము మనకుఁ బ్రతికక్షులొక జేరిన
వాఁడు యోజింప నాయనపెక్కుమాయలు తంత్రములు నేర్చినకుటిలుఁడు, గాన
మన కసాధ్యునివలె గన్పట్టు; గాని మనపై దండెత్త నతనితల యెంతమాత్రమును
గా మోపడు.

సిం—ఆదురాత్ముఁ డేమియుఁ జేయలేనిమాట సత్యమే, యైనను హాని నెట్టులనైన నణఁగఁదొక్కు నుపాయములు మాత్రము చింతింపజలసియే యుండును.

మం—చిత్త, మాలాగుననే. దీని కొకలాగున నైన బాగుండు నని నాయూహ.

సిం—చెప్ప మది యెట్లు?

మం—మఱియేమియును గాదు; మానసింగునకును, మనకును, సఖ్యము పొసఁగె నేని వానిగర్వ మణఁగకమానదు.

సిం—అది యెట్లు పొసఁగును?

మం—అట్లైతే కేమియు సందియము లేదు, ఏల యన. ఆయనయే యిందులకు యత్నించుచున్న వాఁడట.

సిం—అట్లైన మనకుఁ గావలసిన దేమి? తప్పక సమ్మతించెము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి) దేవా! దేవరనుదర్శింప ద్వారమున మొకభూసురుఁడు నిరీక్షించియున్న వాఁడు.

సిం—పొమ్ము, తోడితెమ్ము.

ప్ర—చిత్తము దేవా! (అని వెడలి వానితోఁబ్రవేశించును) (ఎల్లరునిలువంబడుదురు).

భూ—(సింధ్యానుద్దేశించి కరమెత్తి)

మ. చిరజాగ్రత్సుషమాఘ్యకౌస్తుభమణిశ్రీ వత్సనిక్షిప్త యై
వఱలక లచ్చి, ధరిత్రి, నిలయు రహింశ బార్భ్యంబులం దొప్ప నా
తురతక సందిటఁ జేర్చి పాల్కడలిలోఁబ్రదూఁగాడుచున్నట్టియా
హరి ని న్నోముత శోషితారికుల! సింధ్యామేదినీవల్లభా!

సిం—ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ఎవరురా! ఆసనము.

(ప్రతీహారి యాసన మిడ భూసురుఁడు, రాజు మొదలగువారితో నధిష్ఠించి)

రాజేంద్రా! కొను మిదె దైవప్రసాదము. (అని యొక ఫలమును రాజున కిచ్చును)

సిం—(కండ్ల నడ్డుకొనును)

భూ—రాజేంద్రా!

ఉ. లేవుగదా యరిష్టములు? లేదు కదా యడుగంటియుట మీ
లా? విక శత్రుఁ దోలఁగఁ గల్గఁడవు గా? యితరేతరంబుమీ
లో వలనొప్పి సఖ్యము బుకలో మని యుండుదురే కదా? యివే
లా? వశు లైనరాజులు గుర్రబాములుగాఁ జరియింతురే కదా?

సిం—అయ్యా!

మ. భవదాశీర్వచనప్రభావమున సంరమాన్యుండ నే నైతి; నా

దవరాజ్యంబునఁ గన్వము ల్గుగ; వాశయాశత్రురాట్పాలి యా
హవమన్నభయమొందు; మాకింకఁగొఱంతా లేదుమానిచ్చితే
కునతోఁగోరెడుఁజిక్కురాజులునుమా! శ్రగోత్రామరోత్తంసమా.

భూ—మహిపాలా! అసమానప్రజ్ఞాధురంధరు లగువారికడ వెల్లి యనుశబ్ద మె
ట్లుండును?

సిం—పుడమివేల్పా! మీవంటిమహనీయులయాశీప్రభావ మున్నచో వెల్లిమాకల?
కాని ద్విభాగగణ్యా!

ఉ. ఏకడ నుండువార? లింక శ నేకడ కేగఁ దలంచినారలో?

మాకడ కేగుదేర నభిరమానముఁ జెందు టదెందుకో కదా?

మీకడ సర్వశక్తులు సకమిహితవృత్తిని నుంట్ సెప్పుటా

లేకయె మీముఖం బింకవశీలను దెల్పెడు భూసురోత్తమా!

భూ—రాజచంద్రమా! మినుము, నాయుదంతంబెల్ల శ్రుతపటిచెడ. నన్ను “కలాచ
లభట్టు” అనియెదరు.

ఆ. మారువారు మాది శ మానసిం గనుతేఁడు

మనవి సేయు మంచు శ మాట చెప్పె

మేటినదుల వనుల శ దాఁటి యిందుల కేను

చూడ నిష్ట వచ్చిరనాఁడ మిమ్ము.

సిం—(తనలో) అది యేమియో కదా? మన వనుకొనినదే కావచ్చును. ఎందుల
కీసందియము? లేటపడకుండునా యేమి? (ప్రకాశము) మానసింగా? అది
యెట్లు?

భూ—“సాభిప్రాయనూచకముగా విధేయుఁడవై యిట్లని చెప్పె, హనియె.

ఉ. బాయనిమైత్రి గల్గి నిరరపాయముగా మన మింతతోడ నో

హా! యనమేరమిత్రాదుసకహాదరవృత్తినిఁ జెంద నేమియున్

జేయఁగ లేరు శత్రులు; నశశింపక మానరు వారు; మీయభి

ప్రాయమింకెట్టులోకదయురపాయమునారయుసుయ్య! భూనరా!

సిం—సింటివా! సచివోత్తమా!

మం—అయిన మాత్రము సామాన్యఁడా యేమి? అదియునుంగాక దేవరతో నెయ్యి
ముఁగాక కయ్యము నేరు కోర నెంతురు?

సిం—కయ్యము నూని ధనప్రాణములు కోల్పోయి దేశముల పుహితోభను నెల
కొల్పుట మాకుమాత్ర మిష్టమా?

భూ—దేవా! ముఖ్యముగ మనమునఁ బాటిం చెదరు గాక యని యీరీతిఁ గూడ
సెడివిరి.

సిం—అదియెట్లు?

భూ—అయ్యా! వినుండు:—

ఉ. “తుందిల మైనమాబలముశ్శో నెడలకొ రిపురాజి భీతి మా
ముందట నిల్చునే? బలసశముద్ధతి సూపను దీవకోపులై
క్రందు కొనంగ నెవ్వఁడు మశ్రాటులబారికి నిల్వ నోపు? వే
యొనుకు శత్రుపాళి మన శ మేకము గా మనమేకలే కదే.”

మం—బాగుగనే యున్నది. దేవర యంగీకరింపవచ్చుననియే నామతమును.

భూ—రాజేంద్రా! వింటిరికదా? ఇక మీయభిప్రాయముఁ గూడ వేగమె తెలిపి
నచో మాత్రేఁడు సంతసించును, నన్నుఁగూడ వేగమె రమ్మని నియోగించిరి.

సిం—భూసురవర్యా! అన్యోన్యస్పర్థల నూని ప్రజల నాశము సేయ నేమి
భాగ్యము? కావున;

గీ. “మేలు! నీబుద్ధి నీయు క్తిశజాల” మనుము
చాలు! నీశక్తి మాతోడఁ శజాలు ననుము
తలఁచె నీతోడ మైత్రి సింధ్యాన్మపాలుఁ
డనుము; నీతేకువకు మెచ్చెననుము; సనుము.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి)

దేవా! ఉదయపురమును జూడ నియమించిన మంత్రీవరుఁ డగుదేవాజీకడ
నుండి భటుఁడెవ్వఁడో వచ్చి దేవరను దర్శింప ద్వారమున వేచియున్నవాఁడు
కార్యము నే నడుగఁ జెప్ప ననె.

సి—వేగము తీసికొని రమ్ము.

ప్ర—(చిత్త మని నిష్క్రమించి వానితోఁ బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరింతురు)

సిం—(తనలో) ఓహో! ఏమిదీ! వీనియాకారము? వాటియేరును దొఱవకలేదాయేమి;

యీమూర్ఖు సంపినాడు? (ప్రకాశముగా) ప్రతిహారీ! వీనినామ మేమియో?
యడుగుము.

ప్ర—ఓయీ! ఉదయపురవాసీ! నీనామ మేమియో? దేశరకు విన్నవించికొనుము.

భటు—ప్రభులోడంతేను నాకింత గుంతా; దందుసేత మీరే సెప్పాలి, మీకు
నే సెప్పి స్కుంతాను బాభో!

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఏమిదీ! వీని వాగ్ధోరణి? యనుపమానముగ నున్నదే?

మం—వీరే ద్విపాదపశువులు దేవా! ఇట్టి మూర్ఖులు, గావుననే దుమ్ములుపేలఁ గట్టిం
చుటయే కాని మాటల నెఱుఁగరు.

ప్ర—అదేమియో నాకే చెప్పము.

భ—బాభో! నాపేరు దీరగజం గుంతాదు, ప్రభువులోరు మాయూర్లో నుంచి నదే
వాజిమంత్రిలోడు సంపినాడు బాభియ్యా!

సిం—ఏమిదీ! మంత్రి చంపుట యేమిరా? మూర్ఖా! (అని) ప్రతిహారీ! తర్కింపుము.

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఎవరిని జంపిరి? నిజమేనా?

దీర్ఘజంఘి—నిజమేను బాభో! సంపినాడు. “నిజమేనా?”, యంతారేటి? తండ్రీ!
ఉద్దపుర మంతా గోలేనుకదండీ! మాకుమంచోడు దాపరగించినాడు; ఏటి
బాభో! అంత చదు నైనోణ్ణిప్పించినారు? ఎంత చదు నైనోడు?

సిం—నచివోత్తమా! వింటివా? దేవాజి యేర్పినైనఁ జంపించెనా యేమి?

మం—ఈమూర్ఖుడు ఆయనకడనుండియే వచ్చెనట, ఇంక వీనిమాటయం దుండు
సారమును గ్రహించుకొనుడు.

ప్ర—ని న్నెవ రంపిరిరా? మూర్ఖా!

దీర్ఘ—ఒక్కసిటం మాటాడించకు నాబాభియ్యా! కాఁల్ప రాలు కీ కెస్తున్నాయి.
మొరెండిపోనాది. సల్దంజేనా నేదు బాభో! వోరోజా? రొండ్రోజులా?
వోరంరోజు లొక్కనాఁగ సావుఫయఁగుతో మెచ్చినాను తండ్రో! నూడండి
నాబాభో? సెవఁ టోసిపోనాను. సి తగించండి! గుండెలేనాఁగ కొట్టుకొంత
న్నావో?

సిం—(నవ్వుచు) ఏమిదీ? మంత్రివరా! ఇదియొక క్రొత్తభాషవలె నున్నదే?
ఈభాష యభ్యసించినను గూడ నలువడునా?

మం—ప్రభువరా! పండితులవాక్కులు వీరికెట్లు క్రొత్తలో, వీరిమాటలు వారికిని
క్రొత్తలై యొప్పుచుండు. ఇందు సకలజనులయొక్క యా యా యవస్థ

లయం దై నమనోల్లాసముల గ్రహింపఁ దగుప్రాజ్ఞులు, వానినెల్ల వ్యక్తీకరించు
టకై తదుచితచమత్కార భావార్థగంభనారసాలవాలము లగుపదములఁ
గల్పించుకొనిరి. కుక్షింభరు లగువీరికి వానితోఁ బ్రసక్తియే లేదు. కావున
ఉదగపోషణకుఁగా వ్యవహరించెడు వ్యవహారమునకుఁ దగుపదములతోనే
తృప్తి పడయుచు, “తదభివృద్ధివలన ననేకులహృదయధర్మములను, మర్మము
లను, దెలిసికొనవచ్చు” ననెడి జ్ఞానమునూడ లేదు.

ప్ర—ఓరీ! పిచ్చివాఁడా! ఏమంత యగత్యము మూడినది? ఎందుల కట్లురావలెను?
చంపుటయేమి? శీఘ్రము చెప్పము.

దీర్ఘ—(ఉస్సురని) మోట్టో తడేనా, నేదు తండ్రో నిబ్బంగ సంపినాఁడు బాభియ్యా!
మీపాదాబుతోడు, “సంపినా,, డంతారేటి?

ప్ర—ఓరీ! చండాలుఁడా! ఎవరినో వినిపింపుము, బుద్ధి చెప్పవలెనా యేమి?

దీర్ఘ—“నొవు ర్నంతారేటి? సంపటం వోనాఁగా? నన్నేను భాభో! సంపినాఁడు.

(ఎల్లరు నవ్వుదురు)

సిం—మంత్రవరా! వీనిని జంపుట యేమి?

మం—నరనాథా! ఈబానిస పంపుటకే చంకె ననుచున్నాఁడు. అసఁగా “ఇదిపంపుట
కాదు చంపుటయే సుడీ!,, యనుట.

ప్ర—ఓరీ! చచ్చి భూతమవైతివా? యేమి? అది యేమియో వేగము చెప్పము. (అని
జుట్టు పట్టుకొని యూఁపును)

దీర్ఘ—సచ్చినాను భాభో! పిల కొగ్గిపెట్టు నాతండ్రో! యినామిప్పించు మని
నేర కడిగేను తండ్రీ. అందుకోసరమే ఆప్రభు వేటోగాని యీకాయిత మిచ్చి
పొమ్మంటే, ఈనాఁగ ఒంటికేనా కూకోకుంటా దిగపడినోణ్ణి, పిల కొగ్గిపెట్టు
భాభో!

ప్ర—(జుట్టు విడుచును)

సిం—ప్రతీహారీ! ఏమియో కాకిత మట. పుచ్చుకొనుము. ఈమూర్ఖునితోఁ బ్రసం
గమేలా?

ప్ర—ఓరీ! మూర్ఖా! ఏమియో యిటు తెమ్ము,

దీర్ఘ—(చంకనుండి గుడ్డ చుట్టియున్న కాకితమును దీసి యందిచ్చుచు) మంచియి
నాయి మిప్పించాలి నాభాభో!

సిం—ఓరీ ! నీయినాము కాల, ప్రాణములు పుచ్చుకొంటివిరా ! ప్రతీహారీ? ఏమియో విప్పుము.

ప్ర—(విప్పి) దేవా ! ఇదేదియో పటమువలె గాన్పించుచున్నది (అని రాజున కంది చ్చును.

సిం—(అందుకొని) ఓహో ! మంత్రివరా ! చూచితివా ? ఈయాకృతి విశేష మె య్యెది యై యుండనోపు? (నిలువంబడి పటముం జూచుచు)

సీ. ముక్కంటిచే స్రుక్కిరపూవిల్లుఁ జొనగూర్చు
కొనుమేటిసింగిణీరకోల యేమొ?

ఖచరమర్త్యంగనారగర్వనిర్వాపణా
ర్థము విధాత యొనర్చు రతరుణియేమొ?

మోహాధిగతజగత్సోహవతారుఁడై
పంకజాక్షుఁడు భూమి ర వడసె నేమొ?

భారతీస్మరసతీభామామణులకాంతి
ముచ్చిలి ప్రో విడురమొత్త మేమొ?

గీ. శ్రితమహాఘోరభైరవీశమృత్యు మర్త్య
మత్తకాశిని కీప్రభాతమహిమ మెట్లు?
తారుమా రొంది తా నిట్టి ర తరుణిఁ జేయ
ధాత యాతనితాతను ర దలఁచకున్నె?

సీ. క్రౌర్యలోకజిగీషురకై రవేషునియాశు
గముల కీననఁబోడిరకనులు గనులు
తాపసేంద్రదాదిహృద్యధిబీటలు పుచ్చుఁ
జాలు నీయింతిమేల్ రచనులకొనలు
స్మేరావలేపానురసారి మై రేతేనిఁ
బాడువ నోపును దీనిరమోముగోము
వేణీప్రసూనాస్త్రుతూణీర మనునట్లు
లోప్పారు నీయింతిరకప్పుకొప్పు

గీ. నెలఁత కీవాట మెన్న నెరన్నెలలతేట
 చాలు! గుండము లీపలుశ్చాలుడాలు
 నదమె నుడి యశాఁ జరక్కోకనదము పదము
 గాన నీరీతిచాన జరగానఁ గాన.

మం—(చూచి) మహారాజ! ఈచిత్తరువును లిఖించినవా చెవ్వరో కాని; వారిని ముఖ్యముగఁ గొనియాడఁదగినది ఏలయన; నీలలన ధరించుజాళువావలువయంచున నీపె నానుధేయము నెంతయుం జక్కఁగ లిఖించినాఁడు; చూడుఁ డదే! 'కృష్ణాకుమారి' యని కాన్పించుచున్నది.

సిం—ఔ, నదే; కాంచితి; నాహా!! ఈమెయా కృష్ణాకుమారి? వినుటయే కాని, కనుట నాకేకాదు మఱియేరికిని సంప్రాప్తము గా లేదు. (అనికండ్ల నద్దికొని)

మ. అవురా! వన్నె పసిండిబొమ్మ యిది? మేరకౌరా! వొకాటంపు గ్రొంజివురా వాతెర? బెళ్ళు బేడిసలురా! శ చింతింపఁ గందోయి? లేనవురా! మోమున నోమియున్నది? జగత్సామ్రాజ్యకృతిందాల్చులే జవరాం డైనను దీనిగోటిసరి రాఁ శ జాలంగ లే రెమ్మియిన్.

భూసురుడు—(లేచి) మహారాజ! నెల వొసంగుఁడు పోయి వచ్చెద.

సిం—భూసురోత్తమా! మీ రేనాఁడైన నుదయపురమున కేగి యుంటిరా? ఏలయన; మీ కేయంతఃపురముల నేయాటంక ముండదు గావున నీయె మ్మెలాఁడినిఁ జూచియుందురేమో? యని యడుగుటకు.

భూ—రాజేంద్రా! వినుఁడాయుదతంబెల్ల విస్తరించెద.

గీ. చూచినాఁడను నే నామెఁ శ జూచినాఁడ
 నామెవిద్యాప్రభావంబు శ నామెసొబగు
 నడుగ నేటికి? జెప్పెదనహహ! రాజ!
 యుదయపురమునఁ దొల్లి నే శ నుదయ మైతి.

సిం—తొల్లి మీది యుదయపురమా? అది యెట్లు?

భూ-గీ. నాదుతండ్రిలఁదాతల శ సాదరమునఁ
 జూచుచుండెడు నచ్చటికీ రాచవార;

లంతకంతకు వారలు శ్రీ హైన్య మొంద
మారువారుకుఁ బోతి నుదాగచరిత !

సిం—అట్లైనఁ దప్పక చూచియే యుందురు. ఈతలోదరి పటమునం దున్నయట్టి
అనే యుండునా? చిత్రకారుల ప్రజ్ఞావిశేషమా?

భూ—మహీపాలా! ఏ దాచిత్తరువు? (అని పుచ్చుకొని చూచి మరలరాజున కిచ్చి)
ఇదివ్రాసినవా రెవ్వరో కాని యంత జ్ఞాఘనీయులు కారు; ఏమన.—
అలలనచెల్వము గోరంతయైన వ్రాయుట లేదు.

సిం—అట్లైన నింత కెక్కుడుగ నుండునా?

భూ—అట్లన నేలా? ఆమెను నిర్వచింప నేరికి శక్య మాను? అయిన నానేర్చిన
వట్టు వక్కాణించెద; వినుండు.

సిం—నెలవిండు. సావధానుడ నైతి.

భూ—రాజేంద్రా!

సీ. గాడంపుమోవిజశ్రగాడంపుఁగెంపుల

జిగిఁ గాంచి వగఁ శ్రీ దూల నగుచునుండు

వరసముత్తుంగపీఠవరపయోధరములు

జక్కవకవఁ దొక్క శ్రీ నిక్కుచుండు

సాలపుచూపుపిసాళిశ్ర బెళుకువొల్లన్ను లిం

దిందిరమ్ముల వినింశ్రదింపుచుండుఁ

గటి యన్నిటికిని యొక్కటియ హోరాహోరి

రిక్కదారిని బట్టి శ్రీ దొక్కసీల్పుఁ

గీ. గరము కంజంబు, జంఘ మరకరము, దరము

గళము, పులినంబుఁ బిఱుఁదు, వి శ్రీ గళన మొందఁ

దీర్ఘములఁ ద్రోయ మునుఁగుచుఁ శ్రీ దేలుచుండఁ

గాదె! యానాతి కెన చెప్ప శ్రీ లేదు కాదె ?

సిం—మహీసుగోత్తమా! అట్టి సౌందర్యవతి గాకున్నచో నింతమానసోల్లాసపూర్వక
ముగ వర్ణించుట జరుగఁగలదా?

భూ—రాజోత్తమా! కొటిమాట లాడుటయేకాని, యాబోటిగోటినీటులైనఁ జాటలే
రనుకొనుఁడు,

చ. వనిత సళాకు, మేనుచలుశవమ్మునఁగొన్ననతీరుఁ గేలు, మే
లనుపుమిటఁగొప్పు జలశదాత్తికి దాపలిదారిఁజూపు, మేల్
గొనబుకడానిగబ్బిచనుశగుట్టలు దిట్టలఁ బట్టిగుట్టు నీ
ధిని బడవైచుఁగా! యనుగతింప, నతింగొను నెల్లవస్తువుల్.

సిం—అట్లైన నీవృగరాజవధ్య, కీమెఱుఁగుబోడి కా రంభాద్యపురోగణములలోని
వారేసరి యగుదురు గాబోలు?

భూ—రాజేంద్ర! ఆవి యేటిమాటలు?

క. ఆసతినడుమునకా! సరి

కేసరి? నునుమేనుకీవిరకిం జిత్తురుసం

చా!సరి? చేసరి కబ్బము

లా! సరి? లే సరి నెలంత శలాసఖసరియే?

సిం—అహ! పుడమివేల్పా! నిజ; మీయన్నలమిన్న శే కన్నెసరియెన్నబడనోపు?
(అనిపటముం జూచుచు) అయ్యారే! యొయ్యారే! వియ్య మొందనినీయొ
య్యారము నిరాబాదు లగుజడదారులనెయ్యంపుమోడులకుఁగూడఁ దియ్యనై
చయ్యన మొల్కల నొత్తింపకున్నే? (అని పంత్రివై పుఁ దిరిగి) అమాత్యో
త్తనా!

ఉ. ఏటికి నవ్యభూషణము? శలేటికి మేటిపసిండికొట? లిం
కేటికి రాజ్యసంపద? లింకేటికి నీజగమెల్ల నబ్బును
బ్బేటికి? మేటిచెల్వ మింక శలేటికి? జుట్టలుమిత్తు లింక; నీ
బోటిని గూడుసౌఖ్య మొకశ్రవూటయ చాలదె? స్వర్గ మేటికిన్.

పం—పుడమిశా! మీరుకూడ వాపోయ నేలా?

శా.పారావారగభీరశక్తిగతసంప్రత్యాభవానూను తా
మీరల్లోర నిదెంతమాత్రము? నృపా! శమీరూపముంజూడనే
నారీరత్నము చిత్తజాస్త్రిపటలోశ్మాదంబునుం జెందఁబో?
దేరీ! మీరలు కోరనీయ మనువా శరీధాత్రిలో భూవరా!

సిం—విను మొకదాని కిట్లంటి.

గీ. మన కిదంతయు సిద్ధమశమాత్యవర్య !
రాజపుత్రులకు న్మహారాష్ట్రులకును
గాంచ సంబంధములు లేవురగా ! యనియెడు
కొంకుఁ జెందరె ? వార లీరవంకఁ జూడ

మం—అయ్యో! నృపవరేశ్వర్యా! అట్లనెడ రేలా?

ఉ. మాత్తు సిరస్సు కెక్కఁ బలురమా రలమ్మేచ్చులు నల్లమందు మ
ద్దత్తులుఁ గల్లుమాంసములు శ్రద్రావి శరీర మెఱుంగకుంట రా
జోత్తము లైనవీర లది శ్రయోజన చేసిరె? వీరి ప్రాయశ్చం
బిత్తురుల న్నరాధములఁ శ్ర బిల్చుచు నీయరె? వారిఁ గొల్వరే?

భూ—(తనలో) ఆహా!! ఈపాపి యెంతటిమణిపూసవఁటివంశమునా దూఱుచు
న్నాఁడు? అదియునుంగాక నిష్కళంక మగు నుదయపురరాజులవంశమును
దూఱినందుల కీపాపాత్మునినాల్క తెగిపడనందుల కాభగవంతుని దిట్టదగి
యున్నది.

సిం—సెబాస్! బాగుగ నొడివితి. తురక లెందఱని బెండ్లియాడిరి కారు? మన
పాప మేమి? కావునఁ దప్పక వెంటనే భీమసింగున కీవిషమై లేఖ నంపుము.
ఆవలకతఁ జూచికొందము.

మం—ఇం దావలకథ కే మున్నది? మీవంటిరాజాధిరాజు లట్టివారికన్నెలఁ గోరు
టెట్లు? వారల కింతకుఁ గావలసిన దేమి?

సిం—అందులకే తప్పక నీ వాపని మొదటఁ జల్పుము; ఈభూసురోత్తమునకు
మాత్రము పండితసత్కారములు పూర్తిగఁ జేసి పంపుము. మే మిదె! లీలో
ద్యానవిహారము నేయ నేఁగదము.

మం—చిత్త మట్లనే నిర్వర్తించువాడ.

భూ—రాజేంద్రా! సెలవు దయచేయుఁడు; నే నేఁగువాడ.

సిం—మీసత్కారములు వడసి మీరేగవచ్చును.

దీర్ఘ—నాకేటిన్నీ యినాయీ మిప్పించినారు కారు బాభియ్యో!

సిం—నీ వేమి కోరెదవురా?

దీర్ఘ—(తల గోకికొనుచు) ముసిలిముంఢాకూతురు బాభో! మీగులాపుదాయి.

సిం—అట్లైన మఱియొక్కతె కావలెనా యేమి? (అని మంత్రివైపుఁ దిరిగి) పాప
మీయన కెట్లైన నొకపడచుకన్నెను గట్టిపెట్టవలెను జూమా!

మం—నే నొకకన్నెను జూచి యుంటి, నామెయైననో నీయిరువుర కనుకూలదాం
పత్యమై యుండ నోపు.

సిం—అబ్బా! ఈయనయీడునకు జోడయినకన్నె సృష్టి యయియే యున్నదా?
ఏ మాధవద్విలాసము? అట్లైన నీయన కాపె సొబగు క్షృప్తపటిచి యైనఁ
జెప్పట విధాయక మేమో?

మం—(నవ్వుచు) ఓయీ! దీక్షజంఘీ! ఆపె నీరూపరేఖావిలాసములన్నిట ని
న్మించియేయుండును. సంశయింప నక్కఱలేదు.

దీర్ఘ—సి త్తం భాభియ్యో! ఏటీ తేల్చినారుకారు.

సిం—(మందహాసముతో) ఆమాట యేమియుఁ దేల్చలే దట పివరణ చేయుము.

మం—(నవ్వుచు) అదియూ కావలెను? కిరి మ్రాకువలె నీవు, తాళధ్వజమువలె నా
మెయు, జీడిగింజవలె నీవు, తారుబుటికివలె నామె; నీకు దుక్కలవలెఁ
గాళ్లు, ఆమెకు దూలములవలెఁ జేతులు, నీకుఁ జీపికండ్లు, ఆమెకుఁబుసి
కండ్లు. పెంకువలె నీవు, పేడతట్టవలె నామె, జడ్డి నీకు, జంక యామెకు,
నీరీతి నన్ని గుణములచేత నాపెయే హెచ్చగుచుండుఁజూమా?

సిం—(నవ్వుచు) అట్లైన వీనికిఁ గట్టిపెట్టుట మానరాదు.

దీర్ఘ—భాభియ్యో! యినాయి మిప్పిస్తే నిప్పించండి, నేకుంటేను మానండికాని,
గంజి నేక యీతొత్తుకూతురుతోనే బరించనేక సత్తుంటేను, మరొక్కదా
యిని కూడ కట్టి నాగొంతుకొక్కయ్యలని సూడకు బాభో! (అని
మొక్కును)

సిం—(నవ్వుచు) మంత్రివరా! ఈయనను రేపుగూడ మావినోదార్థము రస్పింపుము.
కొల్వించాలిచెద. నీపనులు దీర్చికొనుము. (అని గద్దెయ దిగి) ప్రతీహారీ!
లీలోద్యానమునకు దారి సూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయసేయుఁ డిటు దయసేయుఁడు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.) ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ రస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

తృతీయాంకము.

—●●◆1. రంగము ఉదయపురములోదర్బారు.◆●●—

[రాణాభీనుసింగు, మంత్రి యగునజితసింగు, సాయుసింగు బ్రవేశింతురు]

భీ—అమాత్యోత్తమా! సింధ్యాకు మనమంపినప్రత్యుత్తరము సహేతుకముగ నున్నట్లేకదా?

అజి—అందులకే యేమియు ననలేక యింతటిదాక మిన్నక యున్నవాడు.

భీ—అహ! ఏమీ! ఆయనదుర్జయము.

ఉ. పాయక కల్లుమాంసము లరపారముగా నలనల్లమందు గం
జాయయుఁ గ్రోలి మత్తతఁగరసాయిలు రాకొలమందుఁ బుట్టులే
ప్రాయఁపుఁ గన్నెలం దమయరపాయముచేతనో, బల్మిచేతనో,
దాయఁగ నైరిగాక; యకరటా! యితఁ డట్టిఁడే? కోరవచ్చునే?

అ—ఆయుష్కరతురుష్కు లెచ్చట? ఉపాయములెచ్చట? కాన మనవారిస్త్రీల
నపాయరూపముననే గాని, యుపాయరూపమునఁ గొని రనరాదు. ఇం
తియ గాక రసపుత్త్రులు తుణకాల మవశిష్టముం డెనేనిఁ దొలుత స్త్రీల
నులునూడుకొని పిమ్మట నాకటకు బానిసలఁ జెండిచెండి రణభూములకుఁ
బ్రాణము లర్పణము సేయుదు నెప్పురాజవరులు, ఈరీతి నీయకొని రనుట
నేమిప్రాజ్ఞుఁ డని నొడువుదు? అయిన నేజాతీయందైనఁ గొందఱు తుచ్చు
లుండక పోరు, వారింబట్టి యెల్లర నిందింప న్యాయ మగునా?

భీ—ఆనుదోన్మత్తుఁ డెట్లంతవట్టు యోజించును? ఈభాగ్యమునకే పరుల నెంచ
వలెనా?

చ. అతనికులంబునం దుదయ ర మందెడుబోటులఁ గోర నన్యు లే
భితముగఁ జేయునో కద? విరవేకము లేదటె? రాజుకాఁడే? యీ

గతి నెట్లనైన భూమి జరుగగం గని కూకలు వైచి మాన్పు బా
ధ్యత తనపైని లేదె? వినయంబున నీయ న టంటినే గదే?

(అని భాష్పముల సెత్తికొని) మంత్రివరా!

గీ. పేరు: బెంపును జెందిన శ వారియొక్క
కొలమునకు మచ్చ నే నెల్లు శ గూర్తుఁ జెపుము?
జాలి నొందక యామరాశీల కిచ్చి
కూతుకుత్తుక గోయుట శ గూడుఁ జెపుము?

కావున నిందు శుభం బగుతెఱం గెఱింగింపుము.

అ-చ. తెలుప నిఁకేల? భూష! భవదీయకులాగత మెంచినాడ నీ
తులువలతోడ మైత్రికి నశధోగతిపాల్పడకుండ సద్గుణ
కలన నిరాకరించితివి శ గా! యిబు సేయుట కయ్య! రాజ! నీ
తెలివికి వేయినోరుల నుశతింపఁగ సాగిరి లోకులెల్లరున్.

సా—బావా! ఈవిషయమై రాజ్యసుఖముల కాసింపక సింధ్యాను నిరాకరించుట
బట్టి మనశూర్వులకన్న ను సద్యశే మందితివి.

భీ—బావా! ఎవరికులధర్మములచొప్పున వారుప్రవర్తిం గీర్తి యెట్లుబ్బు? ఎట్లైన
మనగౌరవము మనము కాపాడుకొనుచుఁటిమి.

సా—బావా! కులధర్మములచొప్పునఁ బ్రవర్తిల్లమి నపకీర్తి గొనుచుండఁ గులధర్మాను
సారముగాఁ బ్రవర్తించినఁ గీర్తి యెల యలవడకుండు?

గీ. కులము ధర్మంబు నెఱుఁగని శ కుమతు లెవరొ
కూటికై పిల్లలను మ్లేచ్చ శ కోటి కిచ్చి
యప్రతిష్ఠను జేంద జేరదయ్య! యోగ్య
వర్తనము మానువా రపకీర్తి గొనరె?

భీ—(మంత్రివంకఁ దిరిగి) అమ్మాయి కాజగత్సింగుసంబంధ మెట్లున్నదో చెప్పుము!

మం—ఇప్పుడు మనకుఁ దటస్థ మైనసంబంధములన్నింటిలో నాసంబంధమే యోగ్య
మని నాయభిప్రాయము.

మ. బలసంపన్నుఁడు బుద్ధిశాలి వినయశ్రవ్యాపారవంతుఁడు ని
స్తులరాజ్యప్రతిభాసమన్వితఁడు సరస్వతీకాంతద్రవ్యసం
మిళదాయ త్రితకోశు డుక మనకు నీరమీదక సహాయంబు దా
జలుపం జాలెడువాఁడుఁ గావున నృపా! రసందేహ మిం కేటికిన్?

భీ—కాని యీ జగత్సింగు కొంచెము దుర్వ్యసనపరాయణుం డని వినవచ్చుచున్నదే?
నీ కెఱుక వడెనా?

సౌ—బావా! కొంచె మన నక్కటలేదు, గొంగళులఁదినుచుండి వెంట్రుకల లెక్కిం
చురీతి యా నని శృంకించుచుంటిని, కాని మనకెల్లరక్కఱ జెల్ల మైనసంగతియే
కావునఁ గొంచెము నుడువుచుంటి.

చ. మొగలుల కీకులస్థులె సరమున్నతులై తొలుదొల్ల కన్నెలన్
దగ దని యెంచకుండియ కరదా! తగఁబెండిలి చేసినార; తీ
జగమున లేనిపోనివి నిరీషాలను జేయుచునుండు, నెల్లరక
మిగిలి మహాగ్రపాపము లరనేకము లీతఁ డొనర్చుచుండెడిది.

ఇంక వినుండు కొద్దిమాటలలో వాని సర్వవ్యాపారములు చెప్పవచ్చును.

మ. నయదూరు డున సత్యవాది విగతశ్రవ్యయైకమార్గుండును డుకా
ర్వ్యయపారీణుఁడైన హిహింసకుడు, నిరర్వాజగ్రహాగ్రుం
లయముండో! యనచుండు; మర్దుణగణారలంకారుఁడు గాఁడే? వా
సియు వన్నెం గొనఁ డంబరేశుఁడు జగత్సింగేమిసామాన్యుఁడా?

మం—అయ్యా! ఒకవేళ నిజమే యైనను బ్రధానముచేసికొని వివాహప్రయత్న
ములుగూడ సాగుచుండ నీరీతి ననుకొనరాదు.

భీ—దేనికైన, నింతకు మించినసంబంధము కానరానియెడల నే మనుకొన్న నేమి
లాభము?

సౌ—ఇంతకు నాయమ్మాయియదృష్ట మిట్లుండ మన మేమి చేయఁగలము? వచ్చిన
సంబంధములన్నియు నిట్టివే రావలెనా? మనలోప మేమియు లేకుండ వాని
బరిశీలించికొంటిమి. ఇక విచారించిన నింతయే లేకున్న నింతయే కదా?

భీ—వివాహ మేదినమున స్థిరపఱిచి?

మం—మనసిద్ధాంతులా స్థిరపఱచువారు ? అంబరుకన్న నేదేశమున సిద్ధాంతులు కలరు? మనజగత్సింగుతండ్రి జయసింగు జ్యోతిషమునం దనుపమాన ప్రజ్ఞాధురంధరుడై యనేకగ్రంథములను గూడ రచించి, మిక్కుటముగా యంత్రశాలలఁ గూడ నిర్మించుటయే కాక, తమదేశస్థులనెల్లరను స్వతుల్యులఁ జేసికొనలేదే? కావున వారే స్థిరపఱచెదరు.

సో—మంత్రివరా! ఆయనచే స్థాపింపబడినపుస్తకభాండాగారములు, దివ్యభవనములును, మూడువంతు లీజగత్సింగువలన నాశమొందెను జూమా! ఇంకఁ బూర్తి గా నున్న వఱు.

మం—కానిండు; సిద్ధాంతు లుండిరి కదా? అంతియ చాలును.

(అంతఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి కే లోడ్చి) దేవా! మారువారుదేశీయుఁ డగు నొకపుడమివేల్పు ద్వారమున నిలిచి యున్నవాఁడు. మానసింగు పంపెనట.

భీ—బావా! మానసింగు మనకడ కేల పంపెనో కదా?

సో—ఆరజ్జులఁ డేమి కుట్రలు వన్నె నొ యేరికిఁ దెలియును? విశదము గా వుండు నా యేమి?

భీ—పొమ్ము; తోడ్కొమ్ము.

ప్ర—(నిష్క్రమించి భూసురినితోఁ బ్రవేశించును).

మం—రాజేంద్రా! అదే! భూసురుఁడు టెంకాయపట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు, పెండ్లిమాటలకే.

భీ—ఆయన కీయ మని తెలిసియుఁ గూడ నేల యంపెనొ కదా!

మం—రాజా! కన్నె లున్నయెడ నిచ్చిన నీయకున్న నడుగుట మానుదురా?

సో—బావా! అంతకంత కొకటి కొకటి మించినసంబంధములు వచ్చుచున్నవే !

భీ—ఇక నెన్నితటస్థ మైన నేమిలాభము?

ప్ర—భూసురేంద్రా! ఇటు దయచేయుఁ డిటుదయచేయుఁడు.

భూ—(రాజుదరిచేరును. రాజు మున్నగువారు లేచి నమస్కరింతురు)

భూ—అభీష్టావా ప్తి రూఢియా, దభీష్టావా ప్తిరూఢియాత్.

భీ—అయ్యా! ఆయాసన మలంకరింపుఁడు.

భూ—చిత్తము (అనికూర్చుండ నెల్లరుఁ గూర్చుందురు)

భూ—రాజోత్తమా! నీకును బ్రజలకును సేమమే కదా?

భీ—శత్రువులవలనఁ బలుబాములఁ గుడుచుప్రజలతో నిట్లు జీవచ్ఛవంబువలె నున్నాఁడ.

భూ—పాప! మట్లనే వినుచుంటిమి. పూర్వమువలె నెల్లసంస్థానాధిపతులకు నైకమత్యము లేకుంటచే నాపదలపా లగుచుండిరి, మఱియుఁ దక్కటిసంస్థానములన్నిటిలో మీసంస్థానము మిక్కిలి దురవస్థలపా లగుటయు వినుచు నేయుంటిమి. రాజేంద్రా! దీనికిఁ దగినకారణ ముండలే దనుకొనరాదు, మీ కుపయుక్తు లగురాజులతో సంబంధబాంధవ్యాదులు సేయకుంటయే సుఁడీ!

సా—భూదేవోత్తమా! మీరు నెల విచ్చినదంతయు నిక్కువమే, కాని మే మాపట్టుదల లింతతో విడుచుకొంటిమి సుఁడీ! ఇందులకుఁ దార్కాణ మంబరేశుఁడగునాజగత్సింగునకు మాకృష్ణావమారి నిచ్చి వివాహము సేయ వాగ్దానము సేయుటయే. ఇంక రేపటి మాటో వివాహము కా నున్నది.

భూ—(తనలో) అన్నా! అంబరేశునకు వాగ్దాన మొనరించి రఁట. నారాక నిష్ప్రయోజనమేకదా! కానిమ్ము, కానిమ్ము, నాతేనివాక్యములు నెప్పి నయమున నూ, భయముననో మందలించెదనుగాక. (ప్రకాశము) అయ్యో! ఏమంత తెలివితక్కువపనిచేసినారు? ఆయన యొక్క దుష్ప్రవర్తన మెఱుఁగకుంటిరా? ఆయనదుస్వభావమును వర్ణింప నేరితరమాను? మఱియు నాయన దుర్యశము దిక్కులం గ్రిక్కిరిసినను గూడ నెట్లారయరైరి? (అని తల పంకించుచు) కానిండు ఇప్పుడైన సేమియు మునిగిపోలేదు. కాని.—

మత్తకోకిల. వీరుఁ డాశ్రితపక్షపాతి విరవేకి సద్బలసంశ్రితుం
డారయం ధరణీతలంబున న్ నట్టిఁ డొండొకఁ డుండునే?
సారజాత్యతురంగ సన్నదశామజాళిసమేతుఁడు
మారువారుమహీధవు డసరమానబుద్ధివిశాలుఁడున్.

ఇట్టిమాతేని నేరీతి మఱచిరి? “బుద్ధిః కత్తానుసారిణీ” యనుట నిక్కుదమే కదా! అందులకే మిమ్మెమియు ననరాదు.

సా—(తనలో) ఏమీ యీప్రేలటి పొగలు? కనుగానక మమ్మెల్లర నిందించుటయే కాక, దుర్మార్గుఁడగునరుం డగుమారువారు రాజాధముని వెనుదీయక లోకోత్తరునిగాఁ జెప్పచున్నాఁడు?

భీ—మీతేఁ డట్టివాఁడే; యైన మాకంతటిభాగ్యము పట్టఁగలదే? అందులకే పెద్ద పరుగులు మాని మాతలకుఁ దగినసంబంధములనే వెతగికొంటిమి.

భూ—రాజేంద్రా! మీతల కాసంబంధము తగదు కావున, నీసంబంధమే దగిన

దని నేజెప్పుచుంటిని. రాజోత్తమా ! మీ రీవిషయమై సంశయింపను
గూడఁ బనిలేదు వినుండు.

మత్తకోకిల. నందనీయుఁడు నీకుమారి విశవాహమాండఁదలంచి యీ
చంద మిప్పుడు నన్నుఁబుచ్చె ; విశ్చారణం బింక నేల ? యీ
నందమే గద ! యట్టితేఱు గగనం దనంతటఁ గోరగా ;
నందుకై కడువేగ మీరు సకమర్పితం దగఁ జేయరే ?

పా—ఓయీ ! జన్మిగట్టా ! తులువ యగు సౌఖ్య నామధేయుని మాకడ వచ్చించి కర్ణ
ములఁ బీడించుటయ కాక, మీఁదు మిక్కిలి మమ్ముఁగూడ మేరమీతిన
రీతి నూహించితివి. నీకేల యీపాగలు?

చ. ఎఱుఁగనివారిచెంత నేటిరలేనియు దబ్బిన దబ్బవచ్చు; నీ
గరుపపురజ్జు లాడి కను ర గప్పిన డాఁగునే ? మీమతేని నిం
దెఱుఁగని వార లేరు ? గనర నెంతటి కెంతలు సెప్పినావె? ముం
దరయక మమ్ముఁగూడ వహారవా ! యనసాగితి నెంతద్దిప్పవే !

మం—(తనలో) ఈతువబ్రాహ్మణునికిఁ దగిలట్లు చెప్పినాఁడు. (ప్రకాశము)
అయ్యా ! భూదేవోత్తమా ! విడి యెటుల నైనఁ నెవ రెటువంటివా రైన;
నింక నేమి లాభము ? మీ కీయధికప్రసంగము గూడ నవసరములేదు, కావున
మీతేని కీస్థితిసతయుఁ జెప్పఁడు.

భూ—అయ్యా ! మామహిపాలుఁడు నన్నీ వితమున ననుమని పనిచె, విని పైని
మీయభిప్రాయ మేమియో ? నెలవిండు.

భీ—సెడువుఁడు, సావధానుల మైతిమి.

భూ-నీ. రాజోత్తమా ! మాదు ర రాణాకుసీకూఁతు

నీయ నాగ్దానంబు ర సేయఁబడియె

నంతియ కాని మారయన్న గారికిఁ గాదు

గా ! యిది విశదంబు ర కాదె మనకు ?

నాయన మృతి నెందు ర టాయె ; నీపుత్రితోఁ

దక్కటేయాస్తి నాశహక్కు గాదె ?

హాయిగా రాజసింహుసనం బే నెక్కి

మేలుగా రాజ్యము నేలుచుంటి?

గీ. గాని నీచుత నీమృతగా యదేమో?

యితతో బోవు నందు జిగిరి తింప కయ్య!

యెప్పుడును గాంచ గలిగెక నీ యెప్పుడును

గయ్యమొదకు? నీ బాల నీ నియ్యవయ్య!

సా—అహ! బావా! ఎంతటక్కరి మానసింగు? వింటిరా? ఎంతటికంత పన్నెనో.

భీ—తా నెట్లు భావించికొనినను “మే మీయ” మని బిగ్గటక జెప్పడు.

భూ—చిత్త, మట్లనే పుసవి చేయునాడ. (అని నిష్క్రమించును)

(అంతః బ్రతీశింపవేంచి) దేవా! సింధ్యాకడనుండి భటు డొకడు వచ్చి ద్వారమున వేచియున్నాడ.

భీ—వేళు తోడై యుక్తు.

ప్ర—(నిష్క్రమించి వారితో బ్రవేశించి రాజునకు నమస్కరించును)

భీ—ఓయీ! సింధ్యా మశలి మే కదా?

భట—దేవా! ముత్రిపురోహితబంధుపుత్రి మిత్రైకశత్రూదులతో జేచుమున నున్నవారు, ఈ లేఖ దేవర కంఠజేయ నేవచ్చినాడ.

భీ—(తనలో) అన్నా, ఇదియైన నానందనాయక మామో? కాదో? (ప్రకాశము) ఏమిమో? బావా. చదువుము.

సా—(లేఖ సంఘటించి చదువ నభ్యసించును) ఓయీ భీమసింగుమహారాజా!

ఉ. హాని యనాక, పుత్రి నుపరహారముగా వెస నోరుజాటి స
మాని వటంచు మే మడుగి, నీ మమ్ముల గాదని; మామనైకిన్
“దాసము సేతు సే” నని ప్రరధానిము సేయుట విన్నవాడ; నిం
కేనియు బుద్ధి తెచ్చుకొని నీ యింతి నికి మృలమానసింగుకై.

క. ఈవారినైన ప్రొక్కుము

లేదా; మఱి నీన్న గూంబి నీ లేచెద మిదిగో!

మీదాలోచన సేయగ

రాదా! మా కిట్లు సేయ నీ రాదా చెపుమా?

చ. పతిపతిచేయ సాధువులశ్రమైఁ బడి, బల్మినిఁ బట్టి యెల్లరన్
గొఱకొఱ లాడి మీఱి ర గొంకును జంకును లేక కత్తులం
బటపటఛాగజాలములఁ ర బట్టి పలార్చినయట్లు జంపునా
కటకుఁగసాయిబానిసలు ర గాంచిన మీగులసాము లే మొకో?

సిధ్యామొహర్ (అని మిన్నకుండును)

రా—బావా! వింటివా! ఎంతయక్రమముగ నున్నదో?

గీ. కన్నెలను బావ! కడుపారఁగన్నయట్టి
తల్లిదండ్రుల కొప్పదే? ర తగినవరున
కేచ్చి మోదించుభాగ్య; మీరేమి చెప్పుదుఁ?
గాల మంతంత కెంత యశకాల మయ్యె?

సౌ—బావా! నుఱుమాడుఁ డని కుత్తుకఁ జూచి, “నొవ్వకుండవలె” నననెట్లొను?

మం—రాజేంద్రా, వా రెట్లువ్రాసినను వ్రాయవచ్చును; కాని మనమిందులకు విధి
వినయపూర్వకముగా ధీఁ గఱపుప్రత్యుత్తర మిచ్చి, పైని వారిదుర్జయమును
గుఱించి విచారించిన బాగుండును.

భీ—మీయుభయు లుండిరికదా! వ్రాసి యేలాగుననైన వానిదుర్జయ మణఁగురీతిని
యోజింపుఁడు.

మం—అది కలలోనివార్త, అయిన నిదె! వ్రాయుచున్నాఁడ (నని వ్రాయుట
నభినయించును)

భీ—వ్రాత యైనదా?

మం—చిత్త, మైనది, వినుండు.

చ. మొగలులకయ్య! బాలికలశ్రమూర్ఖులదెవ్వరో? యిచ్చియున్న వా
రుగద! యదంత నీతికి విశ్రుద్ధ మటంచును మిమ్ముఁ బోలువా
రొగినగుచుండిరేకడ! మరీతొక్కటి; మాకులమందునెందున
దగ దని కాదె ప్రాణములురథారలు వోసిరి? మీ రెఱుంగరే?

భీ—ఔను, బాగుగనే యున్నది, మనుమన్న కన్నెలమొగలుల కిచ్చినవా రంబ
రుగాజులే! పిదప మఱికొందఱుగూడ నిచ్చినారు, కాని మనమేనాఁడైన
నిట్టిపనుల నెఱుఁగుదుమా? పైని?

మం-గీ. మేము మీవారలము గాన శ్రమిమ్ము ననుసరించియుందుము, బాలిక శ్రమించి చూడఁబరులనస్తువు గాదటే? శ్రవభువరేణ్య!
కాన నాబాల గోరనిశకార్య మెట్లు

సౌ—ఇట్లును గూడ వ్రాయుడు.

ఉ. కోరఁగ రాదు మీమహిమశ్రకు న్మలినంబుదయించులాగు, మావారలవంశవర్తన లశ్రవంబును గాంచక తీవ్రకోపవిస్తారులు మీరల్లే యిటఁ గృతధాభర మించుకయైన వీడకే దారుణవాక్కులం ధృతివిశదారణ సేయఁగరాదు భూవరా!

మం—చిత్త, మిట్లు తప్పక వ్రాయఁదగినదే!

భీ—వైని?

మం—వినుండు; దీనితో విరమించితి.

ఉ. ఈయఁగఁజాలఁ బుత్రి నలశహినుని కేను త్రిశుద్ధిగా నృపా!
చేయఁగఁజాల మీర లిటఁ శ్ర జెప్పినపద్ధతి నెంతమాత్రము
బాయఁగఁ జాల ధర్మపు నశబద్ధముగా నలరాజుఁ ద్రోసె; యే
డాయఁగఁజాలఁ బాప, మకశ్రీటా! యిక నేటికిరాజచంద్రమా!

సౌ—మంత్రివరా! వ్రాయుసంగతులు ముగిసినచో లేఖ సంపివేయుము.

మం—మంచిది (అని లేఖ వార్తాహరున కిచ్చును)

భీ—మంత్రివరా!

గీ. దూదికణములరీతిఁ దుశ్శ్రుతినియ లగుచు
మనమదింకను స్వాస్థ్యము శ్ర గొన దదేమొ?
కష్టములనెల్లఁ బాసి నిశ్చక్రంతుకముగ
నుండుభాగ్యంబు నొందుట శ్రయమైన నాకు.

మం—మహారాజ! ఆపదలు కాపురముండునా? ఏ ట్లొకటి కొకటి తటస్థమా
సేయట్లనే యొక టొకటి ఘరలిపోవును.

భీ—నామనము పిచ్చిమొత్తిన ట్లున్నది గావునఁ గొంతతడవు శయనించెద.

మఁ—చిత్త వట్లనే చేయుఁడు.

భీ—ప్రతీహరీ! శయనాగారమునకు దారి నూపుము.

ప్ర—దేవా! ఇటు దయచేయుఁ డిటు దయచేయుఁడు.

(ఇ ట్లొరు నిష్క్రమింతురు)

ఇ ది త్మ తీ యాంకము.

శ్రీ రస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

చతుర్థాంకము.

1. రంగము అరణ్యమాన్దము.

[మార్గాయాసఖిన్నుడై భూసురుడు ప్రవేశించును]

భూ—ఉస్సురంగా! (యని) ఈమార్గమున కంతము లేకున్నదే! నడచినకొలఁదిని బెరుగుచునే యున్నది, ఆహా! నడువఁ గాళ్లురా కున్నయవి. దీనికిఁ దోడు దప్పి కూడ నూట నూటయైన లేకుండఁ జేయుచున్నదే! కావునఁ బయన మించుక కట్టిపెట్టి ప్రచ్ఛాయశీతలం బగునేదేనివృక్షమూలము నాశ్రయించెదను గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆఁ! అదే! శాఖోప శాఖలచే మెండుకొని గుడారమువలె వెల్గొందుచు, బాటసారులకు మనోభీష్టసౌఖ్యసంధాయకం బై వఱలునా మహిజము తావుఁ జేరెదను గాక. (పరిక్రమించి చేరి కూర్చుండి) ఆహా! ఏమీ! యీవృక్షరాజము సంపత్తు. తపనకిరణములనైనఁ జొరనీయక, చిగురు జొంపములచే మంపెసఁగుచు, నా నాకకుబంత సమాయాతపక్షికుల కలకలాయమానం బై నవపల్కులు పల్కుచందంబున నెప్పుచున్నయదిగా! అయ్యారే! ఈభూరుహమూలం బెంతయు ఖేదాపనోదకం బగుటనే కదా! మలయజము లయ్యును సకలసరిత్తట పటీకుటీరాయితవిటపిలతామంటపచందననందనోద్యానములనెల్ల నల్లనల్లన విడనాడి మెల్లమెల్లన నీతటముననే మలయవాతపోతములెల్ల నుల్లమలర వఱలుచుండె. హాయిరే! ఇట్టిచెట్టుం గట్టెదుటఁ గాంచినమాత్ర నెట్టిసంతాపమైనఁ గిట్టుననుట యతిశయోక్తి యానా? మర్హారే! అంతకంత కిమ్మహిజముక్రిందనే కాపురము సేయబుద్ధి పొడముచున్నదే! (దిగులొంది) అయ్యో! ఇంక నెకమూల యామమృతము నడువవలసిన మార్గము నెత్తివై దన్నుచున్నది! మన మీజాగ్గు సేయనేలా? (అని లేచి) ఆహా! చాలకాలమునుండి యుదయపురవార్త లెఱుఁగరామిచేఁ గదా!

మన మీరీతిఁ దొందర పెట్టుచున్నది. ఆవిధివశ మెట్టిదో కాని యెంతటియు దయపురమున కెంతటి దశలఁ దెచ్చుచున్నది? కాని నాయక్కచెల్లెలు బావమఱది మున్నగుబంధుజనులందఱుఁగూడ నచ్చటనే యుండుటంబట్టి యాపురమున కబ్బేడువిపత్తుల గుఱించి నేనును విచారింప వలసివచ్చుచు న్నది. మాబావగా రారాజగురువై యుంటచే రమ్మన్నను వీడి రారై, అయ్యో! ఈయనమాటకేమి? అచ్చటిప్రజ లెట్టి మొఱకుఁడులోఁగాని యా మరాటు లొకమూల మంగలముల నేచుచున్నను బుట్టినమట్టి యని వీడలేక యాపదలనెల్లఁ గుడుచుచునే యుండిరిగదా! ఇంతకు దిక్కుమాలినయక్కు పక్షులవలె నున్నను మరాటులు మిడుతలదండవలెఁ బైఁబడి హింసింప వెను దీయకుంటకు నాశ్చర్యమొందవలె. ఇన్ని మనకేలా? మనబంధుల మన యూరుఁ జేర్చుకొనియెదము గాక. (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగుడించి) ఆ! యదే జాంబన్నావుధాను లిటకే వచ్చుచున్నాఁడు. ఉదయపురము నుండియే కదా! అచ్చటివెంత లేవియో? తెలిసికొనియెదను గాక. ఈ ఛాంధసుని కేమైనఁ దెలియునో? తెలియవో? నేనే చెప్పవలసి వచ్చునో? (అని దరిచేరి) ఇదిగో నన్నగారు ఉదయపురమునుండియేనా? (అంత నవధానులు ప్రవేశించును)

అ—(తనలో) అన్నా! నిర్భాగ్యుఁ డగు నీ పేరిగానికండఁ బడితి నే? ఇంక మాకు శుష్కవాదము తప్పదు.

పే—ఏమండో! అన్నగారు! అర్థచంద్రప్రయోగము లైనవా యేమి? ముఖము ట్లున్నది.

అ—ఓరీ! మూర్ఖా! నన్నట్లు పిలువవలదని నీ కెన్ని యోసార్లు చెప్పియుంటి నే, బుద్ధిలేదా యేమి?

పే—(తనలో) అన్నా! ఈయన “నన్నగారూ” అన నీయనభార్య యావనా వస్థయం దుండుటచే నాకు వదెనవరుస యకా ననియా? ఈయనతెగులు? కానిమ్ము, కాల్చుకొనియెదను గాక. (ప్రకాశము) అన్నగారూ! మీ మేల్లా గునఁ బిలువవద్దంటిరి?

అ—ఓరీ! ఆలాగుననే పిలువరాదు.

పే—అన్నా! మీయా పెను వదెనవరుసను బిలుచుట నాకలవాటండీ!

అ—అదిగో! నీతెగులు పోయినది కాదు, నిన్నందులకే యాలాగునఁబిలువవల దంటిని.

పే—అన్నా ! (అని) అయ్యో ! మఱచితిని. మీ కిష్టములేకుండవచ్చును గాని, యాపె కట్లనే యిష్టము సుమండీ !

అ—(తనలో) ఈదురాత్తుఁ డామె కట్లనే యిష్టమనుచున్నాఁడు. స్త్రీల కీవరుసల వలననే చిత్త మన్యులయెడ సంక్రమింపవచ్చును. కనుక నిటువై నీరీతిఁ బిలువకుండఁ జేసెదను గాక. (పైకి) ఓరీ ! పేరా ! ఇంతతోనైన మానక, నీవీ రీతిఁ బిల్చెదేని నీప్రాణములు పుచ్చుకొనువాఁడ, నమ్ముము.

పే—మిమ్ములనా ? ఆపెనా ?

అ—మాయీరువురనుగూడ.

పే—ఇ ట్లామె చెప్పక నే నెట్లు మానఁగలను ?

అ—ఓరీ ! మూర్ఖా ! నానెలవా ? దానినెలవా ?

పే—చిత్త, మట్లైన, “తాతగారూ” అనియేకదా ! పిలుచుట.

అ—ఓరీ ! కండ్లగపడవా యేమి ? నాజుట్టు చూడుము, నెరసినదా ? ఆ స్త్రేల యని యెదవు?

పే—అట్లైన మీరే పరిశీలించి చెప్పుఁడు (అని వెండ్రుకలఁ దీయ నభినయించును)

అ—ఓరీ ! నీతల కొట్టా ! ప్రాణములు పోయినవిరా !

పే—అయ్యా ! చూచి మీరే చెప్పుఁడు (అని చూపించును)

అ—(వెదవులు చప్పరించుచు) ఓరీ ! పేరన్నా ! పితృభీకముచే న ట్లక్కడక్కడ నెరసినవి. అందులకే మాలతీ మొదలగునూనెలు తెప్పించి వాడుచుంటిని. ఇంక మాసమునకుఁ జూడుము.

పే—(తనలో) ఆహా ! “ముదుసలికి ముచ్చటలు మెం” డనుమాట కీయనయే యుదాహరణముకదా ! మరల నీరీతి ననఁ గత్తితోఁ బొడుచుకొనున ట్లున్నాఁడే ? కానిమ్ము. (ప్రకాశము) అట్లైనఁ గట్టును బాటవైచిరెండడుగులు పరువెత్తుఁడు చూతము.

అ—(వెడనవ్వునవి) నడు మీప్రయాణములవలనఁ గొంచెము పట్టు చేసినది, లే కున్న నాకొకలక్ష్యమా ? ఇంక నెఱుఁగవు కాని, మీతాత యొకసారి గోదావరిలోఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచుండఁగా, నేరును దేటిచూడని వాడై నమస్కరింప, నేను మూఁడు బారలకుఁ బోయి పట్టి యొడ్డునకుఁ జేర్చితి.

పే—అబ్బా! ఎంతబలశాలురు? ఆనాఁ డెంతటి యకావనావస్థలో నుండిరో?
అట్లైనఁ జిన్న వారలే?

అ—ఓరీ! ఎంతయోకాల మైన దనుకొంటివా యేమి? అంతయు నలువది యేబది
వత్సరములకులోపేనురా!

పే—ఔను, మీరు చెప్పినచొప్పుననే చూచికొందము, ఆనాటికి మీకు సుమారు
ముప్పదియేండ్లే యుండుననుఁడు. మీరిప్పుడు నెలవిచ్చినయేబదియుఁ గలి
పినను, పాపము! నూటికిఁ దక్కువగానే యున్నవి. అడ్డాప్పీలబావాజీవారా
ఱువందలవత్సరములు బ్రతుకలేదా! గనుకమిమ్ములనుబిల్లకాయలుగనే యూ
హింపఁదగి యున్నది, ఇంక మీయందు నడుముపట్టు, చిన్నకుసిదగ్గు, తల
నెఱయుట దేహము ముడుతలువారుట, అనునివియతప్ప, మఱి యేవిధ
మైనముసలిలక్షణము లున్నవాయేమి? (అనినవ్వుచు) కాని మి మ్మిపై
నేలాగున పిలువవచ్చును?

అ—జాంబన్నావుధాను లనుబహిరంగ మైనపే రెఱింగియు నిట్లనెదవేలా?

పే—అయ్యా! మీ రానామధేయము మీవయోవిశేషముంబట్టి సంపాదించిన
ట్లున్నదే?

అ—ఓరీ! మూర్ఖుడా! ఆపేరు నా కిప్పు డిడినదా? నాశైశవముననే దీడ్దాయు
వంది యుండుటకై యట్లిడినారు.

పే—ఆహా. ఏమీ యానామధేయప్రభావము? దానికేమి, యుదయపురమునుండి
యేనా మీరాక?

అ—ఆహా, ఉదయపురమునుండియే, కాని నేనేమియో శతవృద్ధును, సహస్రవృద్ధు
వైనట్టు లేల సూరక యట్లుప్రేలి పడి చచ్చెదవు?

పే—అయ్యా! అపరాధము. తుమింపుఁడు. నేరక యటంటిని. కుఱ్ఱకాయలేను
మహాత్మా!

అ—ఓరీ! పేరన్నా! ఇందుఁ బెద్ద కేమున్నది? చిన్న కేమున్నది? నీకన్నఁ
బెద్దవారికి నీవే చిన్న, నీకన్నఁ జిన్నవారికి నీవే పెద్ద.

పే—ఆవేదాంతము నాకుఁ దెలియనిదికాదుకాని, యాపురమం దేవియుఁ బిక్కులు
లేవు కదా? మీ రేఁగుటకుఁ గారణ మేమియో నెలవిండు.

అ—అయ్యా! నీ వెఱుఁగవోయీ! కృష్ణాకుమారికి వివాహ మని వేలకొలది బ్రా
హ్మణ్య మేతెంచినదే.

పే—వివాహ మనుకూలముగా జరిగినదా?

అ—ఏలకో కాని ముహూర్తము తప్పిపోయినదోయి.

పే—అపె యేరికి స్థిరపడెనో యదైనఁ దెలిసినదా? లేదా?

అ—అ దెలుగనా? అంబరేశుం డగుజగత్సింగున కట.

పే—అట్టనా యనుకొంటిరి? అందులకే మోసపోతిరి.

అ—అహా! బాగుగఁజెప్పుచు, టివే? ప్రధానమహోత్సవమునకుఁ బోయి ఫలదా నము నేనే, ఈచేతితోనే, యందుకొంటిని.

పే—అంతవట్టు నిక్కువమే! కాని, మారువాటదేశాధీశ్వరుఁ డగుమానసింగున కాపె నాపై నెప్పికొనిరి.

అ—అది యెట్లు? కొందఱు అట్లుగూడ ననుకొనిరినుమా?

పే—మొదట భీమసింగు జగత్సింగునకే ప్రధానము నేసినాఁడు. కాని మారువారు మహీపాలుఁడు సింధ్యాతో సఖ్యము చేసి యాబాలను దన కిప్పింపవలయు నని ప్రార్థించె. దానిపై సింధ్యా వల్లె యని మున్ను దాఁ గోరి విఫలమనో రథుఁ డగుటచేఁ గనలి భీమసింగునకు మానసింగునకే కుమార్తె నిమ్మని యాజ్ఞాపించె. అందులకు భీమసింగు మున్ను సింధ్యావిషయమై యెట్లు నిరాదరుఁడయ్యెనో యట్లనే సఱకు గొనఁ డాయె. అందుపై సింధ్యా కోపించి మరాటులతో మిడుతలనండ్రవలె వచ్చి యుదయపురమును గప్పి తమఫిరంగులు వాముకొనసాగె, దానికి భీమసింగు భయంపడి, మానసింగు నకుఁ గూతు నీయ నుండఁబడియె. ముహూర్తము గూడ స్థిరపఱుచుకొ నిరి. ఆముహూర్తమునకే మీరేగితిరి.

అ—అట్లైన నాముహూర్తమునకు విఘ్న మెట్లు దాపరించినది?

పే—అదియా? వినుండు, మరాటులబారికి నిల్వలేక భీరు వగుభీమసింగు మానసింగు నకు బాలిక నిత్తు ననుట విని, సాహసికుఁ డగుజగత్సింగు గొప్పకుట్ర నొక దానిని బన్ని నాఁడు.

అ—పాప? మాజగత్సింగున కిచ్చెద మన్న బాలికను దా వివాహ మాడుటకై తంత్ర ము నేయు నామానసింగువిషయమై కుట్రలు వన్నఁ దగినదే? కాని యది యెట్లో? చెప్పుము.

పే—ఆజగత్సింగు మానసింగున కొక్కవారసుఁ డుంట యెఱింగి, యాయనపక్షము కాఁ దలఁచి యుండ, నామానసింగుసైన్యమునుండి సగ మావారసునిపక్ష

మాయెను. అంత జగత్సింగు, మానసింగును సులభసాధ్యునిగ నెంచి, తనసైన్యములతోఁగూడ నావారసునికిఁ దోడ్చి మానసింగుపైఁ బడె. అంత నుభయ సైన్యములకు మిక్కుట మగుకయ్య మాయెను. పిమ్మట మానసింగు శత్రుధాటి కోర్వనివాఁడై రణభూమి విడిచి పాటిపోయె.

అ—అబ్బా! జగత్సింగు గెంతటితంత్రకాఁడు? తనపైఁ గుట్రలు పన్నువానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేసినాఁడే! పైని.—

పే—ఏమి చేయుట? అట్లు చేఁ జిక్కినశత్రువును దగిలి చంపి కృష్ణాకుమారిని జే కొనిపోయిన నెంతబాగుండును? ఎందులకోగాని యుపేక్షాపరవశుండై మిన్నకుండె.

అ—అయ్యో! ఏ మట్లు గావించినాఁడు? కాని, యామానసింగుమా లే మైనది?

పే—మానసింగు తా నట్లుపోయినవాఁడై శత్రుపరాభవమున కోర్వంజాలక పొడుచు కొనిచావ నెంచె. కాని యాతనిమిత్తునిచే నూఁడింపఁబడి మెల్లన గోట చేరుకొనియె.

అ—అ! యేమీ కోటచేరెనా? అప్పుడైన జగత్సింగు తెలివొందెనా? లేదా?

పే—ఏమి తెలివొందుట? మరలనాకోట ముట్టడించెఁగాని, అట్టియెడ వారిలో వారికిఁ బాసఁగక కయ్య మంకురించె, దానిపై వారసునిసైన్యము లాజగత్సింగుసైన్యముల నొక్కపెట్టునఁ దెగటార్చె.

అ—అన్నా! పాప మపు డాజగత్సింగు గేమిచేసినాఁడు?

పే—ఏమి చేయఁగలఁడు? వారిసైన్యాధిపులకు లక్షలకొలది లంచముల నిచ్చి తన పట్టపుపేనుఁగును సైతము రణభూమిని విడనాడి పాటిపోయె. పాప! మాయన సైన్యము లంబరునకును మారువారునకును నడుమను గొట్టెలుకొట్టెలుగఁ బడిన వట. ఎట్లనో తుదకుఁ గోటఁ జేరుకొనియె.

అ—కాని, యామానసింగునకును, వారసునకుఁ బై నేవైనఁ గలహములు పుట్టెనా?

పే—వినుండు, అంత మానసింగు తనకోటను సైన్యములను దృఢపఱచుకొని, సింధియా సేనాధిపతి యగునమిర్ఖానునిచేఁ గృత్రిమముగ నాయనను జంపించి రాజ్యము నిష్కంటకముగ నేలుచుండె.

అ—అట్లైనఁ గృష్ణాకుమారి నేల వరించుటకై రాలేదు?

పే—అందులకే గదా! యాఖాను నుదయపురమున కంపినారు.

అ—అవిషయమై యాఖాను రా నేలా

పే—సింధియావిషయమై మఱింతనయమునను, భయమునను, జెప్పి యొప్పింత మనెడి యూహ మదిం బెట్టుకొని, యీవిషయమై కూడ శ్రద్ధవహించినట్లు మాన సింగునకు గోచర మాటకును వచ్చినాడు.

అ—ఆవిషయమై యేవిధమైన మాటలు జరిగెనా?

పే—జరిగెను. దానిచేతనే ఖాను సింధియాకు బాల నీయ రనుమాట గ్రహించి యా పెను జంపించుటకై యత్నించుచుండె నట.

అ—అన్నా ! ఎంతపాప మొడిగట్టుకొన నెంచివాడు? కాని నీకెట్లు లింతవట్లు తెలిసినది? నా కీసంగతులయం దంతయాస క్తియే లేదు. వివాహము తప్పిన దనుమాట వినినతోడనే నేనాతక్షణమ “అయ్యో ప్రార్థనా,, యని బయలువెడలితి. పై నేమియో చెప్పుము?

పే—ఈవిషయమై దుర్రాలోచనల నిచ్చుటకై యాఖానుఁ డాభీమసింగునకు నమ్మిన మంత్రి యగుపిజయసింగునుగూడ దువ్వచుండెనట. మన కెందులకు? ఎచ్చట ననకుఁడు. మాబావమఱిది యీసంగతులనెల్ల దినదినమువ్రాసిపంపుచున్నాఁ డు. ఇది యెట్లైనఁ బెద్దపెనుప్రళయము గాకతీరదు. కావున మావారల నెట్లైన యిలు సేర్చుకొంటకై పోవుచుంటి. మఱియొక్కడ ననకుఁడు.

అ—అయ్యో ! మన కెందుకోయీ ! పెంటలోనగ్గి నింటిలోఁ బెట్టికొనుట? ఇంక నడువఁ జాలమార్గమున్నది. ఈవితము చాలకాలము గడపితిమి, చాలు. నిరకఁ బోవుదము.

పే—ఔను, చాలకాల మైనది. తాతగారూ ! సెలవొసంగుఁడు. అన్నా ! మఱి చిలి, తుమింపుఁడు.

అ—పోరా ! గుంటపాడగట్టా !

(ఇట్లీరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

చ తు ర్థా ం క ము.

—●●◆ 2. రంగము ఉదయపురాస్థానము. ◆●●—

[భీమసింగు నజితసింగును బ్రవేశింతురు].

భీ—మంత్రివరా! మరల నాభానుని గలసికొంటివికదా!

మం—చిత్తము, కలసికొంటిని.

భీ—వినయముగా నావాక్కులు సక్రచ్చముగా నొడివితివికదా!

అ—నాయోపినవట్టు చెప్పితిని, చెప్పించితిని.

భీ—ఏమైనఁ గ్రొత్తపాఠ ద్రోక్కనా? లేదా?

అ—ఆమరాటులకింక మీ రెఱుంగనిదా యేమి? అగ్నిదేవునికి వాయుదేవుఁడు తోడగుమాడ్కి నీకఱకుఁదురకకూడ వారిపక్షమే పలుకవలెనా?

భీ—అన్నా! ఇక నేమి దారి? పాపాణములనైనఁ గరఁగింపవచ్చునుగాని, వీరి హృదయములఁ గరఁగిందు టెట్లు? కడుపారఁ గనినబిడ్డను జేతులారఁజంపు కొనఁగలరా? “మీవంటిన్యాయాధిపతు లీరీతి న్యాయము దప్పి చరింపరా” దంటివా? “మీ కేయపచారము నెనర్చియెఱుంగ” మనుట మఱువలేదు కదా? నాప్రార్థనలన్నియుఁ దేటపడఁ జెప్పితివికదా? మీ రిట్లాచరించుట జయము కా దని జంకక నెదుమంటినే? నెడివితివా?

అ—రాజేంద్రా! ఇన్నియేలా? ఇవియేగాక యింక నెన్నియో పూసఁగ్రుచ్చినట్లు చెప్పితిని జెప్పించితిని. కార్యము లే దని మొదటనే యంటినే?

భీ—(దిగులుతో) మంత్రివరా! ఇక నేమియుఁ బ్రయోజనము లే నటే కదా! ఆహా! ఆమానసింగున కిచ్చెద మని యొప్పికొంటిమే! దానికైనఁ దృప్తి గొనలేదా?

అ—ఎట్టులనైన వారియనుమతిచొప్పునఁ జేయకతప్పదు గావున, మానసింగునకు బాలి కనిత్తు మని యొప్పికొంటిమి, కాని యిం దొక్కటి యూహింపవలసి యున్నది.

భీ—అ బేమియో? చెప్పుము.

అ--సీ. మానసింగునకే గుర్రమారి నిచ్చెద మన్నఁ బ్రబలుఁడై మనదుమీరనారుఁ బట్టి

నంగరంబున జగత్స్థింగ భంగురశక్తి
 రక్తప్రవాహసంతసిక్త పటచూ,
 నంగుగా నాజగత్స్థింగున కీయంగ
 బూనుదా! సింధ్యాప్రశముఖులతోడ
 మననీటిపైఁ బడి శ్రమాసిం గట భస్మ
 పటలం బొనర్చు నశక్కుట! నృపాల!

గీ. బాల నేరికి నీయక శ్రమాల నుంచఁ
 గోటపైఁ బడి మేటిమరరాటిదండ్లు
 తన్ను గొల్వఁగ మనల సింధ్యా, కడంక
 మట్టి మనస్త్రిలఁ దాఁ జెఱఁబట్టకున్నె?

భీ—అహ! సర్వేశ్వరా! ఇక నేమిసేయుదు? నాకేమి గతి? నా కేది మైనఁ
 గ్రాణనిముష్ట్యపాయము నూపరాదా? కానికూడుఁదిన్నను, గడుపునిండ
 వలదా? (అని కన్నీరొత్తికొని)

మంత్రివరా! విప్రతిషేధము గలయీకార్యమువిషయమై కర్తవ్యాంశ
 మరయం బాలక చిత్తంబు సంతాపాయత్త మగుచున్నది. నా కదియేమియోకాని,
 యీపల్కులు వినిన దాదిగ నించుకమైనఁ బ్రపంచజ్ఞానము లేక మున్నీటఁ బడి
 మునిఁగి తేలువానికిం బలె, జిత్తంబున దత్తరంబొంతు నృత్తంబు సల్పుచుండె.
 కావునఁ గర్తవ్యాంశంబు యోజించి న న్నిదుఃఖాభియొడ్డుం చేపవే?

అ—నృపాల! సర్వముం దెలిసియు నన్నడుగ నేలా? అయిన మనము చేయకతీరని
 దై యుండుకృత్యమును, నున్నది యున్నట్లు, నాయూహించి నవ ట్టిదె!
 చెప్పుచుంటి; వినుండు.

భీ—సావధానుడ నైతి.

అ—చ. మనమునృపాల! స్త్రీలకవశమానముదూరము సేయుటొప్పగు
 వినుమొకయాడుదానికయిరవిశ్రుత రాజ్యముబంధుమిత్రులు
 దనయులు ద్రెళ్లనేల? వసుధావర! నీమనమందుఁజూడుమా!
 యనుపమరాజ్యసంపదలశ్చకై యొకయాడువీ సచ్చు టొప్పదే?

భీ—అహ! ఎంత కర్ణకతోరములైనమాటలను వింటి? (అని చెవులు మూసికొని)

పిల్లలనెల్లఁ జంపికొనినపై నీరాజ్యసంపదలేలా? కాని యోయీ! మంత్ర
వరా! ఎంతటియుపాయముచెప్పితివి! (అని కన్నీ రొలికించుచు)

సీ. అతిదీన పసికూన ర యనమాన లతకూన

కూతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపును?

కడుబాల గుణఃకాల ర ఘనశీల యది బేల

కూతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపును?

యతిరూపవతి పుణ్యశ్రవతి ధర్మమతి నామ

కూతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపును?

పటుభక్తి గుణశక్తి ర చటుల్లోక్తి గుణరక్తి

కూతు నెట్టులఁ జంపికొందుఁ జెపును?

గీ. మించి ప్రేమించి కడుపారఁ ర గాంచి పెంచి

యగ్గుపాల్వోసి పెద్దగా ర నోపజేసి,

కత్తి యొకదూసి యెట్లు డగ్గుతుఁ గోతు?

నమలధీస్తుత్య! యోజిపురమా! యమాత్య!

(అని కూతు నుద్దేశించి) హా! ముద్దులపట్టి! కృష్ణాకుమారీ!

ఉ. పాలన చేసి తా నెకనృపాలుఁడ నంచును విష్ణువీరి; యా
మాలసుఖమ్మున్ని తననమట్టతఁ డొందఁగ నెంచి యెంచి, యే
గోల యెఱుంగకుండి తననకుఁ హితమెంతయుఁ గూర్చునట్టియూ
యాలిని బిడ్డలం దునుమునంతటిపాపికిఁ బుట్టితేలనే?

(అని కన్నీ రొత్తుకొనుచు) హా! భక్తవివశంకరా! శంకరా!

ఉ. హా! నమపతు పాతివి కరదా! హర! నీవు, దురాత్తులై సదా

బాసలు పెక్కు చేసి, గుణశుద్ధతి నెంచక దీనజంతుని

ష్కాసము చేయువారి కధికార మొసంగి; మఱొందునైన నే

దోసము లేనివారల నరధోగతిపాలుగఁ జేయఁబాడియో?

అ—మహారాజా! ఇట్లు చింతిల్ల నేమి లాభము?

ఉ. కష్టము రాకమున్న నృపశక్తైకొని యత్నము, మంచిచేయని
ర్దుష్టముగా వెంలింగెడు; విరోధుల కెంతయు వశ్యమై తుదికొ
నష్టములం గణింపుచు మనంబున ఘూర్ణిలనేల? మీకునుకొ
స్పష్టముగాదె? వచ్చుగతిఁ శబ్దాయఁగ నెంచుట మంచి కాదటే?

భీ—ఆయుపాయ మేదియో? చెప్పుము, నీ కెవ్వియుం దెలియనియశములు
లేవుకదా!

అ—అట్లైన మహారాజా! వినుము, త్రిశుద్ధిగఁ జెప్పచుంటి.

గీ. మారుమా టాడకయ నీశురమార్గి జంపి
యాడువారలగుట్టు గారపాడు మయ్య!

భీ—(చెవులు మూసికొని) హా! హా! నే నట్టిపని కలనైనఁ జేయంజాల, నిక
వినజాల.

అ—అట్లు మాని మఱియేమి నేయ నగును?

బంధులను జంపి మీదుమీరవారదెల్ల
నెత్తురేటులు నేయంగ శ నేర్తు వయ్య!

భీ—హా! దైవమా! నా కెట్టివాక్కులు వినవలసె?

ఉ. ఎట్లుల నుండువాడ? నిక శ నేమిటి నేయుదు? నేరిఁ గొల్తు; నిం
కెట్లుల జీవము న్నిలిపి శ యెందులడాగుదు? నిక నన్నుఁ జే
పట్టెడువార లెవ్వ; రిదిభాష్యమే? హా! విధి! హా! సుపుత్తి! హా!
పట్టిన జంప రాజ్య మనరపాయము చేసితే, లోకరక్షకా!

కాని మంత్రవరా! ఇట్లెందైనఁ జేయఁగలరే? ఒకవేళఁ జేసినను శ్రేయ
స్కరమై యుండునే? అదియంగాక. యీరీతి

క. సుతదారోదరపోషణ

మతులై గతి లేక, మేరకమాత్య! ధర్మత్రిక
మతిహితసుతఁ జంపిరే? జీ

వీతగతిగా నెంచి, మించి శ వే చెప్పు మిఁకక.

అ—రాజేంద్రా! “చంపికా” యని యడుగ నేలా?

గీ. రాజ్యసంపదలొందమీర రాజులెల్ల
జోను లనుచును, దారసురతాదు లనుచు
నెంచిరే, వారు ప్రాణ మారశించి రయ్య!
మిట్టమీఁదను రాజ్యంబు నీ నట్ట నొనె?

కనుక వినుఁ డీమాటతో విరమింప నెంచుకొన్నాఁడ.

క. ఒకపసికూనను జంపిన
సకలము చేకూరు సౌఖ్యసంతతి భూపా!
త్రికమక చెందెద వేలా?
వికలుఁడవే? నీకు హా! విశవేకము లేదే?

మహారాజా! మేటిజోదు లగుమనవారలెల్లరును బ్రాణములపై రవంతేనియు
నాసనిడికొనిరే? రాజకాంతలకు బలవన్మృత్యువు గాక వేతె యబ్బునే? మన
రాజోత్తములెల్ల స్త్రీలకు మానభంగ మానేమో? యని, స్వయముగ నులుమాడుచు
వచ్చిరి కారా? కావున నిర్ణేతుకముగ రాజ్యభ్రష్టుఁడవు కావము. స్త్రీలకు మాన
మెఁజైనఁ గాఁపాడుము.

భీ—(కొంత తడవు మిన్నకుండి) మంత్రవరా! “మహావిపదంబురాశినిర్మగ్నుండ
నగునే నేమియుఁజేయఁజాల” నని మున్నే యనియుండలేదా? కావున నీవే
యీభారమునంతయు నహించి యెటులఁ జేయవలసియుండునో? యట్లు
కావింపుము. ఆవిధివశ మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము? కాని రాజ
పుత్రిలో నట్టిపనికి నొడంబడువా రెవ్వరో యారసి, వారివలనఁ గావిం
పుము.

అ—రాజేంద్రా! అదియు మీరననేలా? (అని తనలో) ఆహా! ఈయన “కడుపు
తీపుచే నెప్పుకొనఁ ” డనుకొంటిని, కాని నావాక్యపాశములకుఁ జిక్కి
నాఁడే! కనుక మన ముపేక్షింపరాదు. (ఆకాశమువై పు చూచి) ఇట్టిఘోర
కృత్యమున కొప్పుకొనువా రెవ్వరో గదా? రోజునకు మితి లేనిఛాగములకు
త్తులం గెఱింఁచునాకటకుఁ గసాయీలుఁ గూడ నిండుజీవము గలనాదివ్యమం
గళవిగ్రహముం జూచినతోడనే జంకకుందురా? (తలపంకించి) కానిమ్ము,
కానిమ్ము, నాశక్తిచే నట్టివారల జతనుపఱపకుందునా? ఇంతియ చాలు.

నాశక్తి, ఇతని సుప్పించితిగదా! ఎవ రెట్లుచచ్చినను, ఖాను మనబహు
మతి మనకు బాటవైచు (పైకి) రాజేంద్రదా! ఆభారచంతయు నాపై
వైచితిరికదా! మీ కెందుల కీగడవ? నేనే మోసికొనువాడ.

భీ—మంత్రవరా! మఱి యిటు నే నుండనోప, సంతిపుగమున కేగెద.

ఆ—చిత్తము. నాపనికై నేర బోవువాడ.

భీ—ఎవరురా! అచ్చట?

(ప్రతీహరి ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞయొసంగుడు.

భీ—అంతిపురమునకు దారి నూపుము.

ప్ర—ఇటు దయసేయు, డిటు దయసేయుడు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ రస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

పంచమాంకము.

1. రంగము ఉదయపురదుర్గము.

[కత్తి చేరబూని భైరవసింగు ప్రవేశించును]

బై—అహ!! జ్ఞాతిజనసామాన్య మగునీపగ యొండొరులలో నెక రంతమొందినఁ గాని, తా నంత మొందదు. అదియునుం గాక యీపగ యనుదానికిఁ బెరి నీచోచ్చస్థితులతోఁ బ్రసక్తియే లేదు. అదియేమిచిత్రమో? కాని యీస్పర్థ, యేని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని తా నుదయ మయ్యెనో, వారి కొకయపచారమైనం జేయక తాఁ దృప్తి పడయదు. నా కేటికో గాని ; మాభీమసింగునియందుఁ జవతిబిడ్డఁ డైనను, బ్రథమమునఁ గనియే లేదు. కాని యంత కంత కాయన భోగపరాయణుండై నన్నుఁ జల్కఁజూచుటచేఁ బ్రవృద్ధమైనది. నేటితో మాయరుపురస్పర్థలు నంతమొందుఁగదా! కృష్ణాకుమారి చచ్చిఁబోడనే యాపెత్తల్లి యంతమొందకుండునా? ఆమెతోఁ బిడ్డలు గూడను. తుద కీభీమసింగుకూడ మడియక మానఁడు. అందులకే కదా! స్త్రీహత్య యని యిసుమంతయుఁ జంకక యేనొప్పికొంటిని. కాన మఱితడవు సేయనేలా? (అని పరిక్రమించి దృష్టినిగూడించి) అబ్బా! ఎంతలో మూఁడు ద్వారములు దాటితిని? ఇంక నీచెంతనే కదా! కృష్ణాకుమారిభవనము. (అని ముంగలఁజూచి) అ! యదే! యాబాలలీలోద్యావనము. (అని పరిక్రమించి నిదానముతో)

ఏమీ! “పురుషు లిందు రా రాదు” అని యా? యీయుద్వావనద్వారమున వ్రాయించినది. తా నేమియో శాశ్వతముగ నందు విహరింపవచ్చు ననియే కాఁబోలు నామె యుద్దేశ్యము? మఱి యేర్పిన నీవ్రాలు వాఁచుఁగాని, మృత్యుభటులను వారింపఁగలదా? (లోఁ జొచ్చి పరికించి) ఔ! కారా! ఎమిదీ! ఈయుద్వావనము చెలువము?

సీ. సురపొన్న లొకట భాసురలీలఁ గొని చాల
 తిన్నగాఁ దీర్చిన శ్రీ ట్లున్న, వార!
 వన్నె సంపంగిమేళున్న లందంద నె
 త్రావి గ్రుమ్ముచు నింపు శ్రీ దాల్చె నార!
 రకముగా దిద్దువేరదికలచుట్టును వన్నె
 చామంతులే తమ్ముఁ శ్రీ జాటు నార!
 వికచసారభసూనశ్రవకుళశాఖానూన
 బాలికాడోలకల్ శ్రీ పరఁగె నార!

గీ. కోర కాధార కాఫలాశ్రహారసార
 శాఁకాకీర దారి కాశ్రహారిపారి
 జాతభూజాళిభూగంధశ్రజాతభూమి
 నందనము కాక, యెట్లు లాగనంద మిచ్చు.

పాప! మీయువ్యాసవనపుబాటల నాబోటి తా నాటల నాడుటకే గాఁ
 బోలు? నిట్లు బహుప్రయాసలచే నిర్మించినది. ఇక నాటల నాడుమనుము. (అని
 పరిక్రమించి దృష్టి నిగుడించి) ఆహా!! అదే! కృష్ణామూరిభవనము. ఇంతలోనే
 సమీపింపవలెనా? కొంతతడవైన నాయెంతి మఱింతకంటె జీవించు గదా!

(సౌధముదరిచేరి) అయ్యారే! ఏమీ! ఈ భవనవిశేషము? చూచినకొఁ
 దిని జూడవేడుక యయ్యెడిని. (సౌధము నడిపించి). ఓహో! ఈ సౌధరాజము
 నం దెన్ని శృంగారములు గానవచ్చుచున్నవి?

సీ. చెలువంపుఁ బాలగశ్రచ్చులమీఁదఁ జిటిచాప
 వేసినారుర! పైఁ దీరవాసు లెన్నో?
 లలితభాకలితభీరత్తులఁ జిత్రగతు లొప్పుఁ
 దతమోహనాకారశలతల వెన్నో?
 బాజుగా నొప్పుస్తంభంబులు గట్టిరే
 డంబుగాఁ గాచదీపంబు లెన్నో?
 వాటంబులొకీల్ కశ్రవాటంబులందెల్ల
 నిద్దంపుటద్దముల్ రదిద్ది లెన్నో?

సీ. గట్టిగాఁ దావి గ్రమ్మంగనట్టివేళ్ల
తడకలెన్నియొ కట్టిరే! దారులందుఁ
దనకుఁ దాఁ గట్టునురునియాశ్ఛాన మేమొ?
సిరుల కీమేడ లేవ యైవఱలుఁ జూడ.

(దృష్టి నిగుడించి) ఆహా! అదే! కృష్ణాకుమారి, తనలోడిచేడియలం గూడి
యాడుచున్నయని. తనపాలిఁటిమృత్యుదేవత యిట్లేతెంచె నని యెఱుఁగదాయెఁ గా!
పాప! మీబాలకీగోల యె ట్లెఱుకవడు?

(అంతఁ గృష్ణాకుమారి సఖులతోఁ బ్రవేశించును)

కృ--భాసురాంగీ! ఈపావురముల నికఁ గొంపోయి, వీనితావులఁ జేర్చుము.

భా--మంచిది (అని చేర్చి వచ్చును)

కృ--చేలీ! నాముద్దులచిలుకకు నిన్నటిదినమున వస పోసితికదా!

భా--అమ్మా! పోసినారము, పల్కు లిపు డెన్నియో పల్కసేర్చెనుజూమా!

కృ--సఖీ! దానికేమి? దానియాహారమువిషయమై జాగ్రత్తతో నుఁటిగదా!

భా--అయ్యో! అట్లనెదవేలా? ఆచిలుక కాహారాదులఁ జూడక మమ్ముల భుజిం
పనల దంటినే! మఱచితి మనుకొంటివా యేమి?

భై--(తనలో) ఆహా! ఏమిన్నేహా? మేమిన్నేహము? ఓహో! ఏ మాయాకా
రము? చిలుకలకన్న ముద్దఁజిల్కుచున్నదే? పాప! మిట్లనేకదా జీవు
లెల్లరుఁ దాము మృత్యుముఖమునం దున్నును; కామితార్థములఁ బ్రేమించు
చునే యుందురు. (అని ఖిన్దమునంకఁ జూచి) ఓఖిన్దరాజమా! నీబుభుక్షు
దీర్చుకొన సిద్ధముగ నుఁటివా? కాని;

ఉ. అఱగొఱికంబు లేక యలరారెడునీతరుణీలలామ ముం

దఱఁ గడుచూలమాల మగుదారి నెఱుంగదు ; కాన కోర్కులె
చ్చిటిల, ముదంబదెంత మదిఁజెచ్చెఱ నుఱ్ఱట లూఁగ నుండె;హా!
యెఱుంగకయుండుగట్టు లొక నయేటను కాయుసురుంగ్రసింపుమా!

(అని పోవ నుంకించి మరలి) అయ్యో! పాప! మింతనే చంపవలెనా?
ప్రియజనులతో మఱియొక్కింతతడవు ముచ్చటింపనిమ్ము. చెవులపండువగా మన
ముఁగూడు వినియెదముగాక.

కృ—కాని, చెలులారా! ఆచిలుకకు నామెతలిదండ్రులకు నెడఁబాపులుచేసి యిట్లు బంధించినందుల కెంతవిచార మందుచుండెనోగా! ప్రాజ్ఞతవచ్చియు నిట్టి యక్రమములు మానకుంటిమే! మనము గాన్పించనియెడల మనతలిదండ్రు లెంత చింతింతురో, యీచిలుకను గుఱించియు నీమెతలిదండ్రు లంతవంతనొందకుందురా?

కన—అమ్మా! అవియన్నియు నాలోచించినయెడలఁ గాలమెట్లు గడచును? సమస్త వస్తువులవిషయమై యిట్లనే జాలిమొందవలసివచ్చునుగదా! అట్లైన మనజీవితాధారములవిషయమై కూడ నుపేక్షఁ జెందియెట్లు జీవింపఁగలము?

భై—అహా!! ఎంతకనికరపుగుండె? ఓహో! ఎంతముద్దరాలు? సమస్తవస్తువుల యందు నిట్టిసుహృద్భావ మెందునైనను గాంచనానా? ఔ! కారా! ఈతిగర్జరసాయనము లగు పల్కులు పలుకుచు, నతిపుణ్యవతి యై నిర్దోషయై యన్యులదలంపక, తన సఖిజనంబుతో నిష్టగోష్ఠిని గాలం బపనయించుచు, మహానందమున నొలలాడుగోల యగునీబాలను నెట్టిమాంసాశనుఁడైనఁ జంప నెంచునా? నాకుఁ దప్పదుగదా? (అని కత్తి యెత్తి ముందంజ వేసి క్రిందఁ బడి లేచి కూరుచుండి) అయ్యో! నాపాపాగ్రహదయ మేలకో ద్రవించిపోయెను? హా! శ్రీహరీ! నే నెంతయోకఠినాత్ముఁడనై పోయి చంపవలెనని గమకించినను, ఈమహితచారిత్ర సౌమ్యతేజంబులెల్లఁ బరవశమొంది పడులాగున గెంటుచుండెఁగా? హా! ఏదీ నా కఠిన్యము? నా కేమిదీ! మతిభ్రమకలుగుచున్నది? నే నేమిసేయుదు? (అని నిలిచియుండును)

కృ—కనకాంగీ! ఈచిలుకను బట్టినవా రెవ్వరో? కాని, వారలకుఁ బదిరూప్యము లేని బహుమతి నొసంగి దీనితలిదండ్రులకడఁ జేర్చుబాధ్యత నీదియ సుమ్మా!

క—చిత్తము, తల్లీ! తప్పక చేయుదాన.

కృ—అట్లైన నాచేతఁ జేయి నిడుము.

క—అట్లనే చేయును)

కృ—(దృష్టి నిగుడించి) సఖులారా! మున్నెన్నడు నాసౌఖ్యమునకు రానిమాబా బయ్యగా రీయెడఁ విచ్చేసినా, రేలకో? రండు, పోయి కలసికొందము. (కృష్ణాకుమారి ముందుండి సఖులు వెంటరాఁ బోయి యాయనచెంతఁ జేరుదురు)

కృ—(కోలోడ్చి)

మ. మునుపేనాఁడునుమీదు బాలఁగననాఁగమోదించ; రేమోకదా?
జనకా! యీయెడఁజూడవచ్చుటను నాఁగసాధంబుమాన్యంబు; నా
తనువా! పావనమయ్యెఁగాంచుటఁగనుల్ రథన్యంబులై యొప్పె; నీ
దిన మెంతో సుదినంబు; మ్రొక్కితి నిదే! దీవించరే? మీ రిక్కన్.

(అని సాష్టాంగపడును)

బై—(తనలో) కటకటా! ఇక నే నేమి చేయుదును, నేనెందులకు వచ్చి
తినందును. తండ్రీ! అని పాదములపైఁ బడసే నెట్లు చంపనేర్తు? నే నేమి
పల్కుదు? (పైకి)

ఉ. మ్రొక్కకుమమ్మ! పాపుడదురూహుడద్రోహినిఘాతుకుండనీ
యొక్కశుభంబుఁగాంచుటకు ర నోర్వనివాడను; మీదువంశ మ
మ్మక్క! నశింపఁజేయుట మురదావహ మం చెద నెంచువాడనీ
ప్రక్క మెలంగుబల్లెమ; పరరాభవపాత్రుడ నోసుపుత్రికా!

కృ—(లేచి తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! ఈరీతిఁబల్కుచున్నారు? నా కేదియేని
హాని మూడ నున్నదియా యేమి? లేకున్న నిట్లన నేలా? (అనిసంశయముతో)
అట్లైనఁ దనపని చక్కఁబెట్టుకొనియే పోవును. మాతండ్రిగా రీవిధమునఁ దూ
లనాడి యవమానపఱచిరేమో? పాప! మీయనమో మందులకే విన్నఁబా
టొందియుండవచ్చును, కాని యీయన యిదివఱ కెన్నడైన నట్టియాగడ
ములు సలుప లేదే? అయిన, నాకడ వెళ్లఁగక్కనేలా! ఆరసెదను
గాక. (పైకి)

ఉ. ఏల విచార మందెద? రిశేటేటికి మీరలు వచ్చినార?
లీలను బల్కు నేటికిఁ జరలించెద రేటికి? మీదుకార్యమీ
బాల యొనర్పనున్న యెడఁగ బల్కుఁడు; తప్పక ప్రాణమైననే
జాలిన నిచ్చుదానఁ, గడురసాహసు లింతు లటం చెఱుంగరే?

బై—(లోన) అబ్బబ్బా! సమస్తవస్తుసముదాయమందు నవ్యాజానురాగము
గలయీబాల యిట్టిబంధుజనస్నిగ్ధము లగువాక్యములచే నాహృదయము నీరు
చేయుచుండెగా! ఇక నే నేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తు? ఆమెహృదయధ

రమ్మం బట్టి, నాయెడఁ గ్రూరత్వారోపణచేసికొన్న ను నమ్మక మతియొక
రీతి భావించికొని, ప్రాణములనైన ధారవోతు ననుచున్నయదే! హర!
హరా! పెదవిమెదపుటకైన సందు లేకున్నదిగా! (పైకి)

చ. ఉనురులనైన నిచ్చుటకు శ నోపును వమ్మ! కుమారి! మైన నీ
యునురులు వ్రోసికొఁ దగినరయు త్తముఁ డెవ్వఁడు? దేవుఁడిప్పు డీ
పసరమువంటినన్నొకని శ భాప్యఁడ టంచెద నెంచకున్నఁ; దా
మనమున వచ్చి నాఁడను జూమా! యిక బేలతనంబ దేలనే?

కృ—(తనలో) ఆహా! ఏమి! నాయునురులు వ్రోసికొనుటకా యీయన
వచ్చినవాఁడు? నాయెడ నేమియపచార మున్నది? జ్ఞాతిజనసామాన్య మగు
వైరముచేతనా? ఒరులచే నియోజితుఁడై యిటు లనుచున్నాఁడా? (అని
శంకతో) పాప! మీతనియందు మొదటిహేతువేమో? యన నట్టికౌర్యము
గానరాదే! శత్రురాజు లేరైనఁ గోట ముట్టి రేమో? అట్లనుటకును రణ
దుందుభులమోత వినరాదే! ఆరసెదనుగాక, (ప్రకాశము).

సీ. పట్టభద్రులు కోటరముట్టడి సేయ వే
వచ్చిరే యిట్లు వారక్రచ్చినారు?
మాతండ్రి మి మ్మనశమానించి మించి కో
పించెనే యిట్లు పరచించినారు?
పరులు మాపైఁ గసిరపట్టజాలక మిమ్ముఁ
బంచిరే యిటునిరూపించినారు?
ఈబాల దోస మేరమేనియుఁ జేసెనే
యల్కతో మీ గిట్లురపల్కినారు?

గీ. స్త్రీల నీలీలఁ జంపుట శ వీలు గాని
యంతకేమైన వ్యతిరి క్తమైనరీతిఁ
జంపుదురఁ టయ్య! లోఁదిలరకింపు మయ్య!
యలుక మీ కేటి కయ్య! బారబయ్య! చెపుమ!

భా—(రహస్యముగ), సఖీ! కనకాంగీ! ఈరాచకటకు మొఱక మనచెలియను జంపు
టకే! వచ్చినాఁడట. వింటివా? ఇక మన కేమిగతి? ఏమి సేయఁగలము
నన్నెనఁ జంపరాదా? నో రెఱుంగని పసికూననా చంపుట?

క—(రహస్యముగ) సఖీ! దైవదుర్విలాసమున నెట్టివారికి నేవియో? యాపదలు తటస్థ మౌచునే యుండును, కాని యిట్టియెడనైన దైర్యముఁ బాయక యీమె పల్కినపల్కులు వింటివి గదా? అతఁ డేమి యుత్తర మిచ్చునో? వినుము.

బై—(దుఃఖముతో) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి! నే నేమి చెప్పఁగలను? మూర్ఖుడ నై యిటు లేఁగుదెంచినాడ; మీతఁడ్రి పెక్కండ్ర రాజపుత్రుల నిన్నుఁ జంప వేడుకొన; “మమ్ముఁ జంప నొప్పుకొందు,, మనువారే! కాని యం దొకఁ డైన నీఘోరకృత్యమునకుఁ దలపెట్టుఁ డాయె, నందులకై యీచండాలుఁ డొప్పికొని యిటేఁగుదెంచినందులకు తుమించెదవు గాక. (అని పాదము లపైఁ బడును)

కృ—అయ్యో! పెద్దలు, మీ రిట్లాచరింప నానా? (అని పెడకుఁ జనును)

బై—(లేచి నిలువంబడి) ఛీ! దుష్టద్రుమా! పలుబాములు పెట్టునామరాటుల నేమి యుఁ జేయం జాలక నూరెఱుఁగని పసికూనలపైనా నీపెత్తనము? (అని త్రిప్పి పాఱవై చును)

కృ—బాబయ్యా! నాయనగారే యిట్లుంపినారా? అది యేటికోగదా? వీలైనఁ దెల్పెదరుగాక.

బై—అయ్యో! తల్లీ! వినుము.

గీ. రాణిగా నిన్నుగొన నామరరాటితోడ
వ్రాసె లేఖను; దాని నిరరాకరించె,
నందుకై నీదుతండ్రిపై నల్లి యతఁడు
“నీదుకూతును జంపుదా నీ లేద? యిప్పు.

క. బంధులఁజంపుచు నీదగు

బంధుర రాజ్యంబుఁ గొంచు నీ బైఁబడి యిదె! నిక
బంధించి యున్నయెల్లర

సీ. సింధువులోఁ గల్పఁ గలను నీ జింతింపు” మనెన్.

అందులకుఁ దోడ్డు మనమంత్రి, యొకయాఁడుదానికై సమస్త ప్రజలను జంపుట యుక్తముగాదు. రాజ్యము నెట్లైనఁ గాపాడుకొను,, మనియె.

కృ—ఆహా!! ఏమిధర్మాలోచనలు పుట్టుచున్నవి? ఇట్టిచిహ్నకోరికల నెవరైనఁ గోర నెంతురా? ఎంతదుర్జయ! మెంతదుర్జయము?

బై—తల్లీ! ఇంక నే నిట నుండఁజాల; సెల వొసంగెదవు గాక. (అనుచుఁ దత్తరమునఁ బోవును)

కృ—(నిశ్చేష్టయై యాసనమునఁ గూర్చుండును)

క—చెలీ! భాసురాంగీ! ఈగండము గడచు టెట్లు? ఆహా! ఆతులువఁజేనిగుండె యెంతకఠిన మైనది? అయ్యో! ఏకేశ్వరా! నీవే సత్య మైనదేవుడ వైనచో నాకఠినాత్మునిపై నొకపిడుగైనఁ బడఁజేయరాదా? (తలపంకించి) ఇంక దేవుఁ డెచ్చట? సత్య మెచ్చట? హా! యుగధర్మ మెంతచక్కఁగా మాట నది? ఎచ్చట నైననెట్టి ఘాతుకమృగములైన నిట్టియాసలం బెట్టుకొనునా?

కృ—చెలులారా! ఎద్దుపుండు కాకికిఁ దెలియునా? వీ రెల్లు చచ్చిన వారి కేమి? ఇంతకు “వా రెప్పుడైన గుండియలపైకుంపటు” లనుకొంటిమే కదా? తుద కీవిధమున వారిదౌర్జన్యమును జూపుచుండిరి.

భా—కనకాంగీ! ఆదురాత్ముఁ డేవిధ మైనదోస మెఱుంగనిపసికూనలవైనా కసి జెందుట?

క—సఖీ! ఆకుటిలుల కిన్ని గావలయునా? కాని, (అని దైన్యముతో) నన్నుఁజం పుటకై మాబాబయ్యగారు వచ్చి సాహసింప లేనివారై పోయిరి. ఇందుల కింక మఱియేరినైనఁ గఠినాత్ముల నంపకపోరు; కావున నీలోపుననే తరణో పాయముఁ జూచుకొనవలె, నందులకై దేవతాగృహమునకు మార్గము నూ పుఁడు, పోయి సేవించుకొందము.

క—(కన్నీటితో) సఖీ! కృష్ణాకుమారి! మా కేమిగతి? ని న్నెట్లు గాఁపాడె దము? మా కీ యాపద రారాదా? అట్లైనఁ గాఁపాడకుందువా?

కృ—అదైవదుర్విలాస మిట్లుండ మన మేమి సేయఁగలము?

ఉ. అక్కట! కాంతలార! మనశ్రమందఱముం దనివొంద మేడ నేఁ డొక్క యణంబుక్రిందట సశ్రమఃన్నతనై ఖరి నుండు నోపలే కెక్కడిమాలదై వ మొకశదే! యిటు లెంతలు సేసినాఁడె! య మ్మక్క! విధాతచర్య గననక్కజమై వెలుఁగొందుఁ గాదఁట!

భా—(గద్గదకంఠియై) హా! సఖీ! నిన్నేమియుఁగాఁపాడ నొపనివారమై మాచే
తులార మృత్యువున కందిచ్చుచుంటిమి కదా!

క—అమ్మాయీ! కృష్ణాకుమారి! ఇంచుకంత హెచ్చో? తక్కువయో? కాని
నీతోటివారలమే సుమా! తప్పక నమ్ముము, మే మింతకు వేఱొందునేయం
జాలము, గనుక సమ్మతించెదవుగాక.

కృ—(తనలో) హా! ఏమీ వీరలన్నేహసంపత్తి? వీరలుఁ గూడ పండియకమాన
రట, హా! మరాటిబానిసా! ఛీ! దురాత్మా! ఈపాపములెల్ల నిన్నుఁ జాట్టు
కొనుఁగాక. (అని కొంత చింతించి) అయ్యో! నూమాట కేమి? సతతంబు
మితిలేనిబాధలం బడునాప్రజల కీపయి నైన సౌఖ్య మబ్బునో? లేదో?
(పైకి)

ఉ. యోధులు శౌర్యసాహసపరయోధులు ముం జనునట్టిభీకరా
యోధున కేళిలోన మృతినొందరె? యిప్పుడు యోగ్యులొకమహీ
నాథుఁడు లేడుగా! జనవిరనాశము పెచ్చగుచుండె నీపయి
సాధన మేమియో? కొన విరచారణ నేయవె? దీనరక్షకా!

సఖులారా! నేఁ జచ్చిన రాజ్యబంధుని త్రిపరివారముల కన్నింటికి సుఖ
మయ్యెడిని, మీరలు నిట్లు సాహసింప నాత్మహత్యాపాతకము తక్కు, వేఱె
యబ్బునే? కనుక:— (అని దుఃఖముతో సఖులచేతులు పట్టుకొని)

ఉ. మక్కువతోడ నాభర మరమాంబుకప్ప త్తిని మోసినారు; మీ
కెక్కడనైన నీచెలి సరహింపనియట్టులఁ బల్కునట్టియా
వాక్కులు లెక్కనేయక; కృరపారసమెంతయుఁ జిల్కి, మీర లిం
కొక్కమహీపనూతిని నరయోద్ధతిఁ గొల్పుచు నేమ మందుడీ.

హా! చెలీ! (అని యిరువురం గౌఁగిలించి)

చ. కసరుటనేర వమ్మ! తమకమ్ము నెఱుంగవు; లోపమున్న లో
విసువును గాంచవమ్మ! కనుకపించినఁ బ్రీతిగఁ బితృదమ్మ! హా!
క్షింసఁ గొని, దేనికైన మముఁ ర బీల్చుట నేరవు; మాదుచేతలక
గొనరి యెఱుంగనట్టిపసికూసవు; నీయెడ గోస ముండునే?

కృ—హా! ఏకేశ్వరా! ఏపాప మెఱుంగనట్టిమా కెట్టిగోలదెచ్చితివి? హా! తండ్రీ!
మా కిటు నేయ నేమి యపచార మొనర్చినారము?

చ. తఱుంగను కష్టదుఃఖములఁ గదాల్చిని బాయ నొకప్పుడైన; నే
పరుగ నమ్మద్ది గాంచి; కలకనైనను బొంకుల నాడినేర; నిం
కెఱుంగ నధర్మ మేదో? చను గ వీయను దుష్టులకెన్న జేనియున్
మరగితి నీపదాబ్జము లశ్రమాయికవృత్తి ననంతరూపకా!

(శుకశారికాదులఁ గలయంగాంచి)

శా. గామాభిఖ్య వహించునోశుకములారా! హరిపుష్పోచ్చయా
రామవ్రాతములార! పారువములారా! శారికాపంక్తులా
రా! మత్స్యే హనిధానసాధతతులారా! మీర లీబాలపైఁ
బ్రేమం బుంచరె? దూర మాటకు నభిప్రేక్షించెఁ బ్రేక్షింపరే?

(శాంతతడవు మిన్నకుండి) ఆహా!! ఈజీవితాశానిబంధ మెంతకానిది? ఈ
పాశమునకు బద్ధులు కానివార లుండుట దుర్లభముకదా! (అని యురమునఁ జేయి
నిడి) ఓయీ! జీవాత్తుడా!

ఉ. నిత్యము కాదు దేహ; మ దశనిత్యము గావున; దీనిచేత ను
ష్కృత్యము లాచరించి, తుదశకేనియు వీడవె, మేలు చేసినన్
సత్యుడ వీవు; గావున నశనత్యపుదేహగతాభిమానమున్
గత్యము గాఁగ నెంచెడియగత్యమదేటికి? దెల్వి నెందుమా!

ఇంక మఱియు నిట్టితుచ్చకశేబరములకుఁ జిక్కకుండెదవుగాక. (చెలుల
నుద్దేశించి) చెలులారా! మన కీతడవేలా? దేవతా గారమునకుఁ బోవుదము, రండు.
భా—చెలీ! నీతోడివారలమేకదా! పద, సేనింతము.

క—అమ్మా! మనప్రభాసిం గెచ్చట నుండెనో తెలిసెనా?

కృ—దినదినము దేశములపైఁ బడి ప్రజల బాధించుబానిసలగర్వ మడంప సరదారు
లఁగొందఱు జెంతనిడికొని సౌమ్యసింగుగారితో దేశములం దిరుగుచుండె
నట, నీ వెఱుంగవా?

క—కాని, నాకిం దొకయాలాచన బొడగట్టుచున్నది, బా గున్న బాగుండుఁ
గాక, లేకున్న లేకుండుఁగాక.

కృ—ఏమియో కదా ?

క—(ఏమియో చెవులోఁ జెప్పును.)

కృ—సఖీ ! నీనొడి, నెఱవేటుట కష్టము గావున నాకంతగా మనస్కరించుట లేదు. కాని, బాగుండకపోలేదు, గనుక యత్నము మానవలదు, పోవుదమురండు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీ రస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

షష్ఠాంకము.

1. రంగము. ఉదయపురదుర్గము.

[త్వరితగతి యై భటుఁడు ప్రవేశించును]

భ—ఆహా! కృష్ణాకుమారిదే జన్మముగాక, నిఘోరమహారాష్ట్రవాధ పడలేక, కడుంగడు దీనులై యలరు నెల్లర సేమముం గోరి, యందులకై తనప్రాణముల ధారవోయ నీయకొని, రాజ్యమునకెల్ల సుఖము కలుగుఁ గాక యని, మహానంద మొందు చున్నది. ఆహా! ఏ మావిధేయత? ఎంతదైర్య? మెంతదైర్యము? పురుషులయందు నట్టిసాహసదైర్యాదు లననుమేయములు కదా? ఛీ! అట్టివీరవని తేకా? యిట్టి దురవస్థలు తటస్థించుట? పట్టణమంతయుఁ దనుపిల్లల కీయా పద మూడి న ప్లేడ్చుటయే యా మెచుహృద్ధ్యమును దెల్పుచున్నది. అందు లకే గదా యా మెను జంపునా రుండుటయే కష్ట మైనది. కాని, యిట్టిపర మపావనిని జంపించినచోఁ దన కేమియోపున్నెముల మూట యబ్బునట్లు నజితసింగుగారు దాఁగటిలోని వెలఁగపండువలెఁ గొట్టుకొనుచున్నారు, హా! ఎంతద్రోహి? ఎంతపాపి? ఈచండాలుఁడు మాకుఁగూడ నీపాపముఁ బండు టకుఁగాఁబోలు? ఉండినచోట నుండనీయకున్నాఁడు. ఈదురాత్ముని కెంత కాపట్యమును లేనిచో నాయమును జంపింప నంతఃపుర స్త్రీల సిద్ధపఱుపఁగలఁ డా? ఆహా! నేడే కదా విషముఁ బెట్టియాపట్టిం గిట్టించుట. మనముఁగూడఁ బోవకతప్పదే! (తలపంకించి) మనకేమింతి గండకత్తెఱ? ముష్టికి నష్టియేమి? కష్టమునకు నిఘోర ముండునా? అట్టిపనుల నేవైన నియోగించినయెడలఁ దక్షణమ కొల్వవిడచి చుటియేర్చినైన సేవించి జీవించెదనుగాక, (అవుడుకఱచి) ఆ! ఎందులకైన వేగమె పోవుదము; లేకున్న ముక్కోపి, చిట్టునఁ దిట్టును (అని నిష్క్రమించును)

ఇది ప్రవేశకము.

షష్ఠాంకము.

—●— 2. రంగము. కృష్ణానుమారిసౌధము. —●—

[కృష్ణానుమారి సఖులు, తల్లి యగుప్రభాదేవి, భీమసింగు, మంత్రియుఁ బ్రవేశింతురు]

కృ—(తనలో) కడుదీను లగుప్రజలకును, దలిదండ్రులకును, సేమయుఁ గోరి నాప్రాణముల బలి నీయ నీయకొని, సకల దేవతాప్రార్థనలు సలిపితిఁ గదా! ఇంతియ చాలుఁ; గృతార్థునై తి; నబల నగునావలన పీచెల్లరు శుభించుట చాలదా! యోజింప నిట్టియగణ్యపుణ్యము సమకట్టవిధించు నావిధాతకు వేయివిధములను సాష్టాంగములు సలుపుదాన. (ప్రకాశముగా) ఓతలిదండ్రులారా! (అని కేల్కోడ్చి)

సీ. సేమముల్ నిష్కలెన్నియొ దానములు మీరు
చేసి, నాభారంబు శ్రమోసి నారు
గారాబుతో నన్నుఁ శ్ర గాంచి యింతటిదాఁకఁ
బెంచి విద్దెలను జెరప్పించినారు
బాల్యంబుచేత నాశవలన నబ్బిన బాధ
ఘోషి నాపైఁ బ్రేమ శ్రమోపినారు
గాంచి నాతప్పు మరన్నించి లాలించి బో
ధించి మీరింక మోశదించినారు

సీ. తుదకు శాత్రురాడ్డర్పరదాఃఖమతులు
ప్రజలు మీరును మోదించురభాగ్యఫలము
నాకుఁ దక్కంగ వే చేసినారు మీర
లందుకై వేడ్కఁ గొనుఁడు నాశవందనములు.

(అని సాష్టాంగపడును)

(అంతఁ దలిదండ్రు లిరువురును దుఃఖముతోఁ గాఁగిలించి)

తల్లి—హా తల్లీ! కృష్ణానుమారి!

ఉ. పెంచితి మమ్మ! నిన్ను విలపించుట కీవిధి నోసుపుత్తి! మే
 లెంచితి మమ్మ! నిన్ను శమియింపఁగఁజేయుట నెమ్మనమ్మనక
 సంచిత మమ్మ! మాకిది; విశసమ్మఁగసాయిలుగూడనెందునుక
 గాంచినయట్టిబిడ్డలఁ దీరనం"గను జేసి, సుఖమ్ము గాంతురే?
 హా బేలా! నాబాలా!

సీ. ఏప్రాద్దునీసుద్దురలే వినంగను ముద్దు,
 చాకుమా! నేఁ జత్తు ర నాకుమారి!
 నీభక్తి నీయుక్తి ర నీనీతి నీరీతి,
 యేకాంత కబ్బునే? ర నాకుమారి!
 కాకేల నీలీల ర సాకఁ జేసెను గోల
 నాకంజగర్భుడే ర నాకుమారి!
 హా! పట్టి! నా కీట్టిరపాప మావలఁ బెట్టి
 న న్గావలేరుగా ర నాకుమారి!

గీ. నిన్నుఁ గడుపారఁ గంటి; నేరమిన్న కుంటి;
 నాకుఁబుట్టితి వేరసుమ్మ! నాకుమారి!
 యొరులకును బుట్ట జీవింపరవో? కుమారి!
 నాకుఁ బోదారి లేదు, కృష్ణాకుమారి!

భీ—(తనలో) ఆహా! ఏమిదీ! ఇంతయమాయికురాలు? ఇన్ని నాశ్వవఱకుఁ బెంచి,
 పెద్దగాఁ జేసి, తుద కిట్టిదారుణమరణమునకుఁ గారణమైనను; మాపైఁ గసి
 జెందక యెంతవిశ్వాసమును జూపుచున్నది? మే మెల్లఁగము సుఖించినఁ
 జాలునని, ప్రాణములపై రవంతేనియు నాస నిడికొనక, చావ నెంచి, “పీఠె
 ల్లరుమోదించుభాగ్యఫలము నాదియ కదా!” యని భావించుజ్ఞానవతి యగుప
 ట్టిని గిట్టంజేయ నే నెంతటినిర్భాగ్యుడను? నే నెంతపాపాత్ముడను? (ప్ర
 కాశము) (ఏడ్చుచు) తల్లీ! కృష్ణాకుమారి!

సీ. నీమంబులో లేకరనిష్ఠలో నోములో
 పచరించి కంటి; మోరపట్టి! నిన్నె
 మించి గారాబుతోఁగబెంచి నెమ్మదిని మో

దించినారల మమ్మ! శకాంచి నిన్నె
ఇంతటిదాఁక మాశయింటిబిడ్డవ యంచు
నమ్మియున్నార మోశయమ్మ! నిన్నె
విద్దెలా బుద్ధులారసుద్దు లబ్బెడులాగు
చేసితి మమ్మ! మాశ చిఱుత! నిన్నె

గీ. తల్లిదండ్రులు బంధులందఱుఁ జలంబు
నూని, య వ్వాగు సౌఖ్యబురనొంద నెంచి
పొట్టకూటికి నాశించిపట్టి! యిప్పు
నమ్మ పెద్దగఁ జేసినారమ్మ! నిన్నె.

తల్లీ! మా కీపాపఫలము, జన్మజన్మమునఁ గట్టిపడుపకున్నే? ఈపాపులకడు
పునఁ బుట్టకుండేదేని; నీ కిట్టిబాములు సమకట్టునా? నీకట్టెడుట మా కిట్టివి రారా
దా? (అని బాష్పము లొత్తికొనును)

కృ—(తనలో) అన్నా! అంత కంతకు వీరలహృదయసంతాపము హెచ్చగుచున్నజే?
ఈగర్భమోహమున నాకు ముందు వీరే తెగింతురేమో? కావునఁగొంచెమూర
డించెదనుగాక. (వైకి) జనకా! భూజనామూల్యకనకా! ఇందు మీదోస మే
మున్నది? యోజింప నాకిది సంతోషహేతువే కాని, దుఃఖహేతు వెంత
మాత్రమును గానోపదు. మఱియు,

సీ. మీకు శోకం బిట్లుశాకకుండఁగ మీదు
కుక్షి నే మును సాటరకుండరాదె?

చొచ్చితిఁ బో; లోనఁజచ్చి నిర్జీవ నై
యుండి భూమిని మనరకుండరాదె?

మనుచుంటిఁ బో; భూమిశునరోగములు పట్టి
యింపుతో నన్ను గిట్టింపరాదె?

గిట్టకుండితిని బో; శకేతి గీతెడువెట్టి
చేత లేపున వెల్లిశేయరాదె?

గీ. ఇట్టి వేవైన జరుగ, మీరకెట్టి గోల
యైనయను లేక, సౌఖ్యంబు శ నందియుండి

యిహమునకుఁ గాంచ వెల్లి యొరకింత లేక
పరమునకు లోటు లేకుండఁబడును గాదె?

కావున జనకా! నిర్భాగ్యురాల నగు నేను మీకిట్లుపుట్టి కష్టములపాలు నేయు
చుంటినిగదా! ఇక మీరొ, నన్నుఁగనినందులకు నా కవిర్వాచ్య మగునీప్రజాసంర
క్షణఫలము ప్రాప్త మాఁట్లు నేయుచుండిరి కాదా! ఈయబల కిట్టియుత్కృష్ట
కార్యముకన్నఁ గావలసిన దేమి? నా కిదెంతయుఁ బండువగానే, నమ్మికొనుఁడు.

భీ—అహా! నాచే నొనర్పంబడుదుర్జయం బెంతయుఁబ్రాణమిక్కుటం బైనను, ఉప
కారమే యని యిరీతి వైర్యరస పూరపూతము లగువాక్యములచే నాహృ
దయమును నీరు నేయుచుండెఁగా! హా విధి! ముష్కెంతసాపులఁ జేయ నెంచితివి?

(ప్రకాశము)

క. పుట్టరె బిడ్డలు ధాత్రీని?

గట్టా! యిరీతిఁ జేయఁగల్గిరె చెపుమా?

ఎట్టల నీ కిది హితమకా?

బట్టి! యిది గాంచ మాకుఁ బావ్యం బెటులౌ?

కృ—శండ్రి! నా కి దెంతమాత్రమును దుఃఖిహేతువునఁ దలంపకుఁడు. నాజన్మము
దీనిచేఁ బావనం బయ్యె; నింకమీ శేమైన దోసముండు ననియుఁ జింతింప
కుఁడు. ఏలయన.—ప్రజాతేమంకరములగుకార్యముల నా చరింపుచు, నావిష
యమై ప్రాణములనైనఁ బెట్టుట మనకులోచితధర్మమే కదా? మీకింక
బహుజనపోషకత్వము మోసియుండుటం బట్టి యీస్వల్పకార్యమునకై
మీరే, ప్రాణముల నీయక, మీరక్తాంకురము నొకదానిని ద్రంచి సకలజనో
ద్ధారకు లగుచుండిరి. ఇట్టి యుత్కృష్టకార్యములను స్వల్పసాధ్యములుగఁ
జేసికొని సాధించుట యుక్తము గాకుండునా? కావున దైర్యము వీడరాదు;
చింతింపఁ బని లేదు. (అని దుఃఖియుఁ బట్టలేక తల్లిచేయి పట్టుకొని తండ్రి
నద్దేశించి) జనకా!

ఉ. నాకయి దుఃఖి మందక, మరనంబున నాదగుతల్లి యీమె, యీ
శోకము పట్టలేక కడుఁబ్రోక్కుచు సోలుచు సాహసించునే

మోకద ? భద్ర మానటుల ర నోపికతోడుత నూరిడింపరే ?

కూకలెఱుంగదీమె, ప్రతికూలము గాంచదు మీకొకప్పుడున్.

(అని కన్నీరు విడచును)

త—హా! నాముద్దులతల్లీ! కృష్ణాకుమారి! ఇ టేల మాహృదయముల నీరుచేసెదవు ?

నేనా నీకుఁ దల్లిని ? (కౌగిలించి)

ఉ. మక్కువతోడఁ బెంచితిఁ గురమారి ! నినుకొముదమార నిల్లనా
యక్కునఁ జేర్చిమృత్యువున ర కందియఁబూనితి నమ్మ! కాదే? యిం
కెక్కడి తల్లి నాదు? నతఁ ర డెక్కడితండ్రి? యి టింక నిన్ను మే
మిక్కలపాలు సేసియు నరనీహితజీవము నెంచుచుండమే?

(అని కన్నీ రొత్తికొనును)

కృ—తల్లీ! నీ విట్లేడ్వం జనదు. (కన్నీరొత్తి) మనవంటిమానైకజీవినులకు మృత్యు
వత్యంతహితకరం బగుచుండ వేఱుగఁ దలంపరాదు.

చ. పరువు గలట్టివారలఁ గృరపామతి మృత్యు భద్రదృష్టిచే
దిరముగఁ జూచుచుండుట నురతిం గొనుచుండిరిగాదె? లేనిచో
గరువము దాల్చి, ధర్మ మనురీకంపను గూకటినుండిద్రుంచుప్రే
లరులకుఁ జిక్కి యెన్నివగరలం బొగులకొ సమకట్టునొకదా ?

మం—(తనలో) ఆహా!! ఏమీ యీ మెడైర్యము ? తన (కిట్టియవస్థ వచ్చినది గదా
యని జంకక, శౌర్యదైర్యసారలపితము లగువాక్యములచే హృదయములను
మోదాను రాగములకుఁ బాదుకొల్పచున్నది. కాని; పూర్వముదారగుణములచే
వన్నె కెక్కినస్త్రీపురుషావతారములన్నియు నీమెకడ శుశ్రూష చేయఁదగిన
వన నిరాశ్చేపము. ఆహా!! ఇట్టిసుగుణమణి యని గణింపక నే నెంతపాప
మొడిగెట్టికొంటిని ? ఇట్లు మించి వచ్చినపనికై నే నేమిచేయుదు ? ఈమె
జ్ఞానగర్భితము లగునీవాక్కులు వినినకొలది నాహృదయము నీ రగుచున్నదే?
(దైర్యమాని వైకి) ఆహూయీ! కృష్ణాకుమారి!

చ. సుగుణసవిత్రి పీ వగుట ర శోషితమోదముతోడ నెవ్వగం
బొగులుజనమ్ముపైఁ గృప నరమోఘముగానిటఁజిల్కియాసలన్
దగ విడనాడి లోనఁ బ్రమరదమ్మును గాంచితి ; వైనఁ గంటచే
సెగ యెటులోనఁ గల్గదు? పరచింపుము! రబుద్ధివిశాలవే కదా!.

కడుపు దీపుచే నీరీతి శోకానలదందహ్యమానమానసులై యిక్కార్య మాచరించుకొనుటకును, మానుటకును, జాలనినీతలిదండ్రులను రాజ్యసంపదలచే సకల సౌఖ్యంబులను నిరంతరాయ మనుభవించుజేయునుపాయము నారసి, యెట్టులనైన నోదార్చవలెను; కాని యీరీతి మఱింతసోకోచ్రేకములగుమాటల నాడుటన్యాయమా?

కనకాంగి—(రహస్యముగా) భాసురాంగీ! ఈదురాత్మున కీమెను జంకించుట యందే వేడుక కలిగిన ట్లున్నదే! కాని యీపె జ్ఞానగర్భితము లగుమాటల వినఁ బ్రత్యుత్తరమునకేమియు సందులేకుంటయే కాక, యొకవిధ మైనశౌర్యము నభిమానమును, జన్యము లయి, సాహసదైర్యములను మొల్కలనెత్తించుచుండెనే! ఆహా! ఎంతదురవస్థవచ్చినది.

భా—చెలీ! నా కీపల్కు లేమియో? కాని హృదయసంతాపమును బెల్లుబ్బింజేయుచు, నణచిన నణగక వెల్లివిరియుచుండెనే?

కృ—అయ్యా! శోకమును సమూలముగఁ బీడి, వేయుటకై నే నెంతదైర్యరసోచితముగఁ బల్కినను, దదభివృద్ధి నే చేయుచుండెనా? మఱిందుల కీజాగు? తెండావిషపాత్రము. క్రోలి నిర్వృతి నొందెదఁగాక. (అని తనలోఁ దండ్రు నుద్దేశించి) పాప! మిఁకనైన నేవిధ మైనకష్టములు లేక సుఖంబుండుభాగ్యమున్నదియో? లేదో? నాకై యెంతవంత నొందునో? అమరాటిబాసిన యింక నెన్ని చిక్కులు వెట్టునో? (పైకి) (కన్నీటితో) నాయనగారూ!

ఉ. నే నుదయించు టాదిగ గతనింపఁగ రానిమహావిపత్తు లెన్నో? నయశాలులై కొనిసకమున్నతశోకపయోధి నీద నింతేనియుఁ జాల కిట్లు గృశిరయించిరి; యింకను మీశరీర మెంతేనియు దుఃఖమున నయిప; రదీపయి నాకుఁ దపింప కుండుఁడి.

భీ—(దుఃఖముతో) అమ్మా! నా కెట్టిదుఃఖము శాంతించును?

ఉ. సందడి లేని నీభవనశాంతతిఁ గాంచిన; భక్తి యుక్తి నీచందము నారయ; గడుఁబరసం దగువర్తన జ్ఞప్తి గొన్న; నింపందఁగఁ జాలునీపలుకులొదిగఁజేకొన; భేద మీపయిన్ డిందుపడంగఁ జేయుట కశిడింది గదే? నను లోఁ దలంచినన్.

(అని క్షోభించును)

కృ—జనకా! ఇందుల కింతవంత నొందనేలా? (అని సఖులచేతులం బట్టుకొని)

ఉ. నాయెడ భక్తిరాగము మననంబున నూల్కొన నన్ని వేళలన్
బాయనికష్టసౌఖ్యములన్ బాయక వీరలుఁగూడఁ బంచికొం
చేయెడనైన వెల్లి నొకకయించుకయేనియు లేక, చూచునీ
నాయనుగుం జెలుల్లుగనాకయి శోకము నొంద టికిన్ ?

కావున నీతివిశ్వాసభూము లగువీరల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచుకొని
యెదరు గాక. (సఖుల నుద్దేశించి) చెలులారా!

గీ. మీర లీమీఁదఁ “కృష్ణాకుమారి యోర్తు
సఖియ కల” దంచు మీ మాననసంబునంచుఁ
దలఁచి కాలంబు నాతల్లిదండ్రులకడ
వెళ్లఁబుచ్చుఁడు; మిమ్ము నేర వేడికొంఁడు.

(అని యేడ్చుచుఁ గౌగిలించును)

సఖులు—సఖీ! కృష్ణాకుమారి!

గీ. కోట పేటలు మా కేల?కొంప లేల?
కూట్టిపెగుడ్డపై మాకుఁగూర్చియేల?
వార లేటికి? వీరు మీరవార లేల?
నీవు సచ్చిన నీతోడిరచావు దక్క

తల్లి—(పరవశమై యుండును)

కృ—చెలులారా! మీ రిట్లనుట పాడియా? (తల్లింజూపుచు)

ఉ. వెంగలి యీమె, నాజననిరవెట్టిప్రియంబున దుఃఖపూరమున్
బొంగఁగఁ జేసి తాపమునుబొందును, గావున దాని మీరలా
పంగ శ్రమంబు గైకొని; శురభం బగులాగునఁ జూతు రంచు నా
భంగి మనంబులోనఁ బలుకభంగుల నే దలపోయుచుంటిఁగా!

కావున మీరలుఁగూడ నిట్లుసాహసింపరాదు. ఈమె నెట్లైనఁ గాపాడు
చుండవలెను. మిమ్ముల నాకన్న నెక్కుడుగఁ జూచికొనఁగలదు, విచారింపక యను
మతి నొసఁగఁడు.

(అంత నెల్లరుఁ గన్నీ రొత్తికొందురు)

కృ—(పరవశత్వమున నున్నతల్లిచేయి పట్టుకొని కలయంజూపుచు)

శా. అమ్మా! నా వగునెమ్మి నెమ్ము లవె సురమ్మా! నాదుగారాబుకీ
రమ్మా! యల్లదె! శారికానికర మారరామం బదే! పేర్కి జే
కొమ్మా! సాంపగుపారువమ్ము లవె! యూరకొమ్మా! ననుంబోలిమా
యమ్మా! పీరెసఖీజనంబు, లింకదెరమ్మా! పాదముల్ మ్రొక్కెదన్.

తల్లి—హా! సుగుణజాలా! కృష్ణాబాల! కడుపారగనుగొన్న నిన్నే పెంచికొన
లేక, మృత్యువున కొప్పించుచుండ; నీబృందములగూడ నెట్లు భరింపగ
లను? (అని కౌగిలించి) తల్లీ! వీనినెల్ల నెప్పించినట్లు నన్నుగూడ నేరి
కైన నొప్పింపవా? (అని చుబుకముం బుడుకుచు)

ఉ. అమ్మ! కుమారి! కూర్చి గలరయట్టినమ స్తము నొప్పగించి, తో
ర మ్మగుప్రీతితో జన నరర మ్మని యొచ్చితి; నాయ మానె? మీ
యమ్మను గానె నే? నిట నరయమ్మగ నేరికి నైన వేగ న
న్నమ్మడు వెట్టకుండిన రరయమ్మడుగం దర మానె చెప్పుమా?

మం—రాజేంద్రా! ఆపాపాత్తులసంగతి మన మెఱుంగనిది కాదుగదా! ప్రాణికుల
హీనుఁ డాఖానుఁడు మన మీపని నెంతట ముగింతు మని వేచి యున్న
వాఁడు. చాలతడ వాయెను; మన మీపని చేయక తప్పదు గదా! ఇంతకు
నమ్మాయి కూడఁ బ్రజోద్ధరణతత్పరయై, యేవిధ మైనప్రక్షీప్తమును జెప్పక
లోకోత్తరకీర్తి జెంద నున్నయది. కావున, మీరలుఁ గూడ డెందము డిందు
పలుసక, ప్రజలెల్ల నీపైసుఖింతు రని యుబ్బుఁగాంచి, “లోకోద్ధరణవిష
యమై దారపుత్త్రాదుల సఱకు సేయని ఘనం దీతఁడే గా,, యని కొని
యాడం బడుము. మఱియు నాదురాత్ముఁడు తాఁ జెప్పపనిని వేగముగా నిర్వ
ర్తించితిమి కా మని, యేమి చిక్కులం బెట్టునూ యూహించుకొనుఁడు.

భ—(దైన్యముతో) ఓయీ! ఈయొక్కదిన మైన మేమెల్లరమును గలసి మెలసి మాట
లాడుకొనులాగునఁ జేయలేవా? ఇంతటితో బిడ్డకును, మాకును ఋణము
సరిగదా?

తల్లి—హా! దైవమా! కడుపారఁ గనినబిడ్డతోనైన మాటాడనోచ నైతిమా? మ
మీరీతి దుఃఖములపాలు సేయ నీకేలా? రక్షింపవా? తండ్రీ!

కృ—(బిగ్గటగా) హా! శ్రీజగద్విఖ్యాతపూతా! భారతమాతా! హా! బలాసాదిత

వైరివారరమా! సిరికాపురమా! ఉదయపురమా! మీకివియూ పాటులు? హా!
విధి! హతవిధి!

సీ. బాస్పరావలువంశేనవారాశి కీరీతి

దుర్దశ లబ్బుటా? శ తులువనలువ!
ఆప్రభాసింగునాఁ శ డపతరించినరాచ
కొలమునకా? నంత? శ తులువనలువ!
సదమలవీర్యరాశిడుదయపురమున కీ
దొర చేకసోవుటా? శ తులువనలువ!
ఖరతరఖడ్గమ్ము శ లొజలలోపునఁ ద్రుష్టు
తోఁ బడియుండుటా? శ తులువనలువ!

గీ. కాలునకు మెడ లంకెలు శ గట్టిపెట్టఁ
బున్నెముల నీటఁ ద్రోయంగఁ శ బుట్టివట్టి
కూళ తొనట్టియామరాతీలఁ దట్టి
దొరతనము నిచ్చి మెచ్చుటా? శ తులువనలువ!
హా! భారతమాత! సద్గుణవాత!

సీ. ఓపధివ్రాతమశహూల్లసద్రత్నాళి
కాంచనగిరుల భరించి నావు
కాళిదాసాదిసత్కవులభారంబెల్ల
మోసి, సత్కీర్తిని శ డాసినావు
గంగానదీకోటిరలింగాకేతస్థలీ
సంగామలతచేఁ జెరలంగినావు
నిస్సారమనక మనస్సారమిడునస్య
సంతతి నీయంగఁజాలినావు

గీ. మగటిమికి తేవ యగురాజ శ మాన్యకోటిఁ
గంటివే! యమ్మ! ముదిమినిగంటివిట్లు;
దానిచే నట్టిహారలు శ దనరి రహహ!!
మహితగుణజాత! భారతమాత! పూత!

హా! మేవాడీయులారా! మీ కెంతతమము గ్రమ్మినది?

నీ. సతతంబు మీరు భారతమాతసుతులుగా
నారసి, లో నెంచిరనారు కారు
అన్యోన్య మిట్లు పోరాడుట యదిదేశ
నాశంబుగా నెంచిరనారు కారు
గతిమాలినట్టు వీరమతి లేనిష్టేచ్ఛుల
పాలన కెదనొచ్చునవారు కారు;
“మా కేల” యనుమాట న మానికష్టపంగ
ధీరులై యోజించిరనారు కారు,

గీ. ఇంక మీ చేడ? బాలింప నెంచు తేడ?
నలఘుబల మేడ? స్వాతంత్ర్య న మదియి కేడ?
మానధనులార! దేశాభిమానులార!
భవ్యమతులార! మీవారునవాసులార!

(అంతః దెరలో)

ఉ. వింటివె? మంత్రవర్య! వినునీధిని రక్కసియుక్కడంప దొ
ల్లింటిని గాక పట్టపవరలింటిదివాకరుమాడ్కి గోపభృ
త్కంటకితాంగభీకరుడు న భానుడు రూక్షకషాయితాక్షుడై
మింటిని మంటి నుండ కిటునమిమ్ముల రమ్మనుచుండె; రండికన్.

(ఎల్లరును భయభ్రాంతు లగుదురు)

మం—రాజా వింటివా? మొదటనే నుడివియుంటినే? ఆతురక, “తన కీవార్త
జాములోపునఁ దెలుపవలయు,, నని యాజ్ఞాపించినవాడు. ఇప్పుడు రెండు
జాము లయ్యె, గావున మన మిపుడైన జాగ్రత్త నొందితిమేని శుభం బగు.

కృ—(తనలో) ఓరీ! పిటికిపందా! ఇదియానీజాగరూకత? రాచకొలమున నేల
పుట్టితి వోరీ!

తల్లి—హా! నాముద్దులతల్లీ! మాకేల పుట్టితి వమ్మా? ఇకనుశరిగదా? నీకును, మాకును
ఋణానుబంధము. (కొంగిలించిమూర్ఛిల్లును)

భీ—హా తల్లీ! కుమారీ! (అని భూమిం బడును)

సఖులు—హా చెలీ! ఇక మా కేమిదారి? (అని కౌగిలించును)

కృ—అయ్యా! తెం డావిపపాత్రము, వీరలు మాడకమున్నక్రోలేడ.

మం—అమ్మా! బుద్ధిశాలినివి గావున బాగుగ యోజించితివి, ఇదె, తెప్పించుచు న్నాడ. (అని యిటునటుఁజూచి) ఓసీ! అంతఃపురపరిచారికా! కుటిలకా! మఱియెందులకీజాగు? నీసిద్ధపఱచుపాత్ర మిటుతెమ్ము. ఇంతతో నీమహనీ యురాలివలన మన యీరాచకొలమున శీవిధమైనభాధలు లేక, సుఖం బౌ గాక. ఆమరాటిబానిసలవలన మనయంతఃపురాంగనల శీవిధమైనమానభంగము లు గాకుండుఁగాక.

(కుటిలక ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదె, తెచ్చితి. ఇందు నాబా గేమున్నది? (అని విపపాత్రము కృష్ణాకుమారి కీయఁబోవును)

క—ఓసీ! దుర్మార్గురాలా! ఏమి ఘనకార్య మని యొప్పికొంటివే? ఛీ ముండా! పొమ్ము; ప్రాణములపై నాసయున్నయెడ నీ వీచెంతఁ జేరకుము.

భాసు—ఓసీ! మందులమారి! ఆవిషముఁ గ్రోలి నీవు చచ్చినఁగాదే? నీకై యేడ్చు వా రెవరు? మొదట మాయరుపురకు నిచ్చి, యాపెకడకుఁ బొమ్ము. (అని అడ్డుగ నిలుచును)

కు—ఓసీ! ముండలారా! నాకడనేనా మీపొగలు? మీమొగము కాలా? ఎంతటి యభిమానమే? పాప! మీబాలను గులగౌరవము తెంచక, కోటపేటల నా క్రమించి, పురుషులనెల్ల వరుసకుత్తులఁ గోసి, యంతఃపుర స్త్రీలకేమి, ప్రదిత రాంగనలకేమి మానభంగము చేయ, మీతేవచ్చునామరాటుల కొప్పింపనెంచిక? నోరెత్తకపోండు, లేకున్న మూతిపైఁ దన్నుదాన.

కృ—సఖులారా! మీ కెందుల కీశుష్కవాదము? (అని యాపెంజూచి) అమ్మా! కోపింపక తె ప్పాపాత్రము.

క—ఛీ! కమ్మలుతిముండా! నీ కేమే యీప్రల్లదములు? (అని లోనికిం బోయి కరవాలంబు గొనివచ్చి) ఓసీ! మందులమారీ!

ఉ. చిచ్చుఱకన్ను విచ్చి, కడుఁ ॥ జెచ్చెఱి ముమ్మెసవాలు నెత్తి, యూ
లచ్చిఘగఁడు తో డని, చరలంబున నుగ్రుఁడు; తా మహాగ్రుఁడై

నచ్చిన నచ్చుఁగాక; యనిరవార్కులుగా నిటనేర నెంచి వా
క్రుచ్చితి; వామరాటుల నరకుంతితమామకశక్తిఁ గూల్చెదన్.

(అని కత్తి ద్రిష్టమ) ఓసీ! పింజారీ! ఏదీ! యిక నొరెత్తుము, నాశక్తిఁ
జూపుదాన, (అని పోబోవ)

కృ—(పట్టుకొని) సఖీ! శాంతింపుము. నీవిట్లు వీరావేశ మొందుట కిది సమయము
గాదు. ఆపెహృదయ మెట్లున్నను; వెలువడినమాటలు మాత్రము గ్రాహ్య
ములై యున్నవి. ఇంక నేమైన నీవు పల్కిన నన్నమనఃకోభచే బాధించు
దాన వయ్యెదవు. (అనుచుం బోయి యాపెకడ విషపాత్ర మందుకొని
కొంచెము దప్పులకుఁ బోయి పాత్రమును ద్రావుటకై యెత్తి పట్టుకొని)

మ. మహనీయా! త్రిపురాసురాంతక హిమరత్నభృత్కుమారీవరా!
యహిరాక్షాపణ! మంజుభాషణ! యఘరన్యాపాదిదేవాపగా
లహారీసిక్తజటాకలాప! సువినీలగ్రీవ! సర్వజ్ఞ! దు
స్సహశత్రువ్యథ మాన్పవే? ప్రజకు రక్షం బెట్టి, చేపట్టవే?

(అని క్రోలును)

సఖులు—అయ్యో! అయ్యో! (అని కనులు మూసికొని నేలం బడుదురు)

మం—కీర్తిశాలినీ భవ కీర్తిశాలినీ!

కు—అమ్మా! కావలసినస్వర్గసుఖములం బడయుము.

తల్లి—(లేచి) హా కృష్ణాబాలా! హా! కృష్ణాబాలా!

సఖులు—(లేచి) ఇకఁ నెక్కడి కృష్ణాబాల? కుటిలకాఘటితవిషముం గ్రోలినది,
ఇక నిరాశఁ జేయనగు.

భీ—(విని లేచి) హాతల్లీ! విషముం గ్రోలితివే? (అనియెల్లరు నేడ్చుచుఁ గౌఁగి
లింతురు)

మం—(తనలో) ఆహా! ఈబాల ప్రాణముల మీడ విషముం గ్రోలునప్పుడు గూడఁ
బ్రహ్మసౌఖ్యమునే కోరుచున్నదే? ఇట్టిదేశాభిమానము, సాహసము, ధైర్య
ము, ఏలోకమందైనఁ గానవచ్చునా? కాని, యేమి యాచిత్రము? ఇట్టి
మహాక్రూరవిషముం గ్రోలియు నావేదనలఁ జెందకున్నది?

శ. విషముం గ్రోలినవా రెల

నునురుల వే విడువ కిట్లుకలుండుట కలదే?

యసమాంబకసంహారుం

డసమాంబకుఁ డొకఁడు దక్క; ర నయ్యారె! బళా!

త — హా! పట్టి! నీ కెట్టియవస్థ దెచ్చితిమి, (ఏడ్చుచు)

సీ. మనుపరే? దేవకాశమినులార! మునులార!

ఘనులార! నాచిన్నిరకందు నిపుడు
చూడరే? గుణవిభాసరులార! సురలార!

వరులార! నాముద్దురపట్టి నిపుడు
కావరే? జంతుసరద్గతులార! యతులార!

వ్రతులార యీముద్దురాలి నిపుడు
గాంచరే? మీరువారకృణులార! ఫణులార

గుణులార! నాముద్దురకూతు నిపుడు

సీ. అలఘుమతులార! భూతదరయాళులార!

రమ్యతరభక్తమానమరరాళులార!

యార్తినాశకులార! త్రిరమూర్తులార!

కరుణ గొన రయ్య! నాబాలఁ ర గావ రయ్య!

హా! హతవిధీ! ఇట్టికార్యములకా నీసాహాయ్యము? హా! ఈపసిగొల్పైనా
పంతము? ఎద్దులవలె బెద్దుల మై యలరుమా కీదురవస్థలం గూర్చి, కార్యసిద్ధి వడ
యరాదా? హా! మాకీయపకీర్తి యాచంద్రార్క మైనదేనా? మాకీజీవ మేలా?
హా! ఏకేశ్వరా! నీదీనరక్షణవిరుదంబెటకు బోయెను? యుగవ్యత్యాసముతో
పాటు నీమతివ్యత్యాస మగుచుండేనా యేమి? అదియు మాపట్లనేగాబోలు?
హా! తల్లీ! కృష్ణాబాల! ఈపాపులను దలిదండ్రులే యనుకొంటివి గాబోలు?
(ఇట్లన్యాయమును గొనిలింతురు).

(తెరలో)

ఉ. ఘంటకులొన బాలిక నఖండితదుర్విషదగ్ధ జేసి, ని
ష్కంటకవృత్తి రాజ్యము సుఖస్థితి నేలు కొనుండు, లేక మా
గంటుపిరంగిబారులఁ గరకావికలై తగ బంధువర్గముల్
వెంట నికంటిరా శమనురవీటికిఁ బోఁ బయనంబుఁ గట్టుడీ!

(విని యాత్రముతో) హా! ఇకఁ దప్పదాయెఁగా! (అని తలిదండ్రులు సఖులు మూర్ఛిల్లుదురు)

కుటి—(రహస్యముగా) అయ్యా! ఆయాదేహతత్త్వములంబట్టి విషము పనిచేయుచుండును, కావుననే యీ మెయెడ నిష్ప్రయోజన మాయెను.

మం—ఇక నేమిసాధనము?

కు—(రహస్యము) అయ్యా! మఱియొక విధమునఁగూడ సిద్ధపఱిచియే యుంచితిని. (అని ఘటిక మొకదానినిఁ దీసిచూపి) అయ్యా! ఈవిషప్రభావ మేమియో గాని తాతినిదొలచి యందుల నిడినమంట లుద్భవించుఁ, గావున నీ మెయన నెంత? ఎట్లైన నాపె కిది యందీయుఁడు. (అని యందిచ్చును)

మం—(పుచ్చుకొని) తల్లీ! ఇది కూడ నేవించి జగద్విఖ్యాతి వడయుము.

కృ—(తనలో) ఆహా! ఈపాపాత్ముఁ డెంత కుటిలుఁడు? మొదటినుండియు వీని యభినివేశ మిట్టులనే గానించుచువచ్చెను. కాని మన కేలా? వీనికాపట్యముతోఁ బని యేమున్నది? వీనికాపట్య మెట్లు కాలినను మనయుద్యమమునకుఁ దోడ్పాటు నేయుండెను గావునఁ బూజనీయుఁడే, మనస్సాక్షిగ లోకసంరక్షణయే కోరి యిట్లువ్యయప్రయాసలనొందిన, నాపుణ్యమునకుఁ బోవుఁగాక. లేకున్న నాపాపము నెందుఁ గాక. (పైకి) అయ్యా తెండు. (అని పుచ్చుకొని) హా! ఏశేశ్వరా! ఈసారి యైనమృత్యు వొసఁగవా? నాపైఁ గాకున్న దీనులగు నాప్రజలపై నైనఁగరుణింపరాదా? (అని యొక్కింత మెల్లన దలయూపి) అయ్యా! ఏమీ నా తెలివితక్కువ? బూచులను తేడగు నామిత్తి గొంగయెచ్చట? మృత్యు వొసఁగుట యెచ్చట? అదియునుం గాక, యుక్తాయుక్తవిలక్షణం డైనయాపశుపతివర్తన మేమిసున మని యన నోవు?

గీ. తలఁప వేల్పులబున్వ నౌరదల ధరించి,

కుటిమంటలు గ్రాలఁ దా ర గరళము దిని,

కష్టఁడై యష్టవిధములఁ ర గాటిభూమి

నుండునన్వఁడు భూతనాథుండు గాఁడె?

హా! దీనజనహా! వైకుంఠవాస! హా! కృష్ణా! ముకుందా! నీవైనఁ గాపాడరాదా?

గీ. నాఁడు కోర్కుల నిచ్చి కృష్ణాసతీల
 లామఁ గాపాడవే? పుణ్యరనామ! యోమ
 హామహా! యద్ది ఖల మయ్యె; రనావితంబు
 నవ్యబిరుదంబు గొనుము కృష్ణా! మురారి!

(అని మ్రొంగివేయును)

మం—జగజ్జేగీయమానా భవ. జగజ్జేగీయమానా! (ఎల్లరు లేచి) హాతల్లీ! హా! తల్లీ
 (అని కాఁగిలింతురు)

(తెరలో) భయము వలదు! భయము వలదు.

తల్లి—(లేచి) ఏడనుండియోగా! అమృతకల్ప మగునీయభయవాక్కు? (ఎల్లరు సంతో
 షముతో నల్లడలఁ జూతురు)
 (మరలఁ దెరలో)

ఉ. మాలకసాయిబానిస లరమాయికవృత్తిని గాంచి వారిగ
 య్యాశ్చితనంబుతోడుత నరహా! యిటుకొంటెతనంబు సూపఁగా,
 బేలలె మీరు? గాంచిన విరవేకము లేదటె? చింత యేటికిం
 జాలును గాలు బాలకు విరసం బిడకుం డట్టుపైని జూచెదన్.

(విని తల్లి) హా! మా కీయాపద గడవంబెట్ట నెంచినమహనీయా! ఒక్కక్ష
 ణముక్రిందట రారాదా? మా కట్టియదృష్టమా? ఇంక బాలిక యెక్కడ? బ్రతు
 కుట యెక్కడ? హా! తల్లీ! నిర్దోషురాలా!

(అని దంపతులు మూర్ఛిల్లుదురు)

సఖులు—(రహస్యము) భాసురాంగీ! ప్రభాసింగువలె నుండెనే! నే విత్తినవిత్తు
 మేలయ్యెను గాని; కాలము గూడ లేదు.

భా—చెలీ! మన కిన్నియేలా? ప్రయాణమునకు మనముగూడ సిద్ధముగ నుంటి
 మిగదా!

మం—(తనలో) ఎవఁ డీసురహంకారుఁడు? వీనికిఁ గూడఁ గాల మాసన్న మాయె
 గాబోలు? కాశిమ్ము

కృ—(కోలోడ్చి).

దండకము. — శౌరీ! ననుష్ఠాధికారీ! ననుద్భారభారీ! గుణౌఘానుసారీ!
కనచ్చక్రధారీ! స్ఫురచ్ఛంద్రకాజాలహా సాంచిత్తోద్యస్మఘీ
బృందసంగోహబృందా వనాంతర్విహారీ! మురారీ! ననుంజూడవే?
దీనుతానాప్రజంగావనే? రానె? నీకన్న మాకెన్నఁగా నున్న వా
రెవ్వరో? యన్న! మా కీవిషద్వారిరాశిం దరింబెట్టఁగా నీవ
యోదేవదేవా! నమస్తే నమస్తే నమః.

(అని మూర్ఛిల్లును)

సఖులు—హాహాహా! ఎంతసాహస! పెంతసాహము? (అని వైరిగి పట్టుకొని
యెచ్చుచుండును)

మం—కుటిలకా! నానయన్న మంత్రో సలించిన దిక నీవు పొచ్చు. ఖానున కీ
వార్త వెల్పుము.

కు—(మంది దని విన్న—) మించును)

(అంతః దరణా)

ఉ. కండల కెక్కి— క్రొవ్వ కనుకగానకి నుండగులై చరించుతా
గుండియనాండ్రనెల్ల బడఁగొట్టి, చలింపక యంత మించి, యా
ఖండలముఖ్యరాడ్వరనిరకాయము లడ్డము వచ్చి పోరినా;
జండతరోగ్రమామకప్రవచండభుజాసిబుభుక్ష దీచ్చెదన్.

(అని కత్తి దిప్తమః ప్రభాసింగు తత్తరమునఁ బ్రవేశించును)

సఖులు—(ఏడ్చుచు) బాబూ! మఁచెలియపొట్లు చూచితిరా? మేము నిదె చావ
సన్నద్ధుల మై యున్నాము.

ప్ర—హా! కృషానాలా! నీ కవియా పొట్లు? (అనుచు మూర్ఛిల్లును)

తలిదండ్రులు—(తేచి) హా! బాబూ! మాముసర్పు పాపమును జూడలేక మూర్ఛి
ల్లితివా? మాకెందుల కీదస్మము?

ప్ర—(తేచి) ఛీ! మీకనులు కాలా! చెట్టంతబిడ్డకు విసముం బెట్టి కట్టెదుట గిట్టం
జేసి యెట్టుల నుండినోకదా? ఛీ! పాపులారా! మీ మ్మిక బ్రతుకనీ
రాదు. (అని కత్తి యత్తి కడంకతో మంత్రం జూచి)

శా. ఓరీ! మృతికులాధమా! యతిదురుద్యోగీ! మహాకూర! యశా
నోరీ! యీవిధి కాజ్యతంత్రముల నెందో? నేర్చికొన్నాడ; వీ
దారికొ మీటి చరించి మోదమును జెందం గోరితో? ముష్టసం
చారి! గాంచుము తత్ఫలంబిదె! కనకచ్చాతాసికీలాపలతిన్.

ఓరీ! నీతల గొట్టా నీ కేమి కూడినవోరీ! నిర్దోష యగుబాల నూరక చంప
నెంచితివి? ఓరీ! నీ మొగము కాల! మనరాజులెల్ల నీవితముననే శత్రుహితు లైరా?
రాచకొలమునఁ బుట్టలేదా?

(తెరలో)

శాంతింపుము! శాంతింపుము!

ప్ర—(తెరలో) నాతల పెట్టుకార్యమునకు మూర్తిభూతాంతరాయ మితఁడెవ్వఁడో
కదా? (తలపంకించి) కానిమ్ము. కానిమ్ము. (ప్రకాశము కనులుజేపురించి)

ఉ. వారలు వీరుఁగాదు, మనశ్వారలవారలుఁ గాదు, క్రౌర్యదు
ర్వారవిహారులై యలరుశ్వారలుఁ గా, దిక్ నెల్లవారలకొ
వీరన రాళిఁ ఘోరమతిరవీధ్యుపరోధికతోరమన్న హో
దారకుతారధారలకు శ్రధారలు వోయక, శాంతి గందునే?

(అని మహాట్టహాసముతోఁ గరవాలముం దిప్పును)

(అంత సౌమ్యసింగు త్వరితగతియై ప్రవేశించిసింగును బట్టుకొని) బాబూ!
నీకేల యీవీరావేశము? ఇందు శత్రు లెవ్వరున్నారు?

ప్ర—బాబయ్యా! ఊణమాత్రము విడువుఁ డీపాపులఁ బరిమార్చి యాపై విన్నవించు
వాడ. అదె! చూడుడు; కృష్ణబాల కెంతటిగతి కల్పించిరో?

సౌ—(చూచి) అయ్యో! అయ్యో! విసముం బెట్టివేసితా? హా! విధి! ఎంతసుగుణ
శీలపై నల్కఁ బూనితివి? (అనిప్రభాసింగుచేయిపట్టుకొనిలాగుచు) బాబూ!
ఈయభాజను లెట్లు చచ్చిన మనకేలా? ర మ్మియుూరు విడచి పోవుదము.

ప్ర—బాబయ్యా! ఒక్కఊణకాల మాఁగుఁడూ. ఇట్టిదుర్మంత్రోపదేశముం జేసినం
దుల కీనుంత్రిని యమరాజ్యాభిషిక్తుం జేసి చక్కవచ్చెద.

మం—(దైన్యముతో సౌమ్యసింగునకు నమస్కరించి) అయ్యా! ఆమరాటులకినుక
మీ రెఱుంగనిది కాదుగదా! ఈపెను జంపకున్నఁ దఱుణు తమపైన్యముల

తో వచ్చి కోటముట్టడి చేసి పురుషులనెల్ల నుటమాడుచు స్త్రీలనెల్లఁ జెఱఁ
బెట్టెద మని కూర్చుండియున్నయెడ; మఱియెట్లాచరింప శుభం బగునో
మీరే చెప్పుడు ?

ప్ర—ఓరీ! తులువా! ఉదయపురరాజులకథ లెఱుగవురా? ఇట్లే చేయుచువచ్చిరా
యేమి? ఇదె! వారలకడకు నిన్నంపువాడ. వారితక్కి నీ వచటఁగాంచుము
(అనిపోవోవ)

సా—(పట్టుకొని) బాబూ! శాంతింపుము.

భీ—(దైన్యముతో నల్లని కడ్డుగ నిలిచి)

ఉ. ఒరుల ననం బనేమి? యిటులొక్కతయకాకడుపారఁ గన్నకూఁ
తురు మడయక విషంబు గడుద్రుండగురీతిని బెట్టుదుర్గుణా
కరుని మహాగ్రుఁ బాపు నతిరీకప్పుని దుష్టుని గ్రూరచిత్తు న
న్న అవట సేయుమయ్య! ముద్రమందెడులోకము; చంపుమల్లుఁడా!

సా—కుమారా! దేశోపద్రవ మైనయీమహావిపత్తు నెటులనైన వారింప నెంచి ప్రా
ణముల లెక్కింపక విషముంగ్రోలెను గాని, లేకున్న నాపెకు వీరలా విసముం
బెట్టువారు? అదియునుం గాక మనవార లెట్టులనైన బిడ్డలవలె దమ్ము
నమ్ముకొనినతమదేశవాసుల రక్షించి, కీర్తిం గొనుట కులోచితధర్మము
కాదే? కావున నీవు వేటు దలంపక, మనకులము మఱింత మహోత్కృష్టతఁ
గాంచె నని మోదింపుము.

(అంతఁ దెరలో)

చ. తరలుమ, మంత్రి! తావకసుతద్వయ మల్లన మేడ నాడి,న

• త్వరగతిఁ దానకాగమనరదర్శనలాలసమై, తదగ్ర వి

స్ఫురదురుకాయమై, జనముశ్చోద్యము నొందుచునుండ, దిద్దిరం

• దిరుగుచు భూమిపైఁబడిమృత్యుతింగొనెనయ్య! యిఁ కేమి చెప్పుదున్?

• మం—(విని) అయ్యో! అయ్యో! బిడ్డలారా! హా! బిడ్డలారా!

(అనిమూర్ఛిల్లును)

సా—(విని) హరహరా! (అని చెవులు మూయును)

సఖు—(రహస్యము) చెలీ! మొదటినుండియు నింతటికుళ్లు లో నిడికొంటనే యంతఁ

గావించినాఁడు. దానననే యాఫల మిప్పుడే పొందినాఁడు.

(ప్ర—బాబయ్యా! చూచితిరా? ఈదుష్టుని దశ.

గీ. మొందుకొని పాపములు దన్ను నీ నిందుకొనిన
కుడుపవే? తత్ఫలం, బేపు నీ నుడుపకున్నె?
బురదకాల్వలపెన్నీ టిరవలదవలనఁ
జెలుపు నిండినఁ గట్టలు నీ విలుగకున్నె?

మం—హా! పుత్తులారా! హా! పుత్తులారా! (అని నిశ్చేష్టుడై కూర్చుండును)

సా—ఓయీ! మంత్రివరా! ఈయేడ్పులవలన లాభ మేమి? పొమ్ము చూచుకొ
నుము. (అనిచేయిపట్టుకొని లేవనెత్తి సాగనంపును)

తల్లి—(సౌమ్యసింగు నుద్దేశించి యేడ్చుచు)

శా.అన్నా! యావిధ యీవిధింజలముమారయందూనుటా? భూమిని
ట్లున్నా నాకిటు సేయ నెంతయును గానకున్నా? ముదంబూసనా?
విన్నా నవ్వరె? లోకులెల్ల కొకటై నీ వే నోళ్ల నిందించు, ని
ట్లన్నన్నా! కడుపారఁ గన్నబిడ నరన్నా! చంపికొన్నారటే?

సా—అమ్మా! నీవేల యీలీలఁ జింతిల్లెదవు? లోకు లిందులకు నవ్వరు గాని, కుల
గౌరవములఁ గాపాడి, జనులెల్లర నిర్బాధులుగఁ జేసి, కులమునకెంతయు వ
న్నె తెచ్చుకన్నెకై యేడ్చుటకు నవ్వకపోరు. (అని రహస్యముగాఁ బ్రభా
సింగుం జూచి) బాబూ! జరిగినవట్టు జరిగినది. కాని దీనికై యేమియుఁ
జింతింపక నావాక్కు నెఱవేర్చెదవు గాక. అందు వీరలనెఱ్ఱైన నూరార్చు
ట మొదటిపని, దీనికై నీ వేమియు శ్రమపడ నవసరము లేదు. నేనీపని చూ
చుకొనువాడ. నీవుమాత్ర మీపెక్కిపై జరుగవలసిన సంస్కారములన్నియు
విధ్యుక్తముగ జరిపివేయుము. ఇంకవీరు స్వస్థచిత్తు లైనతోడనే మన మిరువు
రము తక్షణమ యీపురము విడిచి యథేచ్ఛంబోవుదము. కావున నీమాత్రము
నిర్వహింపుము. మన మిరువురము లేకపోవుట నేకదా? యింతపని పుట్టినది. నీ
పని నీవు చూచుకొనుము. నే నిదె! వీరలను వెంటంగొంపోయి యెటులనైన
శాంతింపఁజేసి యాహారాదుల నిడువాడ.

(ప్ర—(రహస్యము దై న్యముతో) బాబయ్యా! నే నెట్లీకార్యము నిర్వహించుదు? (అని
కొంతమిన్నకుండే) అయిన మీవాక్యగౌరవముచే నిదె పూనుకొంటిని. కానిండు.

సా—బావా! ఇట్లెంతకాల మీలీలఁ జింతిల్లెదరు? లేండు స్నానాది విధుల నా

చరింపుడు. మనకొలమున కనుపమానయశంబు నీరీతిగ గలుగఁజేసినందులకు
మనమెంతయు మహోత్సాహము నొందవలసియున్నది. అ; మీదా
రమ్ము. (అని యాయనను భార్యను వెంటఁబెట్టుకొనిపోవును)

ప్ర—కనకాంగీ! మన మీమీద జేయవలసిన దేమియైయుండు? కాని యాకా నా
డీనిదానము చేయుము. ఎట్లుండెనో చూతము.

క—ఎందుల కీసంశయము? మాలేఖయందలి యంశముల వీక్షించితిరిగదా? అందుల
నుదహరించితినే. అట్లనే విష మొకతూరి యీసె కిడ నేమియుం జేయ
లే కుండెను. మరల నిచ్చిననుగూడ నీపెదేహతత్త్వమున కేమియు విరుద్ధ
మగునట్లుకాన్పించలేదు, కాని యంతనే మీకంశద్వని వినవచ్చుటచే నీరీతిఁ
బడినది. ఇన్నియేలా? ఈమె చిన్నతనమునం దజ్ఞానవశమున వినముం బ్రోత్తి
చెక్కుచెదరకుండుటయే మనకు గొప్పసాత్త్వము. కావున వాయుబంధము
గావించిన ట్లుపొందెద.

ప్ర—అయినఁ జూడరాదా?

క—మంచిది (అని చూచుట నభినయించి) ప్రశస్తముగ నున్నది.

ప్ర—కాని యీవాడుక చెడకుండ నీపెనుగొంపోవలసి యున్నది. కావున భాగ
రాంగీ! నారథమున నీపెను బడవైచి, నే తొకరథముం దెచ్చి తలుపుల
నెల్ల మూసి, దేశమున సకలబంధుజనాద్ధరణకై ప్రాణములు విడిచినవీరవనిత
యని పట్టణమంతయుఁ ద్రిప్పి యెల్లరుఁ జూచుచుండ నాశూన్యశేకటమును
గాల్పింపుము. ఈరాత్రియందే మనపయనము. సిద్ధముగనుండుఁడు.

భా—బాగుగయోజన చేసిచెప్పితిరి. అట్లనే చేయుదాన.

(ఇట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీ రస్తు.

కృష్ణాకుమారీనాటకము.

సప్తమాంకము.

1. రంగము చిత్తూరులో నెకభవనము.

[ప్రభాసింగు కృష్ణాకుమారి సఖురాండ్రు ప్రవేశింతురు]

సఖులు—(రహస్యముగా) చెలీ! కనకా! చూచితే మనచెలిని? వింతవింతగగా
న్నించుచున్నది సుమా! వింత వా రెవ్వరులేక యీపె కీవింత యెట్లనోగా?

క—(రహస్యముగా) భాసురాంగీ! నీ వారయకపోతివే? వినుమా.

చ. వడి వలరాచవానిబలశవంతములన్నియు నిన్ని నాళ్లు మా
ర్వడి చెడియుంట, వాడిపుడరవార్యుడు గావున; వింటనమ్ములే
క్కిడి కడక స్మిటానిని సరమిప్పితవృత్తిని నొంచె, లేక యీ
చిడిముడిపాటు నీబెదరు ర జిన్నెలువన్నెలు, నిట్టి వబ్బునే?

భా—సెబాన్! చెలీ! బాగుగ నెడివితివే! అదియునుం గాక యిట్టిపురుషనూర్తిని
గట్టెదుటం గాంచి మనంబు బిగ్గపట్ట శక్యమానే?

కృ—(తనలో) హా! ఏమిదీ! నా కేమియో తత్తరం బొండు పొడకట్టుచున్నది?

ఉ. ఉంటకుఁ దోచదాయె; నెట్రకో? మతిపోయినయట్టులుండె; నాఁ
కంటికిఁ దింట కెంతయు నోకండును రుచ్యము కాదు, చెంతవా
ల్గంటులు కంతనాదకలశకంఠులు పాడినఁ బాడి కా; దిఁ కా
తుంటఁదింటిజోదు తటికోడుతఁ గుటల నేమి వన్నెనో?

ప్ర—సఖులారా!

చ. నెలత దురంతతాపము లరనేకములం బడి యిన్ని నాళ్ల కా
చలిమలయల్లువానికృష్ణచక్కటిపగ్గపున శోకమెల్ల ని

స్తులగతిఁ బాసి, నిస్తులయశోగుణశోభిత యయ్యె, నీపెకో
ర్కులుదయివారఁగోరినవశరుంజతగూర్పుట యుండె మా కీకన్.

భా—(రహస్యముగా) చెలీ! వింటివే? ఏలకో యిట్లనుచున్నాఁడు? కీరవకు
లగుపురుషులుతా మిట్లనరాదునుమా!

క—ఒరుల కీపెను గట్టెద నని నాఁ డనియా యిట్లంటివి? అట్లనుటకు హేతువు
నీవారయ వైతివి. చిన్నతనంబునుండియు నీయన వీరియింటికడనే యున్నను
“తెలివిడికలవాఁ డనియు, రూపసి యనియు, మేనయల్లుఁ డనియు, నీవె
తండ్రి యోజించి బాలిక నీయన కీయఁ దలపెట్టెనే? అది యొకవేళఁ గొన్ని
నిర్భంధములవలనఁ దలపెట్ట లే దనినను, ఈవెహృదయధర్మ మెట్లుండెనో
తెలిసికొన నిట్లనఁగూడదా? అయిన నే సదుత్తర మిచ్చెద వినుము.
(ప్రకాశముగాఁ బ్రభాసింగు నుద్దేశించి)

గీ. కాని, యీచిన్నదానిసొంరపూని, దీని
శౌర్యసాహసధైర్యలక్షణము లాని,
కుత్సితులకెల్ల గుండెలు శ గుబులుకొలుపు
వానిఁ గూర్పుము మాని పెంరపూనుదేని.

కృ—(తలవాంచి యుండును)

ప్ర—(తనలో) అబ్బా! ఏమీ! దీనిచమత్కారము? నన్ననునఁచియే భాషింపు
చున్నది? (ప్రకాశముగా) బోటీ!

ఉ. ఎట్టిఁడు, యీపె కతఁ శ డెయ్యెడఁ దా వసించియున్న, నీ
పట్టున నాదుబుద్ధివిభరవంబున నాతనిఁ దెచ్చి యీపెకుం
గట్టెడువాఁడ, నేఁ గనులు శ గట్టెడువాఁడ జగానఁ గాంచు, మీ
గుట్టది బ్రహ్మకేనియు నశగోచర మాగతిఁ జేసి, మించెదన్.

—కృ—(తనలో) అబ్బబ్బా! ఎంతటికఠోరవాక్కులు వింటిని. హా! డెందమా! కొందల
మొందకుము, హా! కందర్పా అబలులకడనేగదా! నీదర్పము? అయ్యారే!
బాల్యమున మాతో నాటల నాడువీనిమేనియం దెచ్చట నీచెల్వము దాగి
యుండెనోగా? ఆహా!

నీ. మొల్కనవ్వలజిల్లుశ్రమోమున నూనూఁగు
మీసంబు దా నెంతరమిసిమి గాంచె?

బెళుకు బేడిసమీలతళు కొత్తి మురువారు

కనులెంత నునుసోగతనము నూనె?

వాటనకా పెద్దకరవాటంబునుం బోలి

పేరురం బెంత డంబారుచుండె?

పరిఘాకృతిం బోలి ర పరఁగి యొయ్యన భుజా

వల్లు లెంతటి మేటి ర మల్లు లయ్యె?

గీ. మానమది యెంత? నేశాభిరమాన మెంత?

వీడు తా నెట్లు మోసెనో ర వీనినెల్ల?

పైఁ బడం జాలఁ, దాపంబు ర పట్టఁజాల;

నేల యీలీల నుంటి నే ర నెంత బేల ?

ప్ర—(తనలో) ఔ రారా! నే నెంతనిర్భాగ్యుడను ? ఇట్టిలావణ్యరాశిని, ఇట్టి జగద్విఖ్యాతను, ఇట్టిపరమపావనిని, మఱియెవనికో నేనా సమకూర్చుట? ఎంతటియూర్ధ్వఁడైనఁ దనపాలిఁటిభాగ్యదేవతను దొలఁగం ద్రోయఁగలఁడా? నే నిట్లునుటచే నెవ్వనిఁ గోరునోకదా? అయ్యో! యోజింపక నే నెంతటి వాక్కుల నెడివితి? ఆహా !

సీ. మానికమ్మలమూట ర మరునిక్రొన్ననతోట

నే నెట్లు లొరుల కంఠదింతునొక్కొక్క ?

కాయమీటుతుటారి ర శంబరారికటారి

నే నెట్లు లొరుల కంఠదింతు నెక్కొక్క ?

చి త్తసరోజాళిరమ త్త బాలమరాళి

నే నెట్లు లొరుల కంఠదింతు నెక్కొక్క ?

కళుకుబంగరుబొమ్మ ర కన్నె ముద్దులగుమ్మ

నే నెట్లు లొరుల కంఠదింతు నెక్కొక్క ?

గీ. నీటువగ తెన్ను, మేటితంఠగేటిజున్ను

గబ్బుతులకీంచుహరువుక్రొక్కారు మించు

కాము కంఠాణి వానిపుంఠానుపుంఠి

ఎట్టి డైననను నొరులకుఁ ర గట్టునొక్కొక్క?

క—(తనలో) ఆహా! అనురూపభర్తృసుఖోత్సేక యగుమాసఖిని జూచి కరువు దీర మొదించుదమన నట్టిభాగ్యము లేకుండేగా! ఈబాల బ్రహ్మాండకటా హాత్రికాంతకీర్తిశోభిత యకటకుఁ దోడు సర్వసుఖాత్రికాంతం బగుననుకూల దాంపత్యసుఖముఁగూడఁ బొందిన మాయుత్సాహ మేరికిఁ గల్గ నూపు? ఇదె నానేర్పువెంపున నీయన నీమెపాదాక్రాంతుఁజేసెద. (ప్రకాశము) రాజ కులమండనా!

ఉ. కోరినరాట్పు)నూతి కొడఁగూర్చెద నీపె నటంచు మీర లా దారిని బల్కుమాట జవరదాటఁగ రాదు సుడీ! మ తెందునే వారిని గోరునో? శ యువిద శ వారక వీరినో? లేక యేనినో? కోరుటకేమి? భర్తనొడఁ శ గూర్చుటకై యిఁకయత్న మొందుడీ

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఏమిచాతుర్యముతో నుడివినది? కాని వీరలకు మనయం దెంతయభిమాన మొగదా? వీని కేమి గాని నన్ను వరింపజేయుటకై కృష్ణా కుమారితోఁ జెప్పక చెప్పినయట్లు “వీరినొ, వారిని” యని యేమిబాగుగ నుడివినది? నన్నాపె కోరెడుభాగ్య మీవిధమున వైనఁ గల్గినఁగాదె! (ప్రకాశము) కనకా! ఏరినిఁ గోరునూ? కోరు మనుము.

భా—చెలీ! కనకా! నీ వెంతబేలవే?

ఉ. కోరుట కేమి యీపె? పతి శ గూర్చుట కేమతఁగిర్వూరియెడక గోరియుఁ గోరకున్నటుల శ గూడియయుండిరి గాదె! యితటక గూరిమితోడ నీవ యొడఁ శ గూర్చిన నీ కది గాకపోయెనే? మారుని బోలుకూరు బ్రతిరమాలెద వేటికె? బేల వేటికే?

ప్ర—లలనలారా! మీకంతటిస్వాతంత్ర్యము లేకపోలేదు, అయిన నీవెతలిదండ్రు లచే నేను నిర్దిష్టుడను గాలేదు, కావున వేఱొకనిఁ గోరిన నాకృత్య ము నిర్వర్తించువాడ.

భా—అట్లైన నీపె కోరువారెల్ల నిర్దిష్టులేనా?

ప్ర—నావలె నిర్దిష్టులు కారుగదా!

కప్ర—(తనలో) అయ్యో! ఏమిదీ! వీనియభినివేశమి ట్లున్నది? ఆహా! ఎంతటిప్రాజ్ఞు లకైన నీరీతి మాంద్యము గ్రమ్ముచునే యుండుఁగదా? ఛీ! ఇక నేలా నామాధ్యము? (ప్రకాశముగా) బావా!

మ. విసముగ్రోలితి రెండుసార్లు ర్లది ననుకొన వేధించలే; దిష్ట నీ
 విసపుంబల్కులు విన్నదాదిగ మహావిస్ఫూర్తితో నివ్వినా
 యుసురుంబీల్చుచునుండె; నెంతటిమహాశక్తిగంబునుంజెందితో
 రసికాగ్రేసర! పెండ్లిపెద్దవొకా? కోరంజాలుదో యన్యులన్?

సీ. కట్టెదో యెరుల? జేరపట్టెదో? యిమేను

పంచబాణా! సమర్థించుదానఁ

గోరెదో? దీని బల్దూరుదో? మానినీ

పంచబాణా! సమర్థించుదానఁ

గాంచెదో? దీని నిందించెదో; కామినీ

పంచబాణా! సమర్థించుదానఁ

గూడెదో? దీనిని నీ పీడెదో? భామినీ

పంచబాణా! సమర్థించుదానఁ

గీ. నేలెదో? లేక విరహగ్నిరేపాలు సేయ

నెంచెదో? లేక గాపాడ నీ నెంచుకొనెదో?

యశార! నీదానఁ బలుబాస నీ లాడుదానఁ

గాను; నే నింకఁ దాళెడునీదానఁ గాను.

(అని దైత్యముతో మిన్నకుండును)

ప్ర—(తనలో) ఆహా! ఈ పెహ్వరయము నెంత ఊభ పెట్టితి? అయ్యారే! ఏమీ?
 యాపంచబాణునిప్రాబల్యము? ఈవీరవనితసోట నిట్టివాక్కులా వెడలుట?
 ఇంక నావశమా తాళియుంటకు? ఇదే! నాప్రాణములఁజూర లిచ్చువాడ?
 (పైకి)

చ. అలరులకోరివానిమురునారెడునాటవనారసంబ! యో
 పాలుపగునాచుపున్నెములనీమూట! మదుత్కటభాగ్యరాశి! తొ
 ల్దొలుతను నేను బల్ముదమునోడత నోచిననోముపంట! యీ
 ఖలుని త్వదీయదాసునిగఁగైకొని సేవల నొందు మంగనా!

(అని కోరిలించి యంకమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టును.)

సఖులు—(సంతోషముతో) అనితరావాప్తసుఖసంపత్తిగూర్భయాత్.

కృ—(తనలో) హృదయమా! అభీష్టవరబాహులింగన సుఖమేగదా! నీతుట్టతుదియ
యభిలషితము. అట్టియీమహానందామృతరసోపనతజేళయందు నీవెట లేన
మైతివి? లెమ్ము. నీకోర్కెలుదీర నీసుఖమును గ్రోలుము.

క—(రహస్యముగా) చెలీ! నేటితోఁ గదా మనసఖిబరువెల్లఁ దీరినది? ఇట్టిమహా
తృప్తము ప్రత్యక్షమై యున్నను; నా కొకస్వప్నమువలె నున్నదే?

బా—(రహస్యము) సఖీ! కలనైన నిట్టిమహావైభవము గాంచెద మనునిశ్చయ మిన్ని
నాళ్లు లేకుంటను జుమా! ఇట్టిమితిమీరినయానంద మొందుచుంటిమి

ప్ర—చెలులారా! మనకోర్కెలెల్లఁ దీర నిన్నినాళ్లకుఁ గదా! యనుకూలచైవోప
పత్తి నొందితిమి.

ఉ. కూడఁగనద్యశంబు; జతశ్రగూడె నిఁ కీమె వరిఁచుభర్త ; చే
కూడెను మోద;మింకనొడఁగగూడెను మఃఖమహాబిద్ధాఁటుటల్;
గూడె ధరిత్రికెల్ల ననుకూలము మీతరళాక్షిపంపునన్
గూడెనుమీకుమాకు, ధృతిశ్రగూడెను మీదగుముద్దుగుమ్మకున్.

క—రాజకులమార్తాండా! మీరునొడివినరీతి దైవానుగ్రహమువలన సమస్తవాంఛలుఁ
దీరినవి. కాని సర్వజ్ఞులగుమీ కేమియుఁ జెప్పనవసరము కాకున్నను ముగ్ధ
యగుమానెచ్చెలినిగుఱించి మావొకయభ్యర్థన గలదు; దాని నెంతయు మన్నిం
చెదరుగాక.

ప్ర—కనకా! ఈబహిఃకాయము దక్క నిన్నయుమొదటనే మీచెలికి దత్తపతి
చితిసే, ఇంక మఱియేమి కోరెదవోగా? కోరుము.

కా—రాజకులదీపా! ఇందుఁ గోరఁదగినదియు, మీరుచెల్లెంపఁదగినదియు మః కేమి
యులేదు. అయిన మేమిట్లినఁదగినకాలముగావున నిట్లనుచుంటిమి.

ఉ. రాజకళాధరుండు గిరిశరాజకుమారిక మాడ్కి; నాసరి
ద్రాజకుమారి లోకములశరా జరమందు భరించురీతి; నా
గ్రాజ స్వకీయజాయ నుమశరాజముఖస్థితఁ జేయులాగు; మా
రాజమరాళయాన రతిశరాజసుఖమ్ముల గారవింపుమా?

ప్ర—చెలులారా! ఇన్నియేలా? నాకురాజ్యరాజ్యాంగాదిచిన్హము లంతగా లేకు
న్నను, ఈయుండుకొనుగ్రామాదులతోనే మీచెలికి దాసుడనై కాలం
బపనయించువాడ.

భా—తమరే మాకొక మహారాజ్యము. అవియున్నవా రేమియింత కెక్కు డను భవింపగలరు ? కావునమే మదియొకకొఱతగా నెన్నుకొనము. కాని మా చెలి యికఁ దలిదండ్రులదర్శనము దుర్లభ మనివిచారించు నేమో? యని మే మిక నిస్పృహ విచారించుచుంటిమి.

కృ—సఖులారా! ఆవిషయమై మీరెంతమాత్రము విచారింపవలదు. చూచుట కెన్ని సూత్రములులేవు? నా కిన్నియేలా? నేఁగోరుప్రజాసంరక్షణ కేమియు వెత్తి తేదుగదా? కావున దైవానుగ్రహమువలన నెల్లప్పుడు.

ఉ. సారమనఃప్రవృత్తిఘనసారపటీరయశస్కులై సగా
చారధురీణతఁ గడువిశారదులై భువిన్మాల్గువర్ణముల్
పేరిమిఁ గాంచురీతిఁ దమశ్రవృత్తులఁ జూచెమఁగాత మెల్లరున్;
భారతవర్ష మొంతయునుభారతిభారతిఁ బెంపుఁ గాంచుతన్.

ఎల్లరు—లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.

(ఇ ట్లెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

గద్య. ఇది శ్రీబాబ్బిలిపురవాస్తవ్య శ్రీమదాపస్తంబసూ
త్ర పవిత్రగౌతమగోత్ర
బులుసుకులకలశపాథో గాశీకైరవమిత్తి బుచ్చనపుత్తి
చలమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాయమాన కవితా
ధురీణ సీతారామకవిప్రణీతం బగు
కృష్ణాకుమారీనామాంకిత మహానా
టకంబునందు సప్తమాంక
ము సర్వంబును
సంపూర్ణము,
ఓమ్.
శ్రీపరమేశ్వరార్పణ మస్తు.

శుద్ధాశుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	5	వంకజూచి	వంకజూచి
4	8	కలద	కలన
4	20	ఉదపుర	ఉదయపుర
6	6	(క్రాశముగా)	(ప్రకాశముగా)
19	14	జేవురించి	జేవుటించి
29	24	బాయని	పాయని
„	10	కెగ	కేగ
40	1	కూకలు	కూకలు
„	11	ఇబు	ఇటు
41	13	చుండెడి	చుండెడికె
46	2	మీటి	మీటిమది
53	5	అట్టన	అట్టన
„	6	జెప్పుచుటివే	జెప్పుచుంటివే
56	16	పూసగుచ్చినట్టు	పూసగుచ్చినట్లు
„	18	లేనట్టే	లేనట్టే
57	19	అయిన	అయిన
58	20	ధక్తశివశంకర	ధక్తశివంకర
62	14	ఉద్యానవనము	ఉద్యానవనము
64	13	నుంటిరి	నుండిరి
66	6	తనలో	తనలో
„	20	వచ్చినార	వచ్చినారలీ
67	7	ఏలనే	ఏటికే
68	2	దైర్యము	దైర్యము
75	10	కాశేల	నాశేల
82	20	లింగాకిత	లింగాకిత
73	6	ఎంతదైర్యము	ఎంతదైర్యము
95	19	ఎట్టిఁడు	ఎట్టిఁడుకాని,
96	28	దైననను •	దైనను

ఆంధ్రగ్రంథములు.

	ప్రతి	క. కి	రు. త.
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి. పాపరాజప్రణీతము, చక్కనికూర్పు	...	1	0
డిటో మేలుప్రతి, కాలికోబైండు	...	1	8
భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు	...	2	8
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కనికూర్పు	...	2	8
మెల్లరామాయణము, చిన్నపైజున పెద్దక్షరములతో చక్కగ ముద్రితము	...	0	8
అచ్చతెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1	4
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఈవఱకుముద్రితమైన			
ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగనున్నది.	...	3	0
డిటో మేలుప్రతి, చక్కనిబైండు	...	4	0
డిటో మేలుప్రతి, 2 వాల్యములు	...	4	12
డిటో అత్యుత్తమప్రతి, 2 వాల్యములు	...	5	8
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, దశసరికాకితములు, చక్కనికూర్పు	...	2	8
మనుచరిత్ర, సటీక, చిన్నపైజు	...	1	8
ఆముక్తమాల్యద, సటీక, అట్టబైండు	...	2	8
ప్రభావతీప్రద్యమ్నము	...	0	8
కళాపూర్ణోదయము, దశసరికాకితములు	...	1	8
రాఘవపాండవీయము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	1	8
శృంగారనైషధము	...	0	10
నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	...	0	8
విజయవిలాసము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	4
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి. నారాయణకవిప్రణీతము	...	0	8
ఉత్తరహరివంశము, నాచన, సోమనాథకృతము	...	1	4
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు రామభద్రకవి	...	1	4
నీలాసుందరీపరిణయము, తిమ్మకవి	...	0	4
పారిజాతాపహరణము, చిన్నపైజు, చక్కనికూర్పు	...	0	6
రసికజనమనోభిరామము	...	0	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవి ప్రణీతము	...	0	8
రుక్మిణీపరిణయము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి	...	0	6
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవి	...	1	0
సారంగధరచరిత్ర, చిన్నపైజు, పెద్దచ్చు	...	0	8
అనిరుద్ధచరిత్ర, అబ్బయామాత్య ప్రణీతము	...	0	8
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచితిమ్మకవి	...	0	8

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్, చెన్నపురి.

ప్రతి 1-కి రు. అ.

పంచతంత్రము, నారాయణకవి	...	0	12
అప్పకవీయము, చక్కనికూర్పు, అట్టబైండు	...	1	6
ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, సాంబనిఘంటువు టీకానక్రమణికా			
సహితము, కాలికోబైండు	...	0	12
సులక్షణసారము, సటీక	...	0	8
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు, 1200 పద్యములు	...	0	4
డిటో జ్ఞానుదారగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1	0
మాతృశతకము	...	0	1
సప్తమస్కంధము, సటీక, చిన్నపైజు	...	1	0
సుమతిశతకము, సటీక	...	0	2
కుచేలోపాఖ్యానము,, (భాగవతములోనిది)	...	0	4
డిటో ,, గట్టుప్రభుకృతము	...	0	6
కుమారీశతకము, సటీక	...	0	2
దాశగణిశతకము ,,	...	0	4
మానసబోధశతకము,,	...	0	2
భాస్కరశతకము ,,	...	0	3
కలువాయిశతకము, సటీక	...	0	2
కవిచాడప్పశతకము	...	0	2
నృసింహశతకము	...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము	...	0	1
రామలింగేశశతకము, అడిదము. సూరకవి	...	0	2
కాళహస్తీశ్వరశతకము, ధూర్జటికవి	...	0	2
భోగినీదండకము, బమ్మెర. పోతరాజప్రణీతము	...	0	1
కుక్కుటేశ్వరశతకము, కూచిమంచి. తిమ్మకవి	...	0	2
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, చక్కనికూర్పు, మంచికాకితములు	...	0	6
రుక్మిణీకల్యాణము, సటీక, చక్కనిప్రతి ,,	...	0	6
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము, వేంకటరంగశాస్త్రి	...	6	8
కృతము.			
ఆంధ్రవచనవిష్ణుపురాణము, శ్రీతుపాసుల ఆనంతభూపాలకృతము (అచ్చగుమన్నది)	...	0	2
శ్రీశంకరాచార్యచరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0	2
రామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర ,,	...	0	2
బాలగంగాధరతిలకుగారిచరిత్ర	...	0	2

దాదాభాయి నారోజీ చరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0	1
ఆనిబిసెంటు చరిత్ర, ప్రతిమతో	...	0	1
శ్రీకృష్ణ దేవ రాయ చరిత్ర	...	0	2
కన్యాశుల్కము, హాస్య సభరితమగు నాటకము	...	0	12
ఆనందమఠ, నవల	...	0	12
కపాలకుండల ,	...	0	12
వివన్దో	...	0	6
మదాలస	...	0	10
సుజనరంజని ,	...	0	6
తారాభాయి, చక్కనినవల	...	0	12
టిప్పసుల్తాన్, మాతనకవి తాళైలి శ్రీ అక్కిరాజు, ఉమాకాంతము గారి కృతము	1	4	
సీతారామము, శ్రీతల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారిది	...	1	0
నీతిచంద్రిక, చిన్న యనూరి గారిది, చిన్న పైజు, పెద్దచ్చు	...	0	6
పంచతంత్రము, వచనము, సులభతైలి, పెద్దచ్చు	...	0	6
దక్కనుపూర్వకథలు, కొత్తకూర్పు	...	1	4
రామదాసచరిత్ర, చక్కనికూర్పు	...	0	8
నలచరిత్ర, సటీక, చిన్న పైజు	...	0	6
అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు, చక్కనిప్రతి, చిన్న పైజు	...	0	6
బాలవ్యాకరణము	...	0	12
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సటీక, శుద్ధప్రతి	...	0	6
ఆంధ్రభాషాభూషణము	...	0	2
ఆంధ్రభాషార్ణవము, చక్కనికూర్పు	...	0	12
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటీకపుణము	...	0	6
శబ్దార్థచంద్రిక, శ్రీమహాకాళి. సుబ్బారాయకృత అకారాదినిఘంటువు...	2	8	
శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు. ఇందు పూర్వకవుల చరిత్రలే గాక నాథునికకవుల చరిత్రలుకూడ వర్ణింపబడినవి, దీనిలో దొరకు కవులచాటు పద్యములు చిత్రకథలు అపూర్వచరిత్రాంశములు మఱియొక దాననెందునుగాన రావు. కాలికోటైండుకట్టబడ్డ పూర్తిగ్రంథము	...	2	8
విచారసాగరము; శ్రీజనార్దన చైతన్యస్వామిగారిది	...	5	0
ఇవి మొదలగు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు అనేకములు మావద్దగలవు. క్యాటలాగులు చూడకోరినాము.			

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

192. ఎన్ ప్ల నేడ్, చెన్నపురి.

బ్రహ్మశ్రీ, బులుసు సీతారామశాస్త్రిలవారు నూతనముగ రచి
యించిన కృష్ణాకుమారి నాటకము నవలోకించి కొంతవఱకుఁ జదివితిని.
సామాన్యదేశచరిత్రముగ నున్నదై యాస్వాదయోగ్యము గాకయున్న
యీ కథను యా కసంవిధానోచితప్రక్రియానురూపముగా సరి చేసి
నుబోధముగను; లలితపదసన్నివేశముచే రమణీయ మగునటులను;
వర్ణనప్రస్థావనముల నాతివిస్తృతముగను, నాతిసంక్షిప్తముగను గూర్చి
న శాస్త్రిగారి చాతురికిఁ గడుంగడు సంతసిల్లితిని.

ఇట్లు,

జేలాల - సదాశివశాస్త్రి.

3. ఉభయభావలలో నారి తేజినవారును శ్రీ. శ్రీ. వేంకటగిరి
జటప్రోలు బొబ్బిలి మున్నగు సంస్థానాధిపతులచే మిక్కిలిబహూకరింపఁ
బడినవారును మదరాసున కలంకారభూతులు నగుబ్రహ్మశ్రీ, చెదలు
వాడ. సుందరామశాస్త్రిలువా రీవిధమునఁ దమయాశము నిచ్చి
యున్నారు.

బ్రహ్మశ్రీ, బులుసు సీతారామశాస్త్రిలవారిచే రచింపఁబడిన
యీ కృష్ణాకుమారి నాటకము మృదుమృదురము లైనపదరచనతోడను;
మనోహరములైన కల్పనలతోడను మిళితమై సహృదహృదయ రంజక
ముగ నున్నదనుటకు నిరాక్షేపము.

ఇట్లు,

చెదలవాడ - సుందరామశాస్త్రి,

చెన్నై.

4. మదరాసు పురవాణి వ్యయము పచ్చయప్పకాలేజీలోఁ దెను,
గుఁ పండితులును నగు శ్రీమాన్ పర్వశాల. నరసింహాచార్యులచా రీచొ
ప్పువఁ దమయభిప్రాయమును వేటపఱుచుచున్నారు.

యీ కృష్ణాకుమారియును నాటకము బ్రహ్మశ్రీ, బులుసు సీతా
రామశాస్త్రిలవారు రచించినది. కవితాదార యనర్థముగఁ బ్రవర్తించ